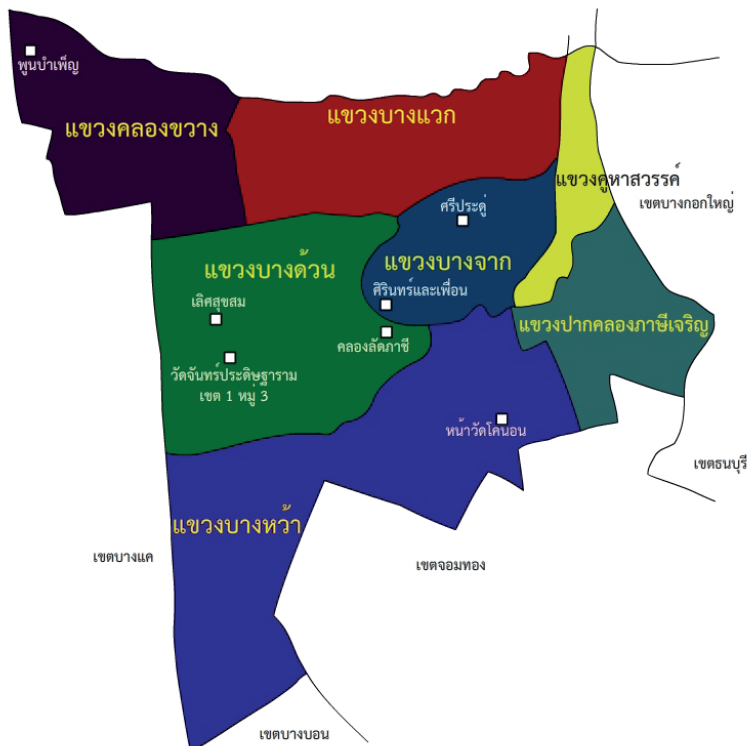

รายงานวิจัย

การศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชนเมือง เพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ: เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

อ.ดร.กุลธิดา จันท์เจริญ และคณะ

ได้รับทุนสนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

กันยายน 2556

รายงานการวิจัย

การศึกษาริบทพื้นที่ชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ

เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ข้อมูลบรรณานุกรม:

กุลธิดา จันทรเจริญ

การพัฒนาชุมชนเขตเมือง: การศึกษาริบทพื้นที่ชุมชนเมือง
เพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร/กุลธิดา จันทรเจริญ,
เนตร หงษ์ไกรเลิศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม.
2556. 106หน้า

ISBN 978-616-279-347-9

1.ชุมชนเมือง 2. พื้นที่สุขภาวะ 3. วิจัย 4. การพัฒนาเมือง I. เนตร หงษ์ไกรเลิศ
II.มหาวิทยาลัยสยาม.ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน

HT49.C6 ก726ก 2556

พิมพ์ที่	หจก. แทนทองชินวัฒน์การพิมพ์ กรุงเทพฯ
จำนวน	150 เล่ม
ผู้จัดพิมพ์	ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม 38 อาคารเฉลิมพระเกียรติ 19 ชั้น 13 ถ.เพชรเกษม แขวงบางหว้า เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร 10160 โทร./โทรสาร 02-867-8019 www.refcd.com

บทคัดย่อ

การศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ: กรณีนำร่องพื้นที่บริบทเมือง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ คือ 1) พัฒนาเครื่องมือเพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐาน และสำรวจพื้นที่เขตภาษีเจริญ 2) ศึกษาบริบท สถานภาพพื้นที่เขตภาษีเจริญ 3) จัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะเขตภาษีเจริญ ระยะเวลาดำเนินงาน 12 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2555 ถึงพฤษภาคม 2556 มีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ 1) การพัฒนาเครื่องมือและการศึกษาเอกสาร 2) การสำรวจและการศึกษาเชิงคุณภาพ 3) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะเขตภาษีเจริญ เครื่องมือการวิจัยได้แก่ แบบสำรวจ การสนทนากลุ่ม (focus group) ยืนยันและปรับปรุงข้อมูล โดยใช้หลักการเทคนิคแบบสามเส้า (triangular technique) กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามตำแหน่งหน้าที่ในฐานะแกนนำชุมชน ตัวแทนหน่วยงาน และด้วยความสมัครใจในฐานะสมาชิกชุมชน จำนวนตัวอย่าง คือ การสำรวจแกนนำชุมชน 80 คน การสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย แกนนำชุมชน 15 คน สมาชิกชุมชน 15 ชุมชนๆ ละ 30 คน รวม 450 คน ผู้แทนวัด โรงเรียน สถานประกอบการ สถานพยาบาลจาก 7 ชุมชน 60 คน ผู้แทนหน่วยงาน ภาคี 80 คน

ผลการศึกษา สรุปคือ 1) การพัฒนาเครื่องมือในการสำรวจข้อมูล เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเรียกว่า “แผนที่ชุมชน” (Community Mapping) มีองค์ประกอบ 4 ประการได้แก่ ข้อมูลพื้นที่สาธารณะ ข้อมูลพื้นที่ใช้ประโยชน์ ข้อมูลทรัพยากรบุคคลของชุมชน และข้อมูลการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ 2) บริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ ตามองค์ประกอบของแผนที่ชุมชน สรุปคือ มีพื้นที่รกร้าง 19 แห่งใน 6 แขวง พื้นที่ชุมชนแออัด 40 พื้นที่ ตลาดและตลาดนัด 10 แห่ง สถานศึกษา 37 แห่ง วัด 27 วัด โรงพยาบาล 8 แห่ง ศูนย์บริการสาธารณสุข 2 ศูนย์ จุดบาทเร่/แผงลอย 468 แผง ห้างสรรพสินค้า 1 ห้าง โรงแรม 4 แห่ง ร้านอาหาร 257ร้าน โรงงานที่ขึ้นทะเบียน 690 โรงงาน ลานกีฬาหรือสนามกีฬา 18 แห่ง พื้นที่สีเขียวประเภทสวนหย่อม 60 พื้นที่ รวมขนาดพื้นที่ 5,108.75 ตารางเมตร ผู้นำชุมชน 451 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 30 คน มีพื้นที่ 7 ชุมชน 4 แขวง เป็นพื้นที่นำร่องเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างสรรค์สุขภาวะใน 3 มิติ คือ 1) พัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านอาหาร 2) พัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการออกกำลังกาย 3) พัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมการปรับภูมิทัศน์

ข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ คือ สำนักงานเขตภาษีเจริญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำของชุมชน เพื่อยกระดับให้ชุมชนเป็นชุมชนจัดการตนเอง มีการจัดตั้งคณะทำงานที่ประกอบด้วยผู้แทนชุมชน ผู้แทนจากหน่วยงานทุกภาคส่วน ร่วมกับภาคีเครือข่ายกำหนดผังเมือง และจัดการสภาพแวดล้อมเมืองอย่างจริงจัง ค้นหาแนวทางลดข้อจำกัด หรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากการมีพื้นที่ลุ่มเสี่ยงต่อสุขภาวะ หามาตรการแรงจูงใจแนวร่วมในการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของการจัดการพื้นที่สุขภาวะ และจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่ตามองค์ประกอบของแผนที่ชุมชนที่มีความครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน

Abstract

The context study of urban communities of Pasi Charoen District for healthy space development is mixed of qualitative and quantitative research method. This study is a part of the research project for Healthy Space Development: A Pilot Project in Pasi Charoen District, Bangkok. The objectives of this study are 1) to develop a tool for survey baseline data in the area of Pasi Charoen District 2) to study the context of Pasi Charoen District and 3) to propose the recommendations for healthy space development of Pasi Charoen District. The 3 steps of implementation period started from June 2012 to May 2013 were 1) to develop tools and review the documents, 2) survey and qualitative study using focus group and 3) analyze and synthesize recommendations. Survey and focus group were being used to collect the data through triangular technique to verify and update. Purposive random sampling was being designed to select the respondents from community leaders, representative agency and as a voluntary member of the community. 80 community leaders were being randomized to answer the questionnaire. Focus group was being done by the rest, 15 community leaders, 450 community members from 15 communities, 60 representatives of 7 communities and 80 representatives of member agencies.

The conclusions are the following: 1) data explorer called community mapping was developed with four components namely: information of public area, information of space utilization, information of resource person in the community, and information of activities related to healthy space development, 2) according to community mapping, Pasi Charoen's context is composed of 19 useless areas in 6 sub-district, 40 congested areas, 10 markets, 35 schools, 1 university, 1 college, 27 temples, 8 hospitals and health centers, 468 outdoor shops, 1 department store, 4 hotels, 257 food shops, 690 factories, 18 exercise fields and 60 green fields with total land area is 5,108.75 square meters. There are 451 community leaders, 30 local wisdoms and 7 communities from 4 sub-districts are the leaders of this first year project to develop the healthy space with 3 components: 1) the development of the area to carry out food activities, 2) to conduct the exercise activities and 3) to develop the area for landscaping activities.

The recommendations are 1) the involved organizations should promote the process of community participation to be self-management communities, 2) should establish a working group which consists of community representatives, representatives from departments in all sectors and collaborates with all related networks to define the concrete plan, and develop the urban environment sustainably, 3) identify the limitations or problems to reduce the risky areas of health, 4) motivate to add more networking to develop healthy space, 5) enhance the learning process as a learning community for the management of healthy space and 6) update the existing database every now and then.

คำนำ

ด้วยเจตนารมณ์ของการพัฒนาภาษีเจริญให้เป็นพื้นที่นำร่อง คู่การเป็นพื้นที่สุขภาวะ เขตแรกของกรุงเทพมหานคร ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคีเครือข่าย จึงร่วมมือพัฒนาขับเคลื่อนให้เขตภาษีเจริญ เป็นพื้นที่นำร่องในการสร้างสรรค์พื้นที่แห่งความสุขของคนกรุงเทพมหานคร ในการเริ่มต้นของก้าวเดินอย่างมีประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยและภาคี ต่างเห็นว่า ก้าวแรกต้องทำความรู้จัก เข้าใจ ในพื้นที่ ด้วยการจัดทำโครงการศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชนเมือง เพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ด้วยความมุ่งหวังให้ได้เครื่องมือเป็นแนวทางในการสำรวจ จัดเก็บข้อมูล ที่นำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันของภาคีเครือข่ายและชุมชน ด้วยเครื่องมือและข้อมูลพื้นฐาน ที่เรียกว่า “แผนที่ชุมชน”

การดำเนินโครงการ เป็นไปด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยความคาดหวังผลงานที่มีเพียงต้องการได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่สะท้อนบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญเท่านั้น ยังมุ่งหวังที่จะทำให้เกิดการหยิบยกประเด็นปัญหาและความปรารถนาาร่วมกันของคนในชุมชน ในการกำหนดประเด็นร่วมเพื่อพัฒนาพื้นที่สุขภาวะให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เอกสารเล่มนี้ ได้รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการศึกษา ซึ่งได้นำเสนอในรูปแบบของเนื้อหาที่สะท้อนผลงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้อ่านสามารถรับทราบถึงประเด็นในการพัฒนา ในขณะเดียวกัน รายละเอียดของข้อมูลพื้นฐานภายใต้องค์ประกอบของเครื่องมือ “แผนที่ชุมชน” คณะผู้วิจัย ได้จัดทำรายละเอียดไว้ในเอกสารชื่อ ข้อมูลพื้นฐาน “แผนที่ชุมชน” บริบทพื้นที่ชุมชนเมือง เพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้อ่านสามารถติดตามและใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวต่อไปได้

คณะผู้วิจัย หวังว่า เอกสารความรู้นี้จะ เป็นประโยชน์สำหรับใช้ประกอบในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่เขตภาษีเจริญให้เป็นพื้นที่สุขภาวะ ทั้งนี้ ข้อมูลบางส่วน คณะผู้วิจัย จะมีการดำเนินการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง คณะผู้วิจัยขอใช้โอกาสนี้ ขอบพระคุณหน่วยงาน ชุมชน ภาคี ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จนทำให้การศึกษาครั้งนี้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

คณะผู้วิจัย

22 กันยายน 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญแผนภูมิ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์	4
คำสำคัญ	4
ประโยชน์ที่ได้รับ	5
บทที่ 2 การทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
1. องค์ความรู้ว่าด้วยความเป็นเมืองและผลกระทบจากการพัฒนาเมือง	6
2. องค์ความรู้ว่าด้วยกรุงเทพมหานคร	12
3. แนวคิดว่าด้วยการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและความเป็นเมือง	18
บทที่ 3 การดำเนินงานศึกษาวิจัย	28
1. พื้นที่เป้าหมาย	28
2. กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล	28
3. จำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล	28
4. เครื่องมือในการศึกษาวิจัย	30
5. ขั้นตอนการดำเนินงาน	30
บทที่ 4 ผลการศึกษา	33
ส่วนที่หนึ่ง ผลการพัฒนาเครื่องมือเพื่อการสำรวจบริบทพื้นที่เขต ภาษีเจริญ	33
ส่วนที่สอง บริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร	35
ส่วนที่สาม ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ	49
บทที่ 5 สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	72
บรรณานุกรม	88
ภาคผนวก	92

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลในกระบวนการสนทนากลุ่ม จำแนกตามกิจกรรม	29
ตารางที่ 2	แสดงข้อมูลชุมชน จำแนกตามจำนวนชุมชน ประชากร ครั้วเรือน (รวมอพาร์ทเมนต์/คอนโดมิเนียม/หอพัก) และจำนวนพื้นที่ ปี 2555	40
ตารางที่ 3	แสดงจำนวนสถานศึกษาประเภทโรงเรียน และระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ 7 แขวง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร	43
ตารางที่ 4	แสดงข้อมูลวัดในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร	44
ตารางที่ 5	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางด้วน	50
ตารางที่ 6	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงคลองขวาง	51
ตารางที่ 7	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางจาก	52
ตารางที่ 8	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางหว้า	53
ตารางที่ 9	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงคูหาสวรรค์	55
ตารางที่ 10	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกชุมชน แขวงคูหาสวรรค์	56
ตารางที่ 11	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความพร้อมในการเข้าร่วมพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงคูหาสวรรค์	56
ตารางที่ 12	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงปากคลองภาษีเจริญ	57
ตารางที่ 13	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความร่วมมือและความพร้อมของสมาชิกชุมชน ในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงปากคลองภาษีเจริญ	58
ตารางที่ 14	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางแวก	59
ตารางที่ 15	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกชุมชน แขวงบางแวก	60
ตารางที่ 16	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความพร้อมในการเข้าร่วมการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางแวก	60

สารบัญตาราง (ต่อ)

		หน้า
ตารางที่ 17	แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาและความต้องการ การพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ จากผู้เข้าร่วมประชุม 7 แขวง 15 ชุมชน	62
ตารางที่ 18	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของ 4 ชุมชน ในพื้นที่ <u>แขวงบางด้วน</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน	63
ตารางที่ 19	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของชุมชนพุน้ำเป็ญ ในพื้นที่ <u>แขวงคลองขวาง</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน	63
ตารางที่ 20	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของ 2 ชุมชน ในพื้นที่ <u>แขวงบางจาก</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน	64
ตารางที่ 21	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของ 4 ชุมชน ใน พื้นที่ <u>แขวงบางหว้า</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน	65
ตารางที่ 22	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของชุมชนหลังวัดคูหา สวรรค์ ในพื้นที่ <u>แขวงคูหาสวรรค์</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน	66
ตารางที่ 23	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของชุมชนกำแพงทอง พัฒนา ในพื้นที่ <u>แขวงปากคลองภาษีเจริญ</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำ ชุมชน	66
ตารางที่ 24	แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของ 2 ชุมชน ในพื้นที่ <u>แขวงบางแกว</u> จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน	66
ตารางที่ 25	แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะผ่านเวที ชุมชนของ 3 ชุมชน ในพื้นที่ <u>แขวงบางด้วน</u>	68
ตารางที่ 26	แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะผ่านเวที ชุมชนของสมาชิกชุมชนพุน้ำเป็ญ ในพื้นที่ <u>แขวงคลองขวาง</u>	69
ตารางที่ 27	แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะผ่านเวที ชุมชนของ 2 ชุมชน ในพื้นที่ <u>แขวงบางจาก</u>	70
ตารางที่ 28	แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะผ่านเวที ชุมชนของสมาชิกชุมชนหน้าวัดโค่นอน ในพื้นที่ <u>แขวงบางหว้า</u>	71

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	แสดงแผนที่แขวง ชุมชน ในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร	38
ภาพที่ 2	แสดงสรุปประเด็น 7 ชุมชน 4 แขวง นำร่องในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขต ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร	71
ภาพที่ 3	แสดงขั้นตอนการดำเนินงานศึกษาวิจัย	72
ภาพที่ 4	แสดงจำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลที่ทำการศึกษา	74
ภาพที่ 5	สรุปปัญหาพื้นที่ ความร่วมมือ ความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ	82
ภาพที่ 6	สรุปบริบทพื้นที่ที่สำคัญ ประเด็นปัญหา และประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ	85

สารบัญแผนภูมิ

		หน้า
แผนภูมิที่ 1	กรอบคิดในการศึกษาวิจัย	27
แผนภูมิที่ 2	แสดงขั้นตอนการดำเนินงานศึกษาวิจัย	32
แผนภูมิที่ 3	แสดงองค์ประกอบของแผนที่ชุมชน (community mapping)	35
แผนภูมิที่ 4	แสดงจำนวน 7 แขวง 54 ชุมชน ในเขตภาษีเจริญ	39
แผนภูมิที่ 5	แสดงจำนวนประชากรชาย หญิง ในเขตภาษีเจริญ	39
แผนภูมิที่ 6	แสดงจำนวนประชากรชาย หญิง ตามช่วงอายุ	39
แผนภูมิที่ 7	แสดงจำนวนพื้นที่รกร้าง ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	42
แผนภูมิที่ 8	แสดงจำนวนชุมชนแออัด ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	42
แผนภูมิที่ 9	แสดงจำนวนวัดใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	44
แผนภูมิที่ 10	แสดงจำนวนตลาด/ห้าง ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	45
แผนภูมิที่ 11	แสดงจำนวนจุดแผงลอย/หาบเร่ ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	45
แผนภูมิที่ 12	แสดงจำนวนร้านอาหาร จำแนกตามแขวง ในเขตภาษีเจริญ	46
แผนภูมิที่ 13	แสดงจำนวนโรงงาน จำแนกตามแขวง ในเขตภาษีเจริญ	46
แผนภูมิที่ 14	แสดงจำนวนลานกีฬา ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	47
แผนภูมิที่ 15	แสดงจำนวนพื้นที่สีเขียว ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	47
แผนภูมิที่ 16	แสดงจำนวนผู้นำชุมชน ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	48
แผนภูมิที่ 17	แสดงทรัพยากรบุคคล ใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ	48

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ด้วยสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของประเทศ ที่มาพร้อมกับความเจริญในทุกด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาในด้านโครงสร้างทางกายภาพ เพื่อรองรับสถานการณ์ที่ประเทศต้องแข่งขันกับนานาประเทศ กรุงเทพมหานคร (กทม.) ในฐานะที่เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย เป็นเมืองที่ได้รับโอกาสของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากที่สุด จนกลายเป็นเมืองแห่งเศรษฐกิจ ที่ผู้คนต่างหลั่งไหลเข้ามาเพื่อไขว่คว้าหาโอกาสในการเลี้ยงชีพ จากรายงานสำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร (2552) ได้ระบุว่า มีประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครถึง 7.7 ล้านคน ในขณะที่มีประชากรที่อาศัยในเขตเมืองทั่วประเทศเพียง 18.3 ล้านคน นอกจากนี้ได้คาดการณ์ว่า ในอีก 20 ปีข้างหน้า จำนวนประชากรในกรุงเทพ ฯ และปริมณฑลจะเพิ่มขึ้นเป็น 12 ล้านคน ซึ่งจะมีความต้องการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมทั้งการบริการทางสังคมต่าง ๆ เกิดการขยายการใช้ประโยชน์ที่ดินและผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของคนไทยในเมืองหลวง ที่เพิ่มความหลากหลายของผู้คนที่ต่างวัฒนธรรม และพฤติกรรม ที่นับวันการแข่งขันทวีความรุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้น สิ่งเหล่านี้ มีเพียงส่งผลทางเชิงบวกที่ทำให้ประเทศมีความเจริญทางด้านวัตถุและเศรษฐกิจ ยังส่งผลกระทบต่อเชิงลบต่อสังคม และผู้คนที่อาศัยในเขตเมือง ที่พบว่ามี การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม และวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม บ้านที่อยู่อาศัยต้องอยู่แออัด เกิดพื้นที่รกร้าง ผู้คนขาดความตระหนักในการดูแลสุขภาพ ขาดการออกกำลังกายและมีพฤติกรรมบริโภคที่ไม่ถูกสุขลักษณะ สิ่งเหล่านี้ ล้วนส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของผู้คนในกรุงเทพมหานคร

ความท้าทายต่อปัญหาสุขภาพดังกล่าว Center for Disease Control and Prevention (CDC) สหรัฐอเมริกา ได้ตีพิมพ์บทความระบุถึง 10 ความท้าทายต่อปัญหาสุขภาพสาธารณะ โดย 4 ใน 10 หัวข้อ เชื่อมโยงกับลักษณะพื้นที่และการออกแบบเมือง ได้แก่ การรวมกิจกรรมทางกายให้เป็นส่วนหนึ่ง

ชีวิตประจำวัน การรักษาความสะอาดและปกป้องสภาพแวดล้อม การคำนึงถึงสภาวะทางจิตโดยรวม และการลดความรุนแรงในสังคม (Jackson and Kochtitzky 2010) ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีงานวิจัยสนับสนุนว่า หากปัญหานั้นได้ถูกจัดการด้วยการเชื่อมโยงกับการวางแผนการจัดการพื้นที่ที่ดี การจัดสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง (Built Environment) ที่นำไปสู่พื้นที่สภาวะ (Healthy Space) จะเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่ส่งผลต่อการบรรเทาปัญหาข้างต้น

แนวคิดการการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่ดีดังกล่าว สอดรับกับหลักการการพัฒนาของกรุงเทพมหานคร ที่สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกรุงเทพมหานคร ในการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้า การบริการ ทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญหาที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนา โดยเฉพาะการเกิดพื้นที่ชุมชนแออัด ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กรุงเทพมหานคร กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนากรุงเทพฯ ด้วยหลักการประสานการพัฒนาอย่างสมดุล นำสู่การเป็น “มหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน” (Sustainable Metropolis) เพื่อให้ประชาชนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งจะส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของกรุงเทพฯ ให้เป็นมหานครระดับโลก ควบคู่ไปกับการสร้างบริการสาธารณะที่มีคุณภาพดีและสามารถเข้าถึงได้อย่างเหมาะสม เกิดความเท่าเทียมกันของประชาชน โดยมีนโยบายหลักในการทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่ สรุปคือ 1) กรุงเทพมหานคร ชีวิตไม่ติดขัด 2) กรุงเทพมหานครสะอาด สวย สิ่งแวดล้อมดี ผู้คนมีความสุข 3) กรุงเทพมหานครปลอดภัย อุ่นใจทุกครอบครัว 4) กรุงเทพมหานครน่าอยู่ ทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี 5) กรุงเทพมหานครเป็นเมืองแห่งโอกาส ทุกคนตั้งตัวและเติบโตดี

ปัญหาและการดำเนินงานดังกล่าว มีความจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและการหนุนเสริมจากองค์กร หน่วยงาน ภาคีทุกภาคส่วน และประชาชนในกรุงเทพมหานคร โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคี ซึ่งเป็นภาคส่วนที่สำคัญในการสรรค์สร้าง สนับสนุนการมีสภาวะที่ดีได้ให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์พื้นที่สภาวะให้เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร จึงได้กำหนดเป้าหมายให้เกิดพื้นที่สภาวะ 20 พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง โดยกำหนดให้เขตภาษีเจริญเป็นเขตสภาวะนำร่อง ทำการพัฒนาพื้นที่สภาวะใน 3 ลักษณะพื้นที่ คือ 1. พื้นที่โรงเรียน 2. พื้นที่สถานประกอบการ 3. พื้นที่สาธารณะ โดยในแต่ละระดับจะมีการจัดสร้างพื้นที่สภาวะอย่างน้อย 1 พื้นที่

ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่กำหนด สสส.ได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสยาม ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในพื้นที่เขตภาษีเจริญ จัดทำ “โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ (Healthy Space): กรณีนำร่องพื้นที่บริบทเมือง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” ขึ้น เพื่อเป็นกลไกการบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่ อันประกอบไปด้วยผู้แทนที่สำคัญทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม (NGOs) และภาคเอกชน นอกจากนี้ ยังเป็นกลไกในการประสานความร่วมมือ การสนับสนุนด้านวิชาการเพิ่มเติม และกิจกรรมจากภายนอก เพื่อให้ก่อให้เกิดกิจกรรม การสนับสนุนด้านวิชาการ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ต่อไป ซึ่งในการดำเนินงานใน ปี 2555 ซึ่งถือเป็นปีแรกของการดำเนินงาน มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทบทวนองค์ความรู้ ทำความเข้าใจและสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ทั้งในเชิงโครงสร้างกายภาพ การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่เขตภาษีเจริญ ความเป็นอยู่ ปัญหาและความต้องการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ของประชาชนที่ได้รับผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบของการพัฒนาความเป็นเมืองที่ผ่านมา และจะเป็นไปในอนาคต ด้วยการทำการศึกษบริบทพื้นที่ชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ ซึ่งจะเป็นเขตพื้นที่นำร่องของกรุงเทพมหานครต่อไป

วัตถุประสงค์

1. พัฒนาเครื่องมือในการสำรวจพื้นที่เขตภาษีเจริญ และจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ
2. ศึกษาบริบท สถานภาพพื้นที่เขตภาษีเจริญตามองค์ประกอบที่กำหนดในเครื่องมือ
3. จัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในเขตภาษีเจริญ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาบริบทพื้นที่เฉพาะในเขตภาษีเจริญ และดำเนินการสำรวจพื้นที่ภายใต้ องค์ประกอบของเครื่องมือที่พัฒนาขึ้น เพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะเขตภาษีเจริญเท่านั้น

นิยามศัพท์

พื้นที่สุขภาวะ หมายถึง พื้นที่ที่ถูกวางแผน ออกแบบ และ ดำเนินการโดยตั้งใจ (Intentional Design) ซึ่งเป็นได้ทั้งพื้นที่ที่เป็นส่วนที่มนุษย์สร้าง (Built Environment) และ ส่วนที่เป็นธรรมชาติ (Natural Environment) โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมทางสุขภาพที่ดีในทุกมิติ ทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางสติปัญญา และทางสังคม ของประชาชนที่อยู่ในละแวกพื้นที่นั้น ผ่าน โครงสร้างทางกายภาพที่สร้างขึ้น กิจกรรมที่เกิด และ การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของทุก ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยขนาดและคุณลักษณะของพื้นที่สุขภาวะ อาจมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามบริบท และสภาพพื้นที่ ตั้งแต่ ตัวอาคาร พื้นที่ว่างเปล่าขนาดเล็กในชุมชน พื้นที่สาธารณะใน ระดับย่าน เครือข่ายเส้นทางสัญจรเบา (จักรยาน และการเดิน) ย่านพื้นที่ในเมือง หรือ เมืองทั้งเมือง แต่ ไม่ว่าจะ มีขนาดและคุณลักษณะใด พื้นที่สุขภาวะก็จะตั้งอยู่บนฐานคิดและเป้าหมายสำคัญ 3 เรื่องคือ การ ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางกาย (Physical Activity) การส่งเสริมให้เกิดการปรับภูมิทัศน์และการ ปฏิสัมพันธ์ที่ดีของสังคม (Social Inclusion) และการส่งเสริมการบริโภคที่ปลอดภัยและยั่งยืน (Healthy and Sustainable Food)

คำสำคัญ

ชุมชนเมือง	พื้นที่สุขภาวะ
Urban area	Healthy space

ประโยชน์ที่ได้รับ

การศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบบริบทพื้นที่ องค์ประกอบ ประเด็นปัญหา ความต้องการของประชาชน ในเขตภาษีเจริญในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาประเด็นและขับเคลื่อนการดำเนินงาน พัฒนาพื้นที่สุขภาวะในเขตภาษีเจริญอย่างเป็นรูปธรรม สอดรับกับปัญหาและความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล เป็นกระบวนการสร้างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จึงเป็น กระบวนการที่นำไปสู่การระดมภาคีเครือข่าย รวมทั้งภาคประชาชนซึ่งเป็นพลังสำคัญ เข้าร่วมขับเคลื่อน การพัฒนาพื้นที่สุขภาวะด้วยการรับเป็นเจ้าภาพในประเด็นต่าง ๆ สู่การพัฒนาที่เป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ด้วยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งสู่การพัฒนาเครื่องมือในการสำรวจพื้นที่เขตภาษีเจริญ และจัดทำข้อมูลพื้นฐานที่สะท้อนบริบท สถานภาพพื้นที่เขตภาษีเจริญ เพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ดังนั้น เพื่อให้คณะผู้วิจัยได้เรียนรู้ข้อมูลเบื้องต้น และสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบของเครื่องมือที่ใช้เพื่อการสำรวจได้อย่างครอบคลุม สนองต่อการตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพอสังเขป ในประเด็นต่อไปนี้

1. องค์ความรู้ว่าด้วยความเป็นเมืองและผลกระทบจากการพัฒนาเมือง
2. แนวคิดว่าด้วยการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและเมืองสุขภาวะ
3. องค์ความรู้ว่าด้วยกรุงเทพมหานคร

ทั้งนี้ การศึกษาทบทวนในประเด็นดังกล่าว คณะผู้วิจัย ขอนำเสนอสรุปสาระสำคัญของเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้ว่าด้วยความเป็นเมืองและผลกระทบจากการพัฒนาเมือง

ความหมายของความเป็นเมือง

จากการทบทวนการกำหนดนิยามของความเป็นเมือง พบว่า มีการกำหนดความหมายที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังเช่น กฤษ เพิ่มทันจิตต์ (2548) กล่าวไว้ว่า เมือง หมายถึง การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรของ

มนุษย์ที่ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างถาวร มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการสาธารณสุขปกคลุมเป็นที่อยู่อาศัยของพลเมืองจำนวนมาก มีความหนาแน่นของประชากรที่ต่างเพศ ต่างวัย และต่างสถานภาพ อยู่ในระดับสูง อาชีพพื้นฐานของประชากรเมืองจะไม่ใช่อชีพเกษตรกรรม

ในขณะที่ สกุนตลา ปัญจกุล (<http://cpd.bangkok.go.th/cpd/tp/liveablebma.htm> สืบค้น 21 กันยายน 2556) เสนอว่า เมือง คือ พื้นที่หรืออาณาบริเวณที่อยู่ร่วมกันของคนที่มีกิจกรรมหรือภารกิจร่วมกันหรือ แยกจากกัน อันเกิดจากการกระทำของคนที่อยู่ในเมืองนั้น ๆ ทั้งที่ต้องการหรือไม่ต้องการ ทั้งที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกัน ทั้งในสถานะของแข็ง ของเหลว หรือก๊าซ เมืองที่มีคนอยู่ร่วมกันมากเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นเมืองใหญ่ มีปัญหามาก เมืองที่มีคนอยู่ร่วมกันน้อยเป็นกลุ่มเล็กเป็นเมืองเล็ก ปัญหาน้อย การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ทำให้เกิดเมือง ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์นั้น คือ กิจกรรมหรือภารกิจของคนที่ต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

ส่วนสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (<http://chm-thai.onep.go.th/chm/city/index.html> สืบค้น 21 กันยายน 2556) เสนอว่า เมือง คือ พื้นที่ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและจำนวนประชากรในพื้นที่เมืองมีมากจนเกินขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของระบบนิเวศ ในการผลิตอาหารและน้ำ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชากรในพื้นที่ดังกล่าว

นอกจากนี้ เมื่อทบทวนการบัญญัติในพจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (<http://www.royin.go.th/th/printing/detail.php?ID=201> สืบค้น 21 กันยายน 2556) พบคำว่า เมือง คือ พื้นที่ตั้งชุมชน ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหมู่บ้านมีสาธารณสุขปกคลุมและสาธารณสุขการ โดยมีองค์กรปกครองท้องถิ่นดูแลและจัดการ อาจเรียกเมืองต่าง ๆ ตามลักษณะกิจกรรมที่สำคัญในเมืองนั้น ๆ เช่น เมืองการค้า เมืองอุตสาหกรรม

การให้นิยามของความเป็นเมืองดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า องค์ประกอบของเมืองที่สำคัญคือ จำนวนประชากรที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งก่อสร้าง และยังหมายถึงความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศด้านต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของผู้ที่อยู่อาศัย ซึ่งนำไปสู่การจัดระดับของความ

เป็นเมืองตามพัฒนาการ ขนาด และลักษณะที่แตกต่างกันออกไป จนผลักดันให้เกิดการขยายตัวของเมืองในรูปแบบต่าง ๆ กัน

รูปแบบการขยายตัวของเมือง

การขยายตัวของเมืองเกิดจากอิทธิพลของปัจจัยหลาย ๆ อย่าง โดยอิทธิพลการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่ง เป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การเลือกตั้งถิ่นฐานของคน เพื่อการเข้าถึงที่สะดวก รวมทั้งการเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการขยายเมือง โดยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม (<http://coursewares.mju.ac.th> สืบค้น 21 กันยายน 2556) สรุปรูปแบบการขยายตัวของเมืองที่สำคัญคือ

1) รูปแบบตาราง (Grid Pattern) คือ รูปแบบการขยายตัวของเมืองที่มีโครงข่ายของถนนเป็นตามตาราง ทำให้เมืองมีรูปแบบที่ถูกจัดแบ่งเป็นบล็อก (Block) เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

2) รูปแบบวงแหวน (Concentric Patter) คือ รูปแบบการขยายตัวของเมืองที่เกิดจากการการพัฒนาของเมืองที่มีการอยู่ร่วมกันของผู้คน สิ่งก่อสร้างที่กระจุกตัวกันอย่างหนาแน่น และค่อย ๆ ขยายตัวออกไปในลักษณะของวงแหวนโดยแนวถนน จะเป็นตัวแบ่งพื้นที่ของเมืองออกเป็นส่วน ๆ

3) รูปแบบการขยายตัวในแนวยาว (Linear Pattern) คือ รูปแบบการขยายตัวที่มีพัฒนาการมาจากการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคมหรือเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาหรือริมน้ำ ซึ่งการขยายตัวถูกจำกัด ด้วยลักษณะทางด้านกายภาพและภูมิประเทศ

4) รูปแบบดวงดาว (Star Pattern) คือ รูปแบบการขยายตัวของเมือง โดยเมืองมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของถนนหลายสายและมีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ไปตามแนวยาวของถนน มีรูปแบบการขยายตัวที่ขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปในแนวรัศมี รูปแบบนี้ทำให้มีการกระจายตัวของเมืองเป็นกระจุกตามเส้นทางของถนนอีกด้วย

5) รูปแบบกลุ่มดาว (Galaxy Pattern) คือรูปแบบการกระจายตัวของเมืองที่มีการพัฒนาจากรูปแบบดวงดาว โดยเมื่อเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น จนศูนย์กลางของเมือง ที่เดิมมีเพียงแห่งเดียวไม่สามารถรองรับหรือบริการให้แก่ชุมชนที่ขยายไปได้อย่างทั่วถึงด้วยระยะทางที่ขยายออกไป จนทำให้เกิดการพัฒนาตัวของระบบชุมชนเมืองในรูปแบบของศูนย์กลางระดับท้องถิ่นขึ้น ทำให้การกระจายตัวของชุมชนเมือง มีความหนาแน่นสม่ำเสมอมากกว่าแบบดวงดาว และสามารถทำหน้าที่ในการบริการหรือรองรับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง

จากรูปแบบการขยายตัวของเมืองดังกล่าว ชูชาติ เดชะโพธิ์วิรุณ (2546) ได้วิเคราะห์รูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพมหานครพบว่า มีลักษณะของการขยายตัวแบบวงแหวน (Concentric) และกำลังพัฒนาไปเป็นแบบดวงดาว (Star) แต่ยังไม่ถึงระดับที่เป็นกลุ่ม (Galaxy) กล่าวคือ ยังคงมีความหนาแน่นในเขตชั้นใน และเริ่มมีการกระจายความหนาแน่นออกสู่ชานเมือง โดยเฉพาะตามถนนสายหลัก และการขยายตัวส่วนใหญ่เป็นการขยายตัวของพื้นที่ที่อยู่อาศัย

ผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง

การเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับความเจริญทั้งเชิงโครงสร้าง การขยายตัวของเมือง การเพิ่มของประชากร และอื่น ๆ ล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของคนเมือง โดยเฉพาะคนในเมืองกลาง เช่นกรุงเทพมหานคร โดยผลกระทบมีทั้งผลดีและผลเสีย ต่อความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อม โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (<http://www.human.cmu.ac.th/courseonline/huge/0503/pdf/moung1.pdf> สืบค้น 18 กันยายน 2556) ได้สะท้อนถึงเมืองในสังคมไทยสมัยใหม่ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเป็นเมือง สรุปคือ

1) เมืองในสังคมไทยสมัยใหม่ ทำหน้าที่ในหลายด้าน เป็นที่ตั้งของรัฐบาล เป็นแหล่งทุน เป็นศูนย์กลางการสื่อสารคมนาคม เป็นแหล่งจ้างงาน เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา เป็นแหล่งเปิดรับวัฒนธรรม และแบบแผนการดำรงชีวิตของต่างชาติ

2) มีการเติบโตอย่างรวดเร็วและไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะประชากร จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเพิ่มสัดส่วนของการผลิตภาคอุตสาหกรรมในเศรษฐกิจไทย ทำให้ต้องการแรงงานและการบริหารจัดการตั้งอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น และเกิดขึ้นจากการอพยพของคนในชนบทเข้าสู่เมือง

3) เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม จากเดิมที่ชุมชนมักเป็นกลุ่มคนที่มีสายสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมหรือเครือญาติ มีการควบคุมดูแลและอุปถัมภ์ค้ำจุนกันเอง โดยผ่านระบบเครือญาติ วัฒนธรรมของกลุ่มและวัด เริ่มสลายลงไป ขาดความสัมพันธ์กับกลุ่มที่เป็นเจ้าของเดิมอย่างรวดเร็วจากการมีจำนวนผู้เข้ามาอยู่ข้ามถิ่น ต้อง “ต่างคนต่างอยู่” และ “ตัวใครตัวมัน” เมืองกลายเป็นเขตที่มีสถิติอาชญากรรมสูง ทั้งเป็นอาชญากรรมที่รุนแรง เมืองไม่ใช่ที่ปลอดภัยแก่ผู้อยู่อาศัยอีกต่อไป

4) สภาพแวดล้อมเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของชาวเมืองเอง เกิดชุมชนแออัดหรือสลัม ปัญหาสังคม ความไร้ระเบียบของเมือง ปัญหาการจราจร การใช้ทางเท้าผิดประเภท การมีพื้นที่รกร้าง การลดลงของพื้นที่สีเขียว ที่เกิดจากการเปลี่ยนผ่านจากอาชีพเกษตรกรรม เป็นอุตสาหกรรม และการเกิดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการขยายตัวของเมือง เพื่อรองรับความต้องการและการเข้าถึงบริการของประชาชนที่มีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น จนเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเขตเมือง ซึ่งสารานุกรมไทย (<http://kanchanapisek.or.th/kp6/New/sub/book/book.php?book=17> สืบค้น 18 กันยายน 2556) ได้สรุปไว้คือ

1) ปัญหาทางด้านมลพิษ ได้แก่

- การเกิดอากาศเสีย จากการที่สภาวะอากาศมีสารมลพิษเจือปนมากจนเป็นอันตรายต่อชีวิตผู้คน สัตว์ พืช ตลอดจนความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสภาพบ้านเรือนและทรัพย์สิน สาเหตุมาจากการทำให้เกิดสารมลพิษจากรถยนต์ รถบรรทุก รถจักรยานยนต์ การเผาไหม้เชื้อเพลิง เป็นต้น

- น้ำเสีย ซึ่งเกิดจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองริมแม่น้ำลำคลอง และอาศัยน้ำในแหล่งน้ำทั้งการอุปโภค บริโภค การคมนาคม ตลอดจนใช้เป็นแหล่งรองรับน้ำเสีย เมื่อประชากรมีจำนวนมากขึ้น ทำให้การปล่อยน้ำลงแม่น้ำลำคลองมากขึ้น จนเกินระดับที่แหล่งน้ำจะรองรับ จึงเกิดการเน่าเสีย

ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ดั้งเดิม ทั้งนี้ การระบายน้ำ มีทั้งจากบ้านเรือนที่พักอาศัย โรงงาน อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

- ขยะมูลฝอย เป็นสิ่งที่เหลือจากการอุปโภค บริโภค ในอดีตไม่มีการจัดการใด ๆ เพราะไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคม เมื่อมีประชากรในเมืองเพิ่มขึ้น พื้นที่ในการรองรับน้อยลง และไม่มีการจัดการกับมูลฝอยที่เกิดขึ้น ปัญหาปริมาณของขยะจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เกินกว่าที่ขีดความสามารถของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการเก็บและกำจัดจะดำเนินการได้ทัน ทำให้ชุมชนขาดความสะอาด นำเน่าอากาศเสียตามมาในที่สุด

2) ปัญหาทางสังคม ได้แก่

- ชุมชนแออัด เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง มีการสร้างบ้านพักอาศัยรวมกันอยู่อย่างแออัด ส่วนใหญ่สร้างจากเศษไม้ที่หาได้ง่าย ตั้งใกล้แหล่งงาน หรือในบริเวณที่ไม่มีใครแสดงตนเป็นเจ้าของที่ดินอย่างเด่นชัด ลักษณะทางกายภาพที่เห็นได้ชัดคือ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่ปลูกติดกันหนาแน่น แออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ ทางเท้า ทางเดินแคบ ขาดแคลนท่อระบายน้ำ ชุมชนแออัด หรือภาษาอังกฤษว่า “Crowded Community” ใช้แทนคำว่า “สลัม” ซึ่งให้ความหมายในเชิงต่ำต้อย ผู้ที่อาศัยรู้สึกตนเป็นคนชั้นล่าง คือ หมายถึงช่องว่างทางสังคมอันอาจก่อให้เกิดผลลบได้

ตามคำนิยามของการเคหะแห่งชาติ ชุมชนแออัด หมายถึง “ชุมชนที่ส่วนใหญ่มีอาคารหนาแน่นไร้ระเบียบและชำรุดทรุดโทรม ประชากรอยู่กันอย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย และความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัยและชุมชนที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม”

- การขาดแคลนพื้นที่สีเขียว เมื่อมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่อย่างแออัด ด้วยลักษณะของความเป็นเมือง ที่ดินส่วนใหญ่ จึงถูกใช้ประโยชน์เพื่อที่อยู่อาศัย และการประกอบอาชีพ ดังนั้น พื้นที่สีเขียวและพื้นที่เพื่อการนันทนาการ ได้แก่ สวนหย่อม สนามเด็กเล่น สนามหญ้า สวนสาธารณะ สนามกีฬา จึงลดน้อยลง ไม่เพียงพอต่อปริมาณของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งมาตรฐานทั่วไป กำหนด 10 ไร่ต่อประชากร 1,000 คน

- แผ่นดินทรุด น้ำท่วม เกิดจากการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคในปริมาณมาก จนทำให้เกิดปัญหาทรุดตัวของพื้นดิน เนื่องจากน้ำบาดาลตามธรรมชาติ ไม่สามารถไหลมาทดแทนในชั้นดินที่ถูกสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้แทน จึงทำให้ดินและแรงดันของน้ำบาดาลในชั้นนั้น ๆ ลดลง เมื่อแรงดันน้ำบาดาลที่อยู่ใต้พื้นดินลดลง น้ำหนักของดินส่วนบนและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ จะกดชั้นดินระดับล่างให้แน่นขึ้นและมีช่องว่างลดลง ทำให้ชั้นดินส่วนบนทรุดตามลงมา

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบเชิงลบจากการขยายของเมืองดังกล่าว เป็นเพียงการยกตัวอย่างของการเกิดปัญหาทางด้านมลพิษและสังคมเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านวัฒนธรรมและศีลธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการรับวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับความเจริญ และการลดลงของศีลธรรม จริยธรรมของคนในเมืองอีกมากมาย จนก่อเกิดปัญหาทางด้านอาชญากรรม ปัญหาเด็กวัยรุ่น ปัญหาจากการติดสารเสพติด และอื่น ๆ อีกมากมาย ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่เขตเมือง ต้องระดมความคิดเห็นในการร่วมสร้างสรรค์ความเป็นพื้นที่ที่น่าอยู่ควบคู่กับความเจริญเชิงกายภาพอย่างสมดุลต่อไป

2. องค์ความรู้ว่าด้วยกรุงเทพมหานคร

พัฒนาการของกรุงเทพมหานคร (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2552)

กรุงเทพมหานคร มีประวัติความเป็นมาในฐานะเมืองหลวงแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ยาวนานกว่า 226 ปีบนเส้นทางที่ผ่านมา ได้สร้างความเจริญเติบโตและการพัฒนาที่หลากหลายด้านอย่างต่อเนื่อง ในแต่ละช่วงเวลามีกรอบแห่งการพัฒนาซึ่งได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอเพื่อให้มหานครแห่งนี้มีการพัฒนาที่สมดุลและน่าอยู่อาศัยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

กรุงเทพฯ เดิมเรียกกันว่า “เมืองบางกอก” เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองบางกอกขึ้นเป็นเมืองหลวงใหม่แทนกรุงธนบุรี โดยสืบทอดขนบทางศิลปวัฒนธรรมจากกรุงศรีอยุธยา โดย

พระราชทานนามพระนครนี้ว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์”

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงเปลี่ยนชื่อพระนครจาก บวรรัตนโกสินทร์ เป็น อมรรัตนโกสินทร์ มีฐานะในการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นจังหวัดพระนคร ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงให้จัดการปกครองกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นนครหลวงแบบ Board of Councillorship โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่มีความรู้ความเข้าใจงานปกครองท้องถิ่น รวมกันเป็นคณะกรรมการ จัดบริหารนครหลวงคือกรุงเทพฯ ในรูปแบบเทศบาล ทว่าการทำงานของคณะกรรมการล่าช้า จึงทรงยกเลิกคณะกรรมการ แล้วให้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ให้เสนาบดีกระทรวงเมืองซึ่งต่อมาคือ กระทรวงนครบาล ทำหน้าที่ปกครองบังคับบัญชามณฑลพระนคร ประกอบด้วยพื้นที่พระนครธนบุรี นนทบุรี ปทุมธานี นครเขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ ัญบุรี และมีนบุรี

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนกระทรวงนครบาลมารวมกับ กระทรวงมหาดไทยให้จัดตั้งตำแหน่งสมุหพระนครบาล ปกครองมณฑลกรุงเทพฯ โดยใช้ระเบียบข้อบังคับพิเศษที่แตกต่างจากมณฑลอื่นๆ และสมัยรัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการประกาศยกเลิกมณฑล จัดให้มีระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค เป็นจังหวัด อำเภอ ดังนั้น มณฑลกรุงเทพฯจึงถูกยกเลิกไปด้วย พื้นที่นครหลวงจึงเป็นเพียงจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี นอกจากนี้ ยังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล กำหนดให้ท้องถิ่นที่จะยกฐานะการปกครองท้องถิ่นเป็นเทศบาลนครได้ ต้องมีขนาดประชากร 30,000 คนขึ้นไป และมีการกระจายตัวเชิงพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 1,000 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร

เทศบาลนครกรุงเทพฯได้ถือกำเนิดขึ้นใน พ.ศ. 2479 โดยการออกพระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาลนครกรุงเทพฯ พ.ศ.2480 โดยเข้าสำนักงานอยู่ละแวกถนนกรุงเกษม แต่สถานที่ไม่อำนวยให้หน่วยงานต่างๆ เข้าไปรวมอยู่ได้ทั้งหมด เช่น กองโยธา กองรักษาความสะอาด ต้องแยกไปอยู่ที่อื่น ส่วนกองสาธารณสุขยังอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 ได้ย้ายสำนักงานมาตั้งที่ตำบลเสาชิงช้างอันเป็นที่ตั้งศาลาว่าการกรุงเทพมหานครปัจจุบัน

ความไม่สงบจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 โดยมีมาตรา 16 บัญญัติว่าการปกครองท้องถิ่นทุกระดับ รวมทั้งนครหลวงให้มีสภาท้องถิ่นและผู้บริหารหรือคณะผู้บริหารปกครองท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นนั้น

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 มาตรา 6 ได้บัญญัติให้กรุงเทพฯ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็นเขตและแขวง สำหรับพื้นที่เขตคือ อำเภอเดิม ส่วนพื้นที่แขวงคือ ตำบลเดิม และพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวกำหนดให้กรุงเทพมหานครเป็นทบวงการเมือง มีฐานะเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนครหลวง มีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครและรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครมาจากการเลือกตั้ง และเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารงานโดยอยู่ในตำแหน่งตามวาระคราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง ซึ่งกรุงเทพมหานครได้จัดให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครและสมาชิกสภากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2518 และในวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528 กฎหมายกำหนดให้มีสมาชิกสภาเขตของกรุงเทพมหานคร

ในช่วงระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา กรุงเทพมหานครได้กำหนดกรอบชั้นนำและควบคุมการพัฒนาโดยจัดทำแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2520-2524) ถึงฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2545-2549) แต่ละฉบับมีเป้าหมายของการพัฒนาที่แตกต่างกัน ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐให้รัฐบาลที่เข้ามาบริหารงานต้องดำเนินการประกอบกับพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 โดยรัฐบาลได้จัดทำแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2548-2551 ขึ้น และกำหนดให้ส่วนราชการต่างๆ ทำแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับแผนการบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าว กรุงเทพมหานครในฐานะองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษมีภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 ตลอดจนกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการให้บริการแก่ประชาชนในพื้นที่กรุงเทพฯ ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม สุขอนามัย การศึกษา ฯลฯ

ในการดำเนินงานให้กรุงเทพมหานครได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และให้การบริหารพัฒนากรุงเทพฯ มีทิศทางดำเนินงานที่ชัดเจน จึงมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากรุงเทพฯ

กำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายการพัฒนาระยะยาว เพื่อเป็นกรอบแนวทางหลักในการพัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นมหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน ด้วยการจัดทำแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 12 ปี (พ.ศ. 2552-2563) โดยจะแบ่งช่วงการพัฒนาเป็น 3 ระยะๆ ละ 4 ปี ตามวาระของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเพื่อประโยชน์ของกรุงเทพฯ ในระยะยาวต่อไป ซึ่งในแผนการบริหารงานดังกล่าว ได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้ปี พ.ศ. 2563 กรุงเทพฯ เป็นมหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน (Sustainable Metropolis) เป็นศูนย์กลางของภูมิภาค เจริญก้าวหน้าทัดเทียมเมืองชั้นนำ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี และเป็นมหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ดี กรุงเทพมหานครในวันนี้ ยังคงเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่มาพร้อมกับการแข่งขันเพื่อให้เกิดความเจริญเชิงโครงสร้างกายภาพ ส่งผลกระทบต่อความเป็นเมืองและความเป็นอยู่ของประชาชนในเมืองหลวง โดยในที่นี้ ขอนำเสนอผลกระทบที่เกิดขึ้นที่สำคัญ ๆ คือ

○ การขยายตัวของเมืองและที่อยู่อาศัย

การเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและการค้า การบริการของกรุงเทพฯ นำมาซึ่งปัญหาการปรับตัวของแรงงานอพยพ โดยแรงงานที่อพยพเข้ามาทำงานทำในกรุงเทพฯ และปริมณฑลได้สร้างปัญหาด้านที่อยู่อาศัยและชุมชนแออัด มีผู้อยู่อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมถึงประมาณ 2 ล้านคน รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาด้านคุณภาพชีวิต ที่จำเป็นต้องมีมาตรการช่วยเหลือด้านการจัดหาที่อยู่อาศัย การเพิ่มพูนทักษะความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ รวมตลอดทั้งการขยายบริการพื้นฐานทางสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนยากจนในเขตเมืองให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ทิศทางการขยายตัวของชุมชนและการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสม รูปแบบการขยายตัวทางพื้นที่ของกรุงเทพฯ และปริมณฑลจึงเป็นไปในลักษณะที่กระจัดกระจาย แผ่ขยายไปตามโครงข่ายระบบบริการพื้นฐานสำคัญ โดยเฉพาะตามแนวถนนสายหลัก ทำให้เกิดปัญหาความแออัด ปัญหาการจราจร การขาดแคลนที่อยู่อาศัย และมลพิษทางด้านสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงมากขึ้นโดยลำดับ

○ การลดลงของพื้นที่สีเขียว

เมื่อชุมชนเมืองมีการก่อสร้างหนาแน่นขึ้น พื้นที่สีเขียวย่อมลดลงตามลำดับ จึงส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต พื้นที่ที่ทำให้อากาศบริสุทธิ์ ถูกทำลาย กรุงเทพมหานครนับว่ามีปัญหาวิกฤติด้านพื้นที่สีเขียว ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่น ๆ พบว่ากรุงเทพมหานครมีพื้นที่สีเขียวน้อยกว่าเมืองอื่น ๆ อาทิ กรุงกัวลาลัมเปอร์ มีสัดส่วนของสวนสาธารณะ 2.90 ตารางเมตร/คน สิงคโปร์มีสัดส่วนพื้นที่สวนสาธารณะ 10.90 ตารางเมตร/คน ในขณะที่กรุงเทพมหานคร พบข้อมูลจากสำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร (2546) ระบุสัดส่วนพื้นที่สวนสาธารณะเพียง 2.24 ตารางเมตร/คน ซึ่งน้อยกว่ามาตรฐานเนื้อที่สวนสาธารณะต่อประชากรในประเทศไทย ที่สำนักผังเมืองใช้เป็นมาตรฐานสำหรับพื้นที่กรุงเทพมหานคร คือ ประชากร 1 คนต่อ 16 ตารางเมตร

○ การมีพื้นที่ทิ้งร้าง

สาเหตุสำคัญของการเกิดพื้นที่ทิ้งร้าง เกิดขึ้นได้ทั้งพื้นที่ส่วนบุคคล ที่มีการก่อสร้างและไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการให้สำเร็จ และถูกยึดจากธนาคาร หรือปล่อยให้ทิ้งร้างโดยขาดการดูแล จึงกลายเป็นสถานที่ที่ถูกนำไปใช้โดยมิชอบ และกลายเป็นแหล่งมั่วสุมของมิจฉาชีพ ซึ่งนับวันจำนวนของพื้นที่ทิ้งร้างจะมีมากยิ่งขึ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ การแผ่ขยายของโครงข่ายการคมนาคมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากการเจริญเติบโตของเมือง ทำให้เกิดทางยกระดับ ทางมุดลงใต้ดิน อุโมงค์ เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของเมือง หรือระหว่างเมือง โครงสร้างเหล่านี้ ทำให้เกิดพื้นที่ด้านล่างที่กลายเป็นพื้นที่ทิ้งร้างไร้ประโยชน์ และมักนำมาซึ่งปัญหา เช่น ปัญหามลพิษ และความเสื่อมโทรมของพื้นที่ การรुक้าจับจองโดยคนจรจัด ความไม่ปลอดภัยของผู้สัญจรไปมา ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาวะของผู้คนในกรุงเทพมหานคร

○ การคมนาคม

จากการเพิ่มขึ้นของประชากรที่มุ่งเข้าสู่กรุงเทพมหานคร จนเกิดกิจกรรมกระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้เกิดปัญหาระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่งไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตและการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วและตอบสนองอย่างเพียงพอต่อความต้องการของประชาชนที่เดินทางถึง 18 ล้านเที่ยวต่อวัน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากแปลงเกษตรกรรมขนาดใหญ่มาเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบเมืองโดยไม่มีการวางแผนรองรับอย่างเหมาะสม ส่งผลให้พื้นที่ถนนในกรุงเทพฯ มีปริมาณต่ำกว่ามาตรฐานของความเป็นเมืองที่มีการเดินทางอย่างสะดวก (กรุงเทพฯ มีพื้นที่ถนนประมาณร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับพื้นที่เมืองทั้งหมด ในขณะที่มหานครโตเกียวมีพื้นที่ถนนคิดเป็นร้อยละ 23 และมหานครนิวยอร์กมีพื้นที่ถนนคิดเป็นร้อยละ 38) อีกทั้งประชาชนส่วนมากยังมีความต้องการในการใช้รถยนต์ส่วนตัวเพื่อสนองความต้องการส่วนบุคคลซึ่งรองรับจำนวนคนในการเดินทางในปริมาณน้อยและต้องการพื้นที่มาก ระบบขนส่งมวลชนส่วนใหญ่ยังใช้เส้นทางร่วมกับรถยนต์ส่วนบุคคล ส่วนการเดินทางด้วยระบบขนส่งมวลชนบนรางมีเพียงประมาณร้อยละ 3 ของปริมาณการเดินทางทั้งหมด เนื่องจากโครงข่ายยังไม่ครบสมบูรณ์และขาดการวางแผนการจัดการแบบบูรณาการกับการเดินทางประเภทอื่น ๆ

○ ปัญหาสิ่งแวดล้อม มลพิษ การเกิดขยะและสิ่งปฏิกูล

การเกิดความไร้ระเบียบของผู้คนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่กรุงเทพฯ อย่างหนาแน่น ทำให้เกิดการทิ้งสิ่งของปฏิกูลอย่างมาก จนเกินความสามารถของหน่วยงานในการจัดการขยะ ของเสียที่มีเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ประกอบกับกรุงเทพมหานครต้องประสบปัญหาจากการเกิดน้ำท่วมมาอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกปี นอกจากนั้น ยังเกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ตามมาอีก เช่น ความหนาแน่นของการจราจรทำให้เกิดมลภาวะที่เป็นพิษทางอากาศ การเพิ่มขึ้นของประชากรในกรุงเทพฯ และการอพยพเข้ามาของผู้มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่น ๆ หรือประชากรแฝง ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) ต่อความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการรักษาสิ่งแวดล้อม และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นฐานรากของการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม อุปสรรคด้านต้นทุนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นอีกหนึ่งปัจจัยในการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่กรุงเทพมหานครยังมีได้นำหลักการที่ว่าผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle: PPP) มาใช้อย่างเป็นทางการ จึงทำให้

กรุงเทพมหานครต้องเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาสีสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการที่ทุกภาคส่วนร่วมกันก่อ และกรุงเทพมหานครไม่สามารถจัดการปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างเบ็ดเสร็จ

ด้วยพัฒนาการของกรุงเทพมหานคร นำสู่การเป็นศูนย์กลางของความเจริญ ในขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อผู้คน และสิ่งมีชีวิตในทุกมิติ ความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างที่เปลี่ยนไป เพื่อรองรับความเจริญดังกล่าว ต้องได้รับการแก้ไข พื้นฟูอย่างเป็นระบบและเร่งด่วน ก่อนที่สภาวะการณ์ที่เลวร้ายของผลกระทบจากความเป็นเมือง จะยากเกินกว่าจะแก้ไข การดำเนินการที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริม สนับสนุนอย่างเป็นทางการหน่วยงานเชิงนโยบาย ในขณะเดียวกัน ความร่วมมือ และการเป็นเจ้าภาพร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของประชาชน นับเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ด้วยการเป็นเจ้าของพื้นที่ เจ้าของประเด็น ย่อมเป็นผู้ที่จะสามารถบ่งบอกความต้องการที่รองรับกับปัญหาที่ต้องเผชิญได้ สิ่งเหล่านี้ จึงเป็นปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญร่วมในการขับเคลื่อนให้กรุงเทพมหานคร ไปสู่ความเป็นมหานครที่น่าอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

3. แนวคิดว่าด้วยการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและความเป็นเมือง

การเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เกิดขึ้นจากความเจริญ จนเกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ และสังคมโดยรวมของชุมชนเขตเมืองอย่างมากมาย ทำให้หลายประเทศและหน่วยงานหลายภาคส่วนประยุกต์ใช้แนวคิดในการพัฒนาเมืองและสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพ สำหรับประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เขตเมือง เพื่อการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและความเป็นเมืองที่หลากหลาย โดยในที่นี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง 3 แนวคิดด้วยกันคือ 1) แนวคิดว่าด้วยเมืองน่าอยู่ 2) แนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาด 3) แนวคิดว่าด้วยเมืองสุขภาวะ โดยสาระสำคัญที่มีผู้รู้ได้นำเสนอไว้ สรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) แนวคิดว่าด้วยเมืองน่าอยู่

เมืองน่าอยู่ (Healthy Cities) เป็นแนวคิดที่กรุงเทพมหานคร นำมาใช้เป็นกรอบคิดในการกำหนดนโยบายขับเคลื่อนให้กรุงเทพ ฯ เป็นมหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน โดยความหมายของเมืองน่าอยู่

คือ เมืองที่มีการสร้างสรรค์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการขยายแหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยให้ประชาชนในชุมชนนั้นมีส่วนร่วมและช่วยเหลือกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีทางของชีวิต เพื่อให้ได้ศักยภาพหรือคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด หรือหมายถึงเมืองที่มีพลเมืองที่มีสุขภาพอนามัยที่ดี หรือ หมายถึงเมืองที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เมืองที่มีการจราจรที่ดี เมืองที่มีมลพิษน้อยที่สุด (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2552)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551) ได้กำหนดกรอบการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่มีลักษณะ 5 ด้าน คือ

1.1 ด้านสังคม ประกอบด้วย

- ประชาชนได้รับการศึกษา ความรู้ การฝึกอบรมข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว
- มีบริการสาธารณสุขและบริการสาธารณะอื่น ๆ ที่พอเพียงและสะดวก
- มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตและรักษาทรัพย์สิน
- มีคดีอาชญากรรม ยาเสพติดจำนวนน้อย
- ภาคีการพัฒนาทุกระดับมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาเมือง
- สิทธิของประชาชนและความยุติธรรมได้รับการคุ้มครอง

1.2 ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

- มีบรรยากาศที่ดีสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
- ค่าครองชีพไม่สูง ประชาชนมีงานทำและมีการประกอบสัมมาอาชีพที่ดี

1.3 ด้านกายภาพ

- เป็นเมืองที่มีระเบียบด้วยการวางผังเมืองที่มีข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน
- มีการวางแผนและจัดบริการโครงสร้างพื้นฐานได้ทันต่อความต้องการของประชาชน
- มีระบบคมนาคมขนส่งที่สะดวก ปลอดภัยและไม่สิ้นเปลือง

พอเพียง

- มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะ พื้นที่สีเขียวและที่ว่างโล่งอย่าง

1.4 ด้านสิ่งแวดล้อม

- สามารถควบคุมมลภาวะทางน้ำ อากาศ ดินและเสียง
- เมืองมีจิตวิญญาณและความสุนทรีย์ที่ประชาชนมีความภาคภูมิใจ และช่วยกัน
- บำรุงรักษาไว้ซึ่งมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานเพียงพอและค่าใช้จ่ายไม่แพง

1.5 ด้านการบริหารและการจัดการ

- มีความโปร่งใสและยุติธรรม
- มีประสิทธิภาพและยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก
- ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร (2552) ได้กล่าวถึงนิยามและกรอบการพัฒนาไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ของกรุงเทพมหานคร ในการขับเคลื่อนเป็น “มหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน” และถูกถ่ายทอดเป็นแนวทางในการพัฒนา 3 แนวทางได้แก่ Gateway Green และ Good life เชื่อมโยงกับการพัฒนาพื้นที่ 3 ระดับ ได้แก่

- ระดับมหานคร ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาในระดับมหานคร ในการสร้างการเป็น Gateway ซึ่งหมายถึง การเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ต่างๆ ที่มีบริบทแตกต่างกัน จึงมีความต้องการที่จะเชื่อมโยง ส่งถ่าย และแลกเปลี่ยนสิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สินค้า ข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ เทคโนโลยี และวิทยาการ ให้ไปยังอีกพื้นที่หนึ่งเพื่อเป็นฐานในการผลิตต่อไป ส่งผลให้มีความต้องการการเชื่อมต่อที่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งในเชิงของตัวสินค้าและในเชิงพื้นที่ ดังนั้น พื้นที่ที่จะรองรับการเป็น Gateway ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมิตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสมต่อการเชื่อมต่อ มีโครงสร้างพื้นฐานที่จะส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมต่ออย่างสะดวกและประหยัด มีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและมืองค์ความรู้ที่สามารถตอบสนองกับการเป็นจุดเชื่อมต่อที่ดี

- **ระดับเมือง** เป็นแนวทางการพัฒนาในระดับเมือง ให้มีความน่าอยู่ (Green) ซึ่งหมายถึงการพัฒนาเมืองในทิศทางที่ให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีควบคู่ไปกับการผลิต และการค้า การบริการที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง และในอนาคตสภาพแวดล้อมที่ดีของเมืองจะกลายเป็นข้อได้เปรียบในเชิงของการตลาด เนื่องจากผู้บริโภคให้ความสำคัญต่อราคาสินค้าหรือบริการควบคู่ไปกับความสนใจกับผลกระทบของกระบวนการผลิตของสินค้าหรือบริการนั้น ๆ ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าว จะทำให้เมืองมีการผลิตและการค้า การบริการในรูปแบบที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันมากขึ้น

- **ระดับชุมชน** เป็นแนวทางการพัฒนาในระดับชุมชน โดยมีเป้าหมายที่จะบูรณาการแนวทางการพัฒนาทั้งสามระดับพื้นที่อย่างสมดุล เหมาะสมกับศักยภาพทางที่ตั้งและตำแหน่งทางความเชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพ ฯ กับพื้นที่สำคัญอื่น ๆ ของโลกประสานอย่างกลมกลืนกับความเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครองของประเทศ และการมีบริการพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน หลักการของชุมชนน่าอยู่ยั่งยืน (Green Life) อีกประการหนึ่ง คือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีควบคู่ไปกับการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ คือ สินทรัพย์สำคัญของการพัฒนาชุมชนเมือง ซึ่งจะให้ความสำคัญกับความสะอาด สะดวก สวยงามและปลอดภัยของเมืองและประชาชน โดยส่งเสริมสุขอนามัยของประชาชนทั้งด้านการแก้ไขและป้องกัน ความสะอาดในการเดินทางและการขนส่งสินค้า สามารถใช้บริการสาธารณะต่างๆ ได้อย่างสะดวกและเหมาะสม มีความสวยงามด้านทัศนียภาพและสุนทรียภาพ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จากแนวคิดสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนากรุงเทพมหานคร ให้เป็นมหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน มุ่งเน้นการสรรค์สร้างสิ่งแวดล้อมให้มีความน่าอยู่ในทุกมิติตามนิยามของสุขภาวะ ที่มุ่งเน้นทั้งกายใจ สังคมและจิตวิญญาณ อย่างไรก็ดี มุมมองในด้านการบริหารจัดการ ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการบริการสุขภาพ การจัดการข้อมูลข่าวสาร การขนส่ง และการมีคุณภาพชีวิตที่มีความสมดุลของประชาชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งในแง่มุมมองของการบริหารจัดการ ต้องทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุ รวมทั้งคุณภาพชีวิตของคนในเมืองหลวง ที่ต้องรักษาธรรมชาติ วิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ ให้คงเหลือเป็นมรดกของคนรุ่นลูกหลานต่อไปด้วย

2) แนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาด

แนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth) (ฐานา บุญประวีตร, <http://www.asiamuseum.co.th> สืบค้น 18 กันยายน 2556) เป็นแนวคิดที่คิดค้นและพัฒนาในประเทศสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ปี ค.ศ.1960 เป็นต้นมา โดยต่อยอดจากแนวคิดลัทธิชุมชนเมืองยุคใหม่ ที่พัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ลักษณะกายภาพ และสภาพปัญหาของการกระจายเมือง (Urban Sprawl) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา และมีสภาพคล้ายกับการขยายตัวทางกายภาพของกรุงเทพมหานคร ที่มีการเติบโตอย่างกระจุกกระจายไร้ทิศทาง โดยชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ได้รุกเข้าไปในเขตเกษตรกรรม พื้นที่อนุรักษ์สภาพแวดล้อมและเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ทำให้สูญเสียพื้นที่ผลิตอาหารและอากาศบริสุทธิ์ สวนทางกับปริมาณของมลพิษและสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมรุนแรงมากขึ้น องค์กรในสหรัฐอเมริกา จึงร่วมกันค้นหาสาเหตุ และพบปัญหาที่ก่อให้เกิดการกระจุกกระจายและการเติบโตที่ไร้ทิศทาง ได้แก่ กฎหมายและระบบการจัดวางผังเมือง ที่ได้แยกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น ส่วน ๆ มีข้อจำกัดของการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ขาดมาตรการคุ้มครองพื้นที่ผลิตอาหาร และพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์อย่างจริงจัง ดังนั้น จึงได้พัฒนาแนวคิดการวางผังเมืองแบบใหม่เรียกว่า การเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth) โดยคิดค้นแนวคิดการวางผังและแนวนโยบายที่ใช้ในการยับยั้งการกระจุกกระจายของเมือง และมีมาตรการปกป้องพื้นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ในทุกรูปแบบ อีกทั้งส่งเสริมการพัฒนาทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเริ่มต้นในการพัฒนา จึงเป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ด้วยเกณฑ์ดังกล่าว จึงทำให้กระบวนการออกแบบและการพัฒนาทางกายภาพด้วยแนวคิดนี้ ถูกจัดเป็นวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practice) สำหรับการวางผังเมืองในสหรัฐอเมริกา

องค์ประกอบของแนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาด ประกอบด้วย

- กรอบแนวคิดและความมุ่งหวังในการแก้ไขปัญหาการกระจุกกระจายทางกายภาพของเมือง และแนวทางการยกระดับชีวิตของประชาชน 10 ข้อ
- เกณฑ์การวางผังเมือง 10 ข้อ

- เครื่องมือการออกแบบทางกายภาพ เช่น แนวทางการพัฒนา การระดมสมอง และการประชุมเชิงปฏิบัติการสาธารณะ

ทั้งนี้ กรอบความคิดและความมุ่งหวังของการเติบโตอย่างชาญฉลาดมี 10 ประการ คือ

- การตอบสนองโอกาสความฝันของชาวเมือง
- การสร้างย่านที่สะดวกสบาย มีความปลอดภัย ประชาชนมีโอกาสในการซื้อหาบ้าน
- การพัฒนาระบบการตัดสินใจที่มาจากความเห็นของทุกคน
- การลงทุนให้กับผู้ชำระภาษีและใช้เงินอย่างรอบคอบในการพัฒนาชุมชน
- การปกป้องและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ รวมทั้งพื้นที่ทำงานของสมาชิกในชุมชน
- การเสนอทางเลือกที่เป็นอิสระสำหรับการเดินทาง ภายใต้ระบบการเดินทางที่หลากหลาย ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ
- การพัฒนาเป็นชุมชนสุขภาพดีสำหรับประชาชนทุกระดับอายุ ดังเช่นการส่งเสริมการสัญจรด้วยทางเท้าหรือทางจักรยานที่มีคุณภาพ จะก่อให้เกิดผลดีต่อสุขภาพของคนในชุมชนอย่างถาวรเป็นต้น
- การออกแบบสถานที่ให้ใช้ประโยชน์ได้สำหรับทุกคน ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิตภายนอกบ้าน ดังนั้นการออกแบบสถานที่ต้องเข้าใจพฤติกรรมและประสบการณ์ของผู้ที่อาศัยบนท้องถนน ทางเท้า สิ่งปลูกสร้าง และสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยการออกแบบต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของคนในทุก ๆ จุด อาทิ ลีแยก สวนหย่อม จุดทิ้งดงามของชุมชน เป็นต้น

- การเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์และความยั่งยืน การกำหนดสถานที่ในทุก ๆ จุดของชุมชน เพื่อแสดงสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ เพื่อสื่อสารถึงผู้ที่มาเยือน จะช่วยให้กลับมาเยือนซ้ำอีกครั้ง ด้วยเครื่องหมายที่ทุกคนจะสามารถจดจำได้

- การเติบโตและพัฒนาด้วยการยกระดับศักยภาพพื้นที่ภายในเขตชุมชน ในทุกสถานที่ นักพัฒนาที่ดิน องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และนักผังเมืองเติบโตอย่างชาญฉลาด ควรได้ทำงานร่วมกันในการสนับสนุนการยกระดับทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และการพัฒนาไปสู่เป้าหมายของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกก่อสร้างด้วยการวางแผนร่วมกันตามทิศทางที่เหมาะสม โดยไม่ถูกให้เป็นพื้นที่ทิ้งร้าง ด้วยการพัฒนาที่ไม่ตรงกับเป้าหมายความต้องการของชุมชน

แนวคิดการเติบโตอย่างชาญฉลาด จึงเป็นแนวคิดการพัฒนาเมือง ภายใต้ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางร่วมกัน และดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ผลสัมฤทธิ์ของการทำงาน จึงถูกใช้ประโยชน์ได้ตรงกับความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง การยึดถือหลักการ กฎเกณฑ์ของแนวคิดนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับความเป็นเมืองของประเทศไทยต่อไป

3) แนวคิดว่าด้วยเมืองสุขภาวะ

จากฐานคิดที่ว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพมีอิทธิพลต่อสุขภาวะของประชาชน การมีสภาพแวดล้อมที่ดีจะส่งผลให้ประชาชนมีสุขภาวะที่ดีตามไปด้วย พนิต ภูจินดา (เอกสารอัดสำเนา) ได้อธิบายคำว่า เมืองสุขภาวะ หมายถึง เมืองที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างภาวะแห่งการมีความสุขให้กับประชากรเมือง ทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต ประชากรเมืองมีร่างกายที่แข็งแรงและมีความสุขทางจิตใจภายใต้บริบทของความเป็นอยู่แบบเมือง เนื่องจากการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแบบเมืองไม่ใช่วิถีตามธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องอาศัยอยู่กับธรรมชาติห่างไกลจากมลภาวะที่เกิดจากการรวมตัวกันเกินกว่าความสามารถในการรองรับตามปกติของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีความเป็นอยู่ตามแรงผลักดันของสัญชาตญาณของความอยู่รอดเป็นหลัก มีการเคลื่อนไหวร่างกายอยู่ตลอดเวลาเพื่อทำกิจกรรมที่ใช้แรงงานในลักษณะของสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบท แต่เมื่อสังคมมนุษย์พัฒนาสู่การเป็นสังคมเมือง มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบความเป็นอยู่จากชนบทเข้าสู่เมือง เนื่องจากเมืองมีวิถีชีวิตที่รีบเร่งและเผชิญกับความเครียดสูง ต้องแย่งชิงทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้อยู่รอดในสังคมที่มีทรัพยากรขาดแคลน มีกฎระเบียบ

ที่เคร่งครัดเพื่อความสงบสุขและความเป็นธรรมในสังคม มีความเป็นอยู่อย่างแออัด อยู่กับแหล่งก่อให้เกิดมลพิษ ห่างไกลจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีคุณภาพ นำมาสู่การเกิดภาวะที่มีลักษณะเฉพาะของประชากรเมือง เช่น การขาดพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจที่ได้มาตรฐาน การขาดกิจกรรมทางกาย (Inactive Physical Activity) เนื่องจากวิถีชีวิตแบบเมืองและการขาดพื้นที่ที่ส่งเสริมให้เกิดการมีสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมกายภาพที่ดี ทั้งในเชิงคุณภาพ ปริมาณ และการเข้าถึง นำมาสู่ประเด็นปัญหาสุขภาพเมือง

ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลก ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเมืองสุขภาวะ ประกอบด้วย 11 ประการ คือ

- การมีสภาพแวดล้อมเมืองที่ถูกละเลยและปลอดภัย รวมถึงคุณภาพของที่พักอาศัย
- การมีระบบนิเวศที่มั่นคงทั้งในปัจจุบันและยั่งยืนในอนาคต ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแค่สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น แต่รวมสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติด้วย
- การมีชุมชนที่เข้มแข็ง มีทัศนคติที่ดีในด้านสุขภาวะ การสร้างเมืองสุขภาวะต้องเกิดขึ้นจากฉันทามติร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการผลักดันให้เมืองสุขภาวะเกิดขึ้น ด้วยการผสมผสานเรื่องส่วนตัวและส่วนรวมด้วยกันอย่างสมดุล
- ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต สุขภาวะ และความเป็นอยู่ที่ดี ด้วยการมีกระบวนการพิจารณาร่วมกันอย่างรอบคอบและรอบด้าน
- มีองค์ประกอบพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนทุกคน ทุกระดับรายได้ เพราะสุขภาพเมือง เป็นโครงสร้างพื้นฐานจำเป็นที่ประชากรทุกคนต้องได้รับอย่างเท่าเทียมกัน
- ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าถึง และเข้าใจได้ด้วยการสร้างความเชื่อมโยง การติดต่อ การปะทะสังสรรค์ระหว่างประชาชนอย่างเหมาะสม

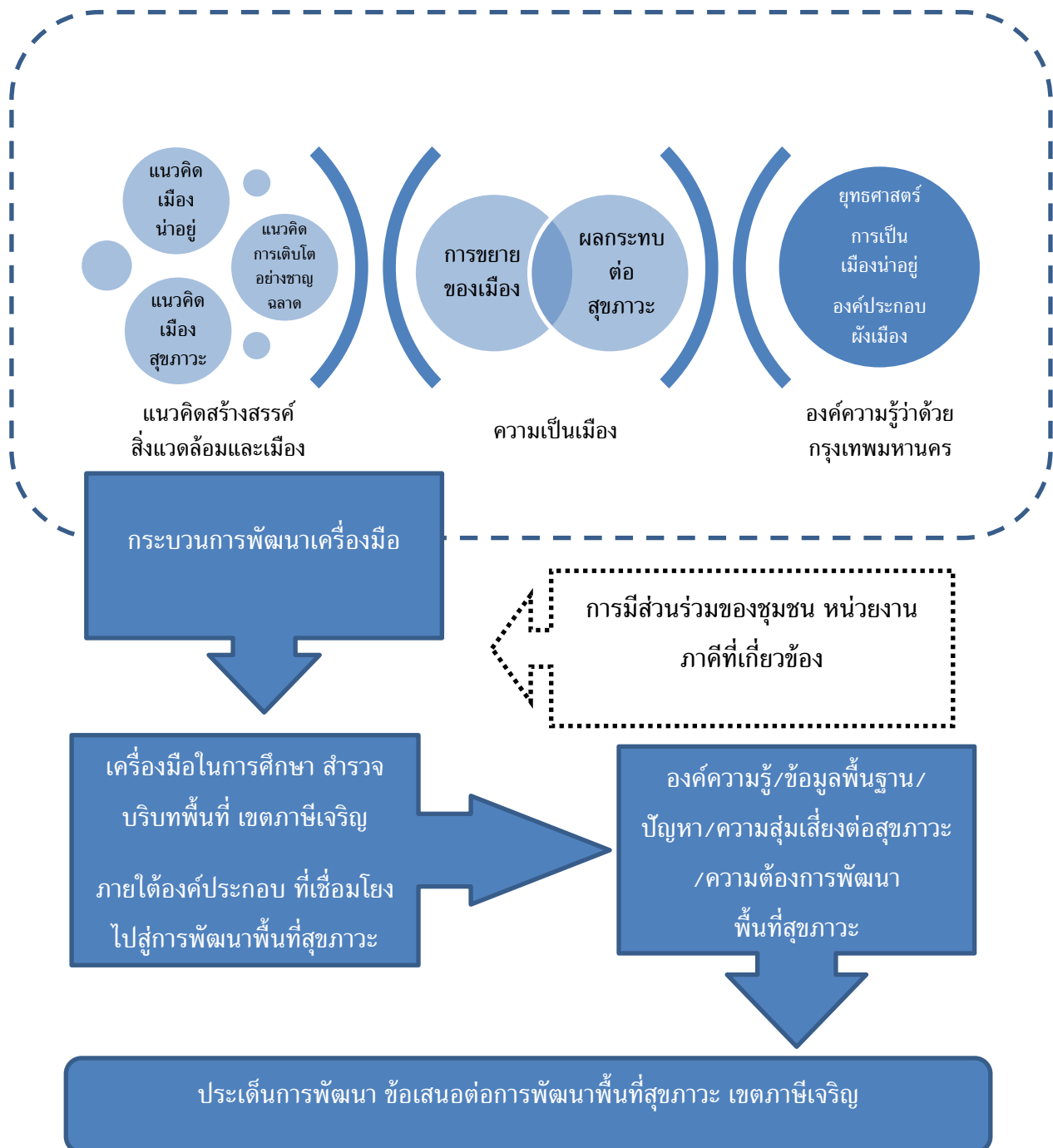
- การมีกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีความรุ่งเรือง มีนวัตกรรม
เนื่องด้วยประชากรจะมีสุขภาพดีต้องอยู่ในเมืองที่มีฐานเศรษฐกิจที่ดีด้วย เพื่อทำให้เกิดการจ้างงาน การ
เพิ่มมูลค่า คุณค่าให้กับประชาชน
- การสร้างความเชื่อมโยงกับอดีตผ่านมรดกทางวัฒนธรรมและชีววิทยาของประชาชน
เพื่อส่งเสริมให้เมืองสุขภาพดีเป็นกลไกทางสังคม ในการเชื่อมต่อวิถีของประชาชนที่หลากหลาย
- การมีรูปแบบทางกายภาพที่สอดคล้องกลมกลืน และส่งเสริมเอกลักษณ์ที่มีอยู่เดิม
ด้วยเมืองสุขภาพดีต้องเคารพในองค์ประกอบเดิมของชุมชน ด้วยการออกแบบให้มีความลงตัวอย่าง
กลมกลืน
- การมีบริการทางสุขภาพที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม การให้บริการ
สุขภาพต้องมีระดับบริการที่มีประสิทธิภาพสูง เพื่อให้เกิดสุขภาพที่ดีต่อประชาชน
- ประชาชนในเมือง ต้องมีสุขภาพดี มีการเจ็บป่วยในระดับที่ต่ำ

จากแนวคิดเมืองสุขภาพดีดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาเมืองในปัจจุบัน ได้ให้
ความสำคัญกับการมีสุขภาพที่ดีของประชาชนในพื้นที่อย่างครบในทุกมิติ ทั้งกาย ใจ สังคม และจิต
วิญญาณอย่างแท้จริง และถือว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการจัดการเมืองในอนาคต

โดยสรุป จะเห็นว่า แนวคิดทั้ง 3 แนวคิดเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นไปสู่การสร้างสรรคสิ่งแวดล้อมและ
ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ด้วยหลักคิดที่เชื่อว่า สิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ และด้านสังคม เศรษฐกิจ
ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดสุขภาพที่ดีกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ การปรับปรุง เปลี่ยนโครงสร้าง
ต่าง ๆ เป็นการดำเนินการเพื่อให้ถึงเป้าหมายความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ดังนั้นกระบวนการสำคัญที่จะ
สนองความต้องการในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ จึงต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
และผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการกำหนดผังเมือง จากทุกภาคส่วน เข้าร่วมในกระบวนการสร้างฝันของ
ประชาชนให้เป็นความจริงอย่างเป็นรูปธรรม

จากองค์ความรู้ดังกล่าว คณะผู้วิจัย ซึ่งมีภารกิจในการจัดการสร้างสรรค์พื้นที่สุขภาวะในเขตภาษีเจริญ ด้วยการศึกษาริบทพื้นที่ เพื่อกำหนดประเด็นในการพัฒนาดังกล่าว จึงได้ประยุกต์องค์ความรู้เบื้องต้น กำหนดเป็นกรอบคิดในการดำเนินงาน สรุปดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 กรอบคิดในการศึกษาวิจัย

บทที่ 3

การดำเนินงานศึกษาวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods) โดยมีการศึกษาทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาบริบท สถานภาพพื้นที่เขตภาษีเจริญ และจัดทำแผนที่ชุมชนเขตภาษีเจริญ เพื่อเป็นแนวทางและเป็นข้อมูลประกอบใช้ในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในเขตภาษีเจริญ โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. พื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ชุมชน 54 ชุมชน ในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

2. กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย

- 1) แกนนำชุมชน 54 ชุมชน
- 2) ตัวแทนสมาชิกชุมชน 54 ชุมชน
- 3) บุคลากรที่เกี่ยวข้องของสำนักงานเขตภาษีเจริญ
- 4) บุคลากรสำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร

3. จำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

ในการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการได้มาด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีคุณสมบัติดังนี้

- 1) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ในฐานะแกนนำชุมชน
- 2) เป็นตัวแทนหน่วยงานวัด โรงเรียน สถานพยาบาล สถานประกอบการ ในเขตภาษีเจริญ
- 3) เป็นสมาชิกชุมชน ในเขตภาษีเจริญ

4) มีความสมัครใจในการให้ข้อมูล

ทั้งนี้ จำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามกิจกรรมการดำเนินงาน คือ

1) กิจกรรมการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่

- ข้อมูลรายงาน เอกสารที่เกี่ยวข้องของสำนักงานเขตภาษีเจริญ ปี 2555-2556
- ข้อมูลเชิงโครงสร้าง และผังเมือง ของสำนักงานผังเมืองกรุงเทพมหานคร
- ข้อมูลรายงานการดำเนินงานของชุมชน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ

2) กิจกรรมการสำรวจข้อมูล กลุ่มเป้าหมายได้แก่ แกนนำชุมชน 54 ชุมชน จำนวน 80 คน ที่เข้าร่วมในการประชุมประจำเดือน ณ สำนักงานเขตภาษีเจริญ

3) กิจกรรมการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นกิจกรรมระดมความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่เพื่อสุขภาวะกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูล มาจากพื้นที่ชุมชน ที่เสนอความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ มีดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลในกระบวนการสนทนากลุ่มจำแนกตามกิจกรรม

กิจกรรม	กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูล	จำนวน
• การสนทนากลุ่มแกนนำชุมชน ที่เสนอความต้องการพัฒนาพื้นที่ ครั้งที่ 1 (15 ชุมชน)	• แกนนำชุมชน	15 คน
	• สมาชิกชุมชน 15 ชุมชน ะ ละ 30 คน	450 คน
• การสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาประเด็นการพัฒนาพื้นที่ ครั้งที่ 2 (7 ชุมชน)	• แกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน ผู้แทนวัด โรงเรียน สถานประกอบการ สถานพยาบาล	60 คน
	• ผู้แทนหน่วยงาน ภาคี	80 คน

4. เครื่องมือในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

- 1) แบบสำรวจ
- 2) ประเด็นการสนทนากลุ่ม
- 3) ประเด็นตามองค์ประกอบแผนที่ชุมชน

5. ขั้นตอนการดำเนินงาน

คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมเครื่องมือและการศึกษาเอกสาร ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้

1) จัดเวทีนักวิชาการ ภาคีเครือข่าย อันประกอบด้วย นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ผู้แทนจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ แกนนำชุมชน ผู้แทนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคีเครือข่ายที่ดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ร่วมในการกำหนดกรอบการจัดทำแผนที่ชุมชน (community mapping) เพื่อพัฒนาเป็นเครื่องมือในการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ประกอบใช้ในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในพื้นที่เขตภาษีเจริญ

2) ประสานแหล่งข้อมูลเพื่อขอความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูล (สำนักงานเขต ภาษีเจริญ สำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร ห้องสมุด และแหล่งข้อมูลในชุมชน)

3) รวบรวมเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง

4) จัดหมวดหมู่ ประเภทข้อมูล และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจและการศึกษาเชิงคุณภาพ

1) จัดทำแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับสถานภาพ บริบทพื้นที่ของเขตภาษีเจริญ

2) สำรวจข้อมูลสอบถามกลุ่มแกนนำชุมชน โดยการประสานกับสำนักงานเขตภาษีเจริญ ในการประชุมแกนนำชุมชน 54 ชุมชน เพื่อตอบแบบสำรวจ

3) ดำเนินการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่ม (focus group) ด้วยการจัดกิจกรรม คือ

- สนทนากลุ่มในประเด็นปัญหา ความต้องการ และความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ สุขภาวะ ด้วยการจัดเวทีชุมชนในเขตภาษีเจริญ 7 แขวง ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยแกนนำชุมชน 15 ชุมชน ที่สมัครเข้าร่วมโครงการ

- สนทนากลุ่ม เพื่อยืนยันปัญหา ความต้องการ และความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ สุขภาวะ ซึ่งมีชุมชนสมัครใจร่วมโครงการและมีความพร้อมในการจัดเวที 7 ชุมชน ใน 4 แขวง ได้แก่

- แขวงบางด้วน 3 ชุมชน คือ ชุมชนเลิศสุขสม ชุมชนวัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 1 หมู่ 3 และ ชุมชนคลองลัดภาษี

- แขวงคลองขวาง 1 ชุมชน คือ ชุมชนพุนบำเพ็ญ

- แขวงบางจาก 2 ชุมชน คือ ชุมชนศรีประดู่ และชุมชนศิริรินทร์และเพื่อน

- แขวงบางหว้า 1 ชุมชน คือ ชุมชนหน้าวัดโคคอน

ทั้งนี้ กระบวนการการยืนยันข้อมูลดำเนินการโดยใช้หลักการเทคนิคแบบสามเส้า (triangular technique) มีผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย แกนนำและสมาชิกชุมชน ผู้แทนจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ ผู้แทนจากหน่วยงานในชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน สถานพยาบาลและสถานประกอบการในพื้นที่เขต ภาษีเจริญ และเครือข่ายภาคีด้านสุขภาวะ

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และเผยแพร่ผลงาน

- 1) จัดหมวดหมู่ ประเภทข้อมูลสถานภาพและบริบทพื้นที่ และดำเนินการประมวลผล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (content analysis) ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้มาจากการศึกษา เอกสาร การสำรวจ และการจัดเวทีชุมชน

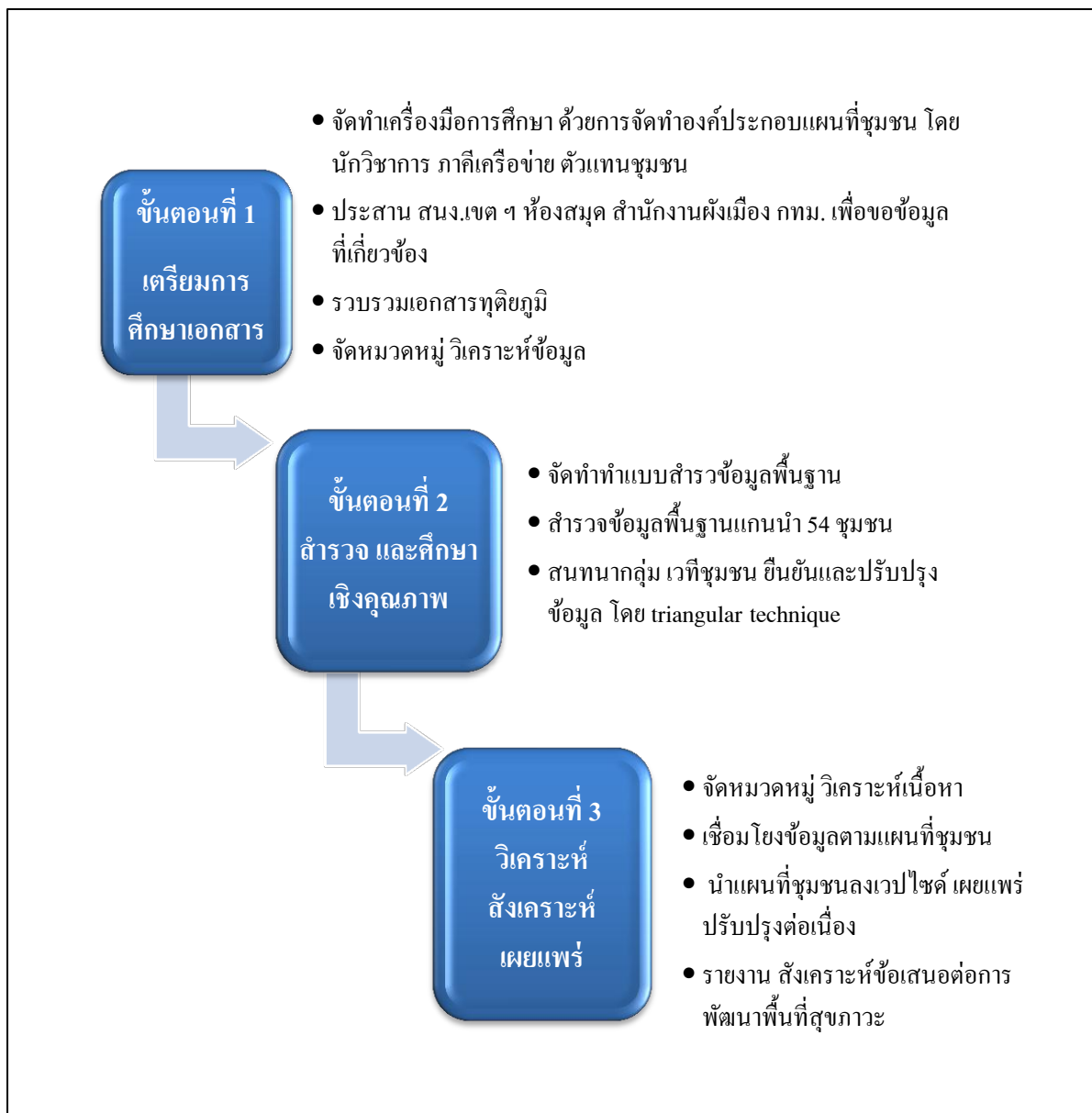
- 2) ดำเนินการวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล ตามกรอบแผนที่ชุมชน (community mapping)

3) นำแผนที่ชุมชน เสนอในรูปแบบเว็บไซต์ (www.rcfcd.com) และดำเนินการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

4) จัดทำรายงานผลการศึกษาและข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในพื้นที่เขตภาษีเจริญ

ระยะเวลาดำเนินงาน 12 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2555 ถึงพฤษภาคม 2556

สรุปขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงขั้นตอนการดำเนินงานศึกษาวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินงานศึกษา บริบทพื้นที่ชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาที่นำไปสู่การจัดทำแผนที่ชุมชนที่สะท้อนสถานภาพและบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ และการพัฒนาข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลด้วยการสำรวจความคิดเห็นจากแกนนำชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลทฤษฎีภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสะท้อนความคิดเห็นและการให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากสมาชิกชุมชนในพื้นที่เป้าหมายผ่านกระบวนการจัดเวทีชุมชน ผลการศึกษา จำแนกตามวัตถุประสงค์และกระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

- ส่วนที่หนึ่ง ผลการพัฒนาเครื่องมือเพื่อการสำรวจบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ
- ส่วนที่สอง บริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
- ส่วนที่สาม ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ

ส่วนที่หนึ่ง ผลการพัฒนาเครื่องมือเพื่อการสำรวจบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ

การศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องมือสำหรับการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ กรณีบริบทเมือง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนเอกสาร งานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการระดมสมองกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อร่วมในการกำหนดองค์ประกอบเครื่องมือ 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักวิชาการสหสาขา ประกอบด้วยนักวิชาการด้านสุขภาพ (พยาบาล โภชนากร เภสัชกร) นักวิชาการด้านการศึกษา นักวิชาการด้านสังคมและชุมชน นักวิชาการด้านโปรแกรมและคอมพิวเตอร์ รวม 11 คน จำนวน 3 ครั้ง 2) กลุ่มภาคี เครือข่าย 13 ภาคี จำนวน 2 ครั้ง 3) กลุ่มแกนนำชุมชน 7 แขวง 54 ชุมชน จำนวน 15 ครั้ง

ผลการพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ประกอบในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เกิดจากกระบวนการที่คณะผู้วิจัยได้ทำการประมวลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และการประชุมระดมความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อพัฒนาเป็นองค์ประกอบด้านกายภาพ สำหรับสำรวจข้อมูลบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ สรุปประเด็นข้อเสนอที่สำคัญจากการระดมความคิดเห็นคือ

1) กำหนดให้เครื่องมือที่ใช้เป็นแนวทางในการสำรวจบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ เรียกว่า “แผนที่ชุมชน” (Community Mapping)

2) ให้องค์ประกอบแผนที่ชุมชน สะท้อนบริบทที่เป็นทั้งโครงสร้าง และบริบทที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในเขตภาษีเจริญ

3) องค์ประกอบของแผนที่ชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการได้แก่

- พื้นที่สาธารณะ หมายถึง พื้นที่ชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนรวม พื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์หรือมีการใช้ในบางครั้ง ไม่มีความต่อเนื่อง หรือสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ต่อสุขภาวะของคนในพื้นที่และคนทั่วไป ได้แก่ พื้นที่สาธารณะที่เป็นที่รัก ที่ร้าง ที่เปลี่ยว ชุมชนที่มีความแออัด พื้นที่ใต้สะพาน ใต้ทางด่วน ตลาดนัด เป็นต้น

- พื้นที่ใช้ประโยชน์ หมายถึง พื้นที่ที่เป็นไปได้ทั้งสถานที่เชิงโครงสร้างของหน่วยงาน สถานประกอบการ เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์และมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ โรงเรียน (สถาบันการศึกษา) วัด โรงพยาบาล โรงงานหรือสถานประกอบการ ห้าง/ร้าน สถานบันเทิง โรงแรม ลานกีฬา ลานพื้นที่สีเขียว/สวน เป็นต้น

- ทรัพยากรและบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน หมายถึง ทรัพยากรชุมชนทั้งในรูปแบบวัตถุ สิ่งของ และบุคคลสำคัญที่เป็นที่ยอมรับ เชื่อถือของคนในชุมชนหรือในพื้นที่ ได้แก่ ของดี ภาษีเจริญ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่ม/ชมรม เป็นต้น

- การดำเนินกิจกรรม โครงการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะของชุมชน หมายถึง กิจกรรมโครงการที่มีการดำเนินงานในพื้นที่เพื่อหนุนเสริมหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งกิจกรรมที่สนองต่อความต้องการ ความคาดหวังของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาทั้งที่กำลังดำเนินการ อยู่ระหว่างดำเนินการและดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว ในประเด็นที่ครอบคลุมการสร้างสรรค์พื้นที่สุขภาวะ 3 ประการคือการสร้างสรรค์พื้นที่ด้านอาหาร พื้นที่ด้านการออกกำลังกาย การปรับภูมิทัศน์

การจำแนกประเด็นและองค์ประกอบของแผนที่ชุมชนทั้ง 4 ประการ ดังสรุปในแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 แสดงองค์ประกอบของแผนที่ชุมชน (community mapping)

ส่วนที่สอง บริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาบริบทพื้นที่ในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นการจำแนกรายละเอียดของพื้นที่ โดยใช้องค์ประกอบของแผนที่ชุมชนเป็นแนวทางในการสะท้อนความเป็นภาษีเจริญ เพื่อนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน โดยผลการศึกษา ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไป 2) ข้อมูลตามองค์ประกอบแผนที่ชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไป

เขตภาษีเจริญ เป็นเขตเก่าแก่ เดิมเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดธนบุรี ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2442 ต่อมาทางราชการให้รวมจังหวัดพระนครกับจังหวัดธนบุรีเป็นจังหวัดเดียวกัน เรียกว่า กรุงเทพมหานคร และชื่ออำเภอภาษีเจริญ เป็นเขตภาษีเจริญ ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 มีฐานะเป็นหน่วยการปกครองของกรุงเทพมหานคร ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 อำเภอภาษีเจริญ ได้รับการสถาปนาตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2442 และครบ 100 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2542 ปัจจุบันจึงมีอายุของเขตกว่า 114 ปี

สภาพโดยทั่วไปของเขตภาษีเจริญ เป็นคูคลอง ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณที่พระยาพิสมทสมบัติบริบูรณ์ นามเดิมว่า ยิ้ม ต้นสกุลพิศลยบุตร รับราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีตำแหน่งสูงสุดในสมัยนั้น และประชาชนทั่วไปเรียกท่านว่า “ เจ้าสัว ” พระยาพิสมทสมบัติบริบูรณ์ เป็นเจ้าของเรือกลไฟลำแรกของคนไทย รับ-ส่งผู้โดยสารและสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ - สิงคโปร์ ในปี พ.ศ. 2401 พระยาพิสมทสมบัติบริบูรณ์เป็นผู้ดำริในการขุดคลองภาษีเจริญ เริ่มตั้งแต่แม่น้ำท่าจีนที่ตำบลดอนไก่ดี จังหวัดสมุทรสาคร ถึงคลองบางกอกใหญ่ใกล้วัดปากน้ำภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี เพื่อเป็นการสัญจรทางน้ำ โดยมุ่งเน้นการส่งอ้อยและน้ำตาล จากต่างจังหวัดเข้าสู่กรุงเทพฯ ซึ่งในปี พ.ศ. 2410 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาภิรมย์สมบัติบริบูรณ์เป็นแม่กองงาน ขุดคลองยาว 620 เส้น กว้าง 7 วา พระราชทานค่าจ้างเป็นเงิน 112,800 บาท ขุดแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2415 ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า “ คลองภาษีเจริญ ” ตามนามของแม่กองงาน ต่อมาเมื่อมีราษฎรย้ายมาอยู่ริมคลองภาษีเจริญมากขึ้น เป็นชุมชนใหญ่ จึงได้ตั้งเป็นอำเภอภาษีเจริญ ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2442 มีอาคารที่ทำการอยู่วัดรางบัว ริมคลองภาษีเจริญ แขวงบางหว้า อยู่ที่นี่ 75 ปี สถานที่คับแคบไม่สะดวกในการบริการประชาชนได้ทั่วถึง ประกอบกับทางราชการได้สร้างถนนเพชรเกษม และตรอกชอยขึ้นมากมาย การเดินทางสัญจรไปมาทางเรือจึงลดน้อยลง คุณพิทย นิยมเหตุ คหบดีได้บริจาคที่ดินริมชอยเพชรเกษม 54 ให้สร้างอาคารที่ทำการอำเภอใหม่ และให้สร้างสถานีตำรวจนครบาลภาษีเจริญด้วย จึงได้สร้างอาคารที่ทำการใหม่ขึ้น และย้ายมาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2517 จนถึงปัจจุบันเป็น สำนักงานเขตภาษีเจริญ ตั้งอยู่เลขที่ 399/9 หมู่ 9 ถนนเพชรเกษม ชอยเพชรเกษม 54 แขวงบางหว้า เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาหรือฝั่งธนบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองข้างเคียง ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตตลิ่งชัน มีคลองบางเชือกหนังเป็นเส้นแบ่งเขต

- **ทิศตะวันออก** ติดต่อกับเขตบางกอกใหญ่และเขตธนบุรี มีคลองบางกอกใหญ่ คลองบางหลวงน้อย และคลองด่านเป็นเส้นแบ่งเขต

- **ทิศใต้** ติดต่อกับและเขตจอมทองและเขตบางบอน มีคลองวัดนางชี (คลองวัดเพลง) คลองตาม่วง คลองวัดโคนอน (คลองวัดอ่างแก้ว) คลองบางหว้า คลองสวนหลวงใต้ คลองรางบัว คลองตาวัว คลองบางประทุน ลำรางสาธารณะ คลองวัดสิงห์ และคลองบางโคลด์เป็นเส้นแบ่งเขต

- **ทิศตะวันตก** ติดต่อกับเขตบางแค มีคลองพระยาราชมนตรี คลองบางแวก คลองบางไผ่ และคลองลัดตากลิ้นเป็นเส้นแบ่งเขต

ถนนสายหลัก ประกอบด้วย

- ถนนเพชรเกษม ตัดผ่านพื้นที่ทางใต้ของเขตภาษีเจริญ ตัดผ่านทางด้านทิศตะวันออกไปยังทิศใต้ เริ่มต้นเข้าสู่เขตภาษีเจริญจากคลองบางกอกใหญ่ แขวงปากคลองภาษีเจริญ ต่อเนื่องมาจากแขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ และไปสิ้นสุดที่คลองพระยาราชมนตรี แขวงบางหว้า ก่อนจะตัดผ่านเข้าสู่แขวงบางแค เขตบางแค

- ถนนราชพฤกษ์
- ถนนกัลปพฤกษ์
- ถนนพุทธมณฑล สาย 1

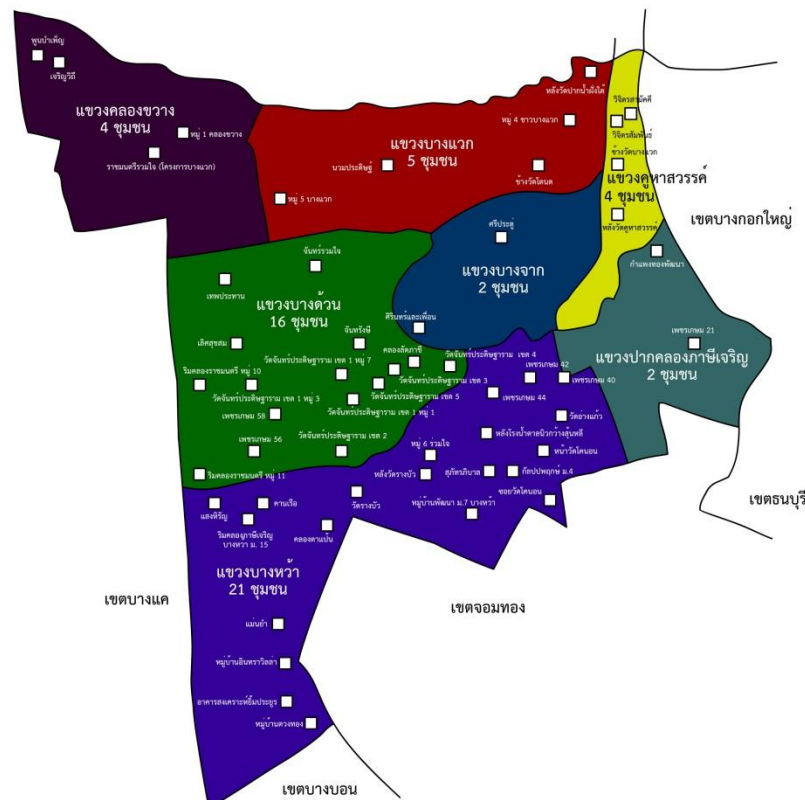
ถนนสายรอง ประกอบด้วย

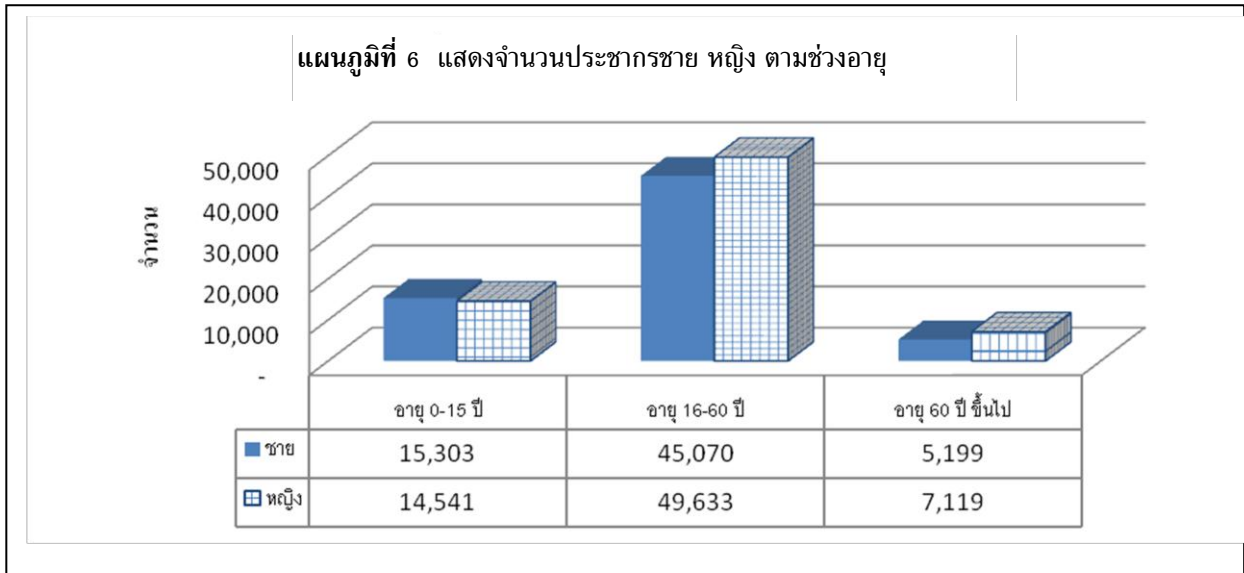
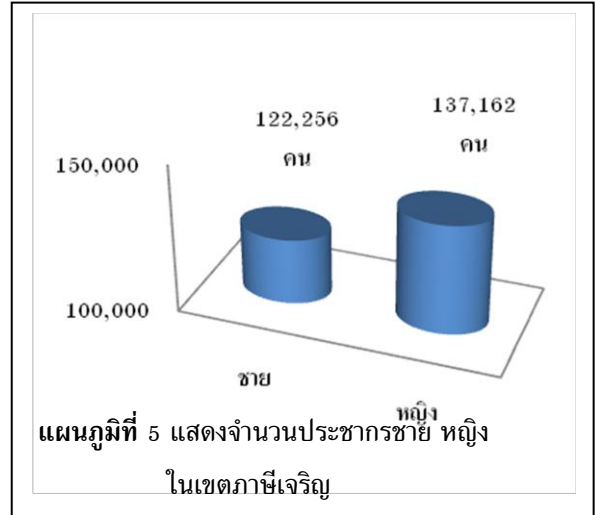
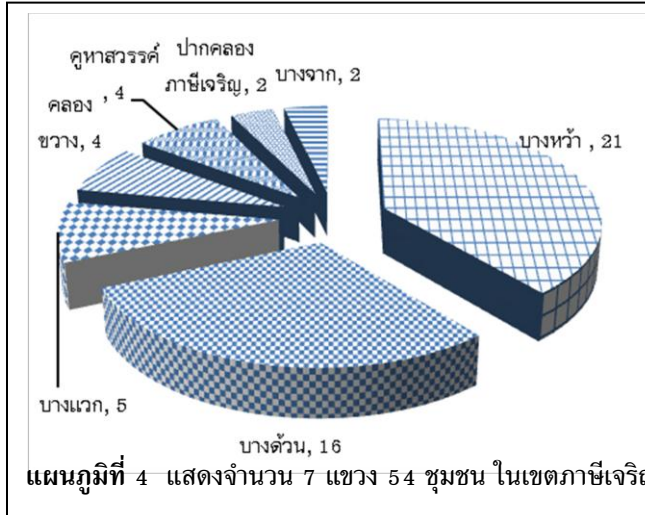
- ถนนเทอดไท
- ถนนรัชมงคลประสาธน์ (เทอดไท / คลองภาษีเจริญ)
- ถนนกำนันแมน
- ถนนบางแวก
- ถนนราชมนตรี
- ซอยเพชรเกษม 48 / ซอยบางแวก 69 (วัดจันทร์ประดิษฐาราม)

สำหรับเส้นทางรถไฟ ขณะนี้มีการก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล หรือสายสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นโครงการส่วนต่อขยาย ช่วงหัวลำโพง-บางแค เป็นโครงการยกระดับตามแนวเกาะกลางถนนเพชรเกษม ต่อเนื่องมาจากเขตบางกอกใหญ่ ผ่านพื้นที่เขตภาษีเจริญ มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกและเข้าสู่เขตบางแค มีสถานีที่อยู่ในพื้นที่เขตภาษีเจริญทั้งหมด 4 สถานี โดยเป็นสถานียกระดับทั้งหมด ได้แก่ สถานีบางไผ่ สถานีบางหว้า สถานีเพชรเกษม 48 และ สถานีภาษีเจริญ ซึ่งในขณะนี้อยู่ระหว่างการก่อสร้าง มีกำหนดแล้วเสร็จและเปิดให้บริการตามแผนงานได้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 นอกจากนี้ ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง รถไฟฟ้าบีทีเอส สายสีลม ที่ตัดผ่านในเขตภาษีเจริญ เป็นโครงการส่วนต่อขยายวงเวียนใหญ่-บางหว้า โดยเริ่มต้นเข้าสู่พื้นที่เขตภาษีเจริญจากเขตธนบุรี เป็นโครงการยกระดับตามแนวถนนราชพฤกษ์ สำหรับรถไฟฟ้าบีทีเอส สายสีลมนั้น มีสถานีอยู่ในเขตภาษีเจริญ 1 สถานีและเป็นสถานีปลายทาง คือ สถานีบางหว้า (<http://th.wikipedia.org/wiki/สีบคัน> 21 สิงหาคม 2556)

เขตภาษีเจริญประกอบด้วย 7 แขวง 54 ชุมชน (ภาพที่ 1) มีจำนวนครัวเรือน 92,650 ครัวเรือน มีประชากรโดยรวม 259,418 คน จำแนกเป็นชาย 122,256 คน เป็นหญิง 137,162 คน (สำนักงานเขตภาษีเจริญ, 2556) รายละเอียดจัดแผนภูมิที่ 4 และ 5 อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกประชากรตามกลุ่มอายุของประชากรในเขตภาษีเจริญ ปี พ.ศ.2555 (สำนักงานเขตภาษีเจริญ, 2555) พบว่า มีประชากรอายุ 0-15 ปี จำนวน 29,844 คน อายุ 16-60 ปี จำนวน 94,703 คน และอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 12,318 คน จัดแผนภูมิที่ 6

ภาพที่ 1 แสดงแผนที่แขวง ชุมชนในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

ข้อมูลจากรายงานสำนักงานเขตภาษีเจริญ (2555) สะท้อนข้อมูลของแต่ละชุมชนจำแนกตามจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน (ที่รวมอพาร์ทเมนต์/คอนโดมิเนียม/หอพัก) และจำนวนพื้นที่ของแต่ละชุมชน พบว่า แขวงบางหว้า เป็นแขวงที่มีชุมชนมากที่สุดคือ 21 ชุมชน รวมทั้งมีประชากรและจำนวนครัวเรือนมากที่สุดเช่นกัน รองลงมาคือแขวงบางด้วน แขวงบางจาก แขวงคลองขวาง แขวงบางแวก แขวงคูหาสวรรค์และแขวงปากคลองภาษีเจริญ ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรกับจำนวนพื้นที่ พบว่า แขวงปากคลองภาษีเจริญ และแขวงบางแวก เป็นแขวงที่มีพื้นที่น้อย แต่จำนวนประชากรมีในสัดส่วนที่มาก สรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลชุมชนจำแนกตามจำนวนชุมชน ประชากร ครั้วเรือน (รวมอพาร์ทเมนต์/ คอนโดมิเนียม/หอพัก) และจำนวนพื้นที่ ปี 2555

แขวง	จำนวนชุมชน	จำนวนครั้วเรือน (หลัง)	จำนวน ประชากร (คน)	จำนวนพื้นที่ (ตาราง กิโลเมตร [ไร่])
1. บางหัว	21	13,013	39,378	4.86 ตารางกิโลเมตร (3,037.5 ไร่)
2. บางด้วน	16	8,079	31,911	3.52 ตารางกิโลเมตร (2,200 ไร่)
3. บางแกว	5	2,278	21,098	1.50 ตารางกิโลเมตร (937.5 ไร่)
4. คลองขวาง	4	6,811	9,095	2.65 ตารางกิโลเมตร (1,656.25 ไร่)
5. คูหาสวรรค์	4	2,082	7,416	2.29 ตารางกิโลเมตร (1,431.25 ไร่)
6. ปากคลองภาษี เจริญ	2	1,835	20,608	0.50 ตารางกิโลเมตร (312.5 ไร่)
7. บางจาก	2	6,935	7,359	1.86 ตารางกิโลเมตร (1,162.5 ไร่)
รวม	54	41,033	136,865	7.18 (10,737.5 ไร่)

ที่มา: ข้อมูลจากรายงานสำนักงานเขตภาษีเจริญ (2555)

2. ข้อมูลตามแผนที่ชุมชน (Community Mapping)

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบตามประเด็นแผนที่ชุมชน ที่ได้จากการประมวลผลการสืบค้นเอกสาร การสำรวจ การทบทวนข้อมูลทุติยภูมิและการจัดเวทีชุมชนในช่วงเวลาที่ผ่านมา พบว่า ยังมีข้อจำกัดของข้อมูลที่ต้องมีการสืบค้นเพิ่มเติมในประเด็นที่ข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ อย่งไรก็ดี สภาพบริบทพื้นที่ตามองค์ประกอบแผนที่ชุมชน สรุปข้อมูลในปี 2555 มีดังต่อไปนี้

พื้นที่สาธารณะ

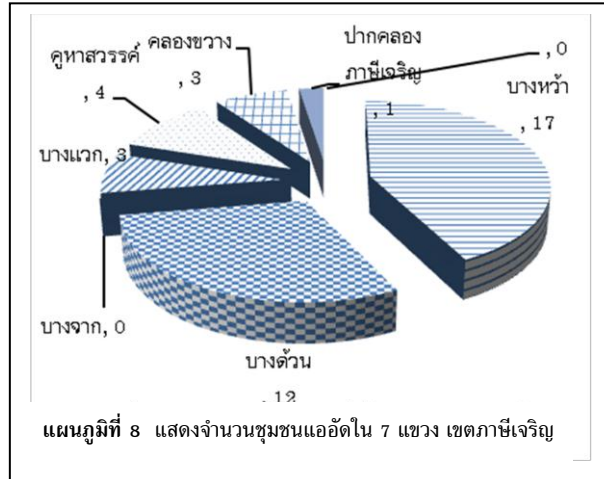
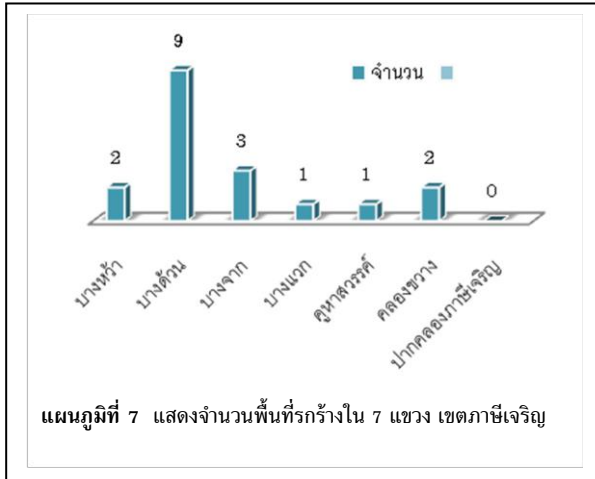
จากการกำหนดให้องค์ประกอบของการสืบค้นข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการบ่งบอกการเป็นพื้นที่สาธารณะที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพที่สำคัญ ได้แก่ การมีพื้นที่รกร้าง พื้นที่เปลี่ยว ชุมชนแออัด พื้นที่ใต้ทางด่วน/ใต้สะพาน การมีตลาดนัดนั้น พบว่า ในเขตภาษีเจริญไม่มีพื้นที่ใต้ทางด่วน แต่มี

พื้นที่ได้สะพาน ที่ในบางแห่งมีความสุมเสี่ยงต่อสุขภาพของชุมชน ทั้งนี้ ขอนำเสนอบริบทเชิงพื้นที่ สาธารณะ ประกอบด้วยรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) พื้นที่รกร้าง

ผลการสำรวจและข้อมูลจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ ปี 2555 พบว่า มีพื้นที่รกร้าง ที่ไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์ จำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง ใน 6 แขวง ยกเว้นแขวงปากคลองภาษีเจริญ ที่ไม่พบการรายงานข้อมูล โดยแขวงบางด้วนเป็นพื้นที่รกร้างที่พบมากที่สุดถึง 9 พื้นที่ นอกนั้นมีพื้นที่รกร้าง 1-2 พื้นที่ในแต่ละแขวง (แผนภูมิที่ 7) อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการจัดเวทีชุมชนเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2555 โดยการเชิญแกนนำชุมชนร่วมยืนยันการมีพื้นที่รกร้างในพื้นที่ในชุมชน โดยพิจารณาข้อมูลที่ได้จากสำนักงานเขตภาษีเจริญ พบว่า ในบางพื้นที่ได้มีการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ไปบ้างแล้ว โดยขณะนี้ไม่มีพื้นที่รกร้าง หรือ พื้นที่ที่เปลี่ยว 18 แห่ง ใน 6 แขวง โดยแขวงบางจากนั้น แกนนำระบุว่าไม่มีพื้นที่รกร้างเหลือเพียง 2 แห่ง จากเดิมที่มี 3 แห่ง นอกจากนี้ จากเวทีการประชุม ได้ระบุการเป็นพื้นที่รกร้าง ประกอบด้วยพื้นที่สาธารณะทั่วไป พื้นที่ของวัด และพื้นที่ของเอกชน ซึ่งแกนนำชุมชนค้นพบว่า เป็นพื้นที่ที่ถูกปล่อยให้รกร้าง เป็นที่เปลี่ยว สุมเสี่ยงต่อสุขภาพของคนในพื้นที่

ในส่วนของการเป็นชุมชนแออัด ซึ่งตามนิยามที่กรุงเทพมหานครได้ประกาศไว้ กำหนดให้ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาคารหนาแน่น ไร้ระเบียบและขาดทรูทโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย โดยให้ถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือนอย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ผนวกกับพระราชบัญญัติชุมชนแออัดได้ให้ความหมายชุมชนแออัดไว้ หมายถึง “บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างแออัดอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยหรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน จากข้อมูลสำนักงานเขตภาษีเจริญปี 2555 พบว่า เขตภาษีเจริญมีพื้นที่ที่เป็นชุมชนแออัด 40 ชุมชน พบมากที่สุดในแขวงบางหว้า 17 ชุมชน รองลงมาเป็นแขวงบางด้วน 12 ชุมชน แขวงคูหาสวรรค์ 4 ชุมชน แขวงบางแวกและคลองขวาง แขวงละ 3 ชุมชน แขวงปากคลองภาษีเจริญ 1 ชุมชน มีเพียงแขวงบางจากเท่านั้นที่ไม่พบข้อมูลรายงานการเป็นชุมชนแออัด อย่างไรก็ตาม ฐานข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลพบว่า มีบางชุมชนมีข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ ที่ยังไม่สมบูรณ์ อาทิ ข้อมูลด้านจำนวนพื้นที่ จำนวนครัวเรือน และจำนวนหลังคาเรือน เป็นต้น (แผนภูมิที่ 8)

ทั้งนี้ ในส่วนข้อมูลการมีตลาดและตลาดนัด ผลการศึกษาเรื่องสุขภาวะกับการเป็นตลาดของภาษีเจริญ โดย วารุณี เพ็โร และคณะ (2556) พบว่า ในเขตภาษีเจริญมีตลาดทั้งสิ้น 10 แห่ง โดยเป็นตลาดนัด 7 แห่ง ใน 3 แขวง ได้แก่ แขวงบางหัว 5 แห่ง แขวงบางด้วน 2 แห่งและแขวงปากคลองภาษีเจริญ 1 แห่ง เมื่อจำแนกตลาดตามประเภทต่าง ๆ 3 ประเภท พบว่า

ประเภทที่ 1 คือ ตลาดสดทั่วไป มี 3 แห่งคือ ตลาดเจริญศรี ตลาดชัยฉิมพลี และตลาดแม่ศรีพยอม

ประเภทที่ 2 คือ ตลาดนัดชุมชน (ตลาดนัดเอกชน) มี 3 แห่งเช่นกันคือ ตลาดนัดปากซอยเพชรเกษม 42 ตลาดนัดซอยเพชรเกษม 48 และตลาดนัดถนนพุทธมณฑลสาย 1

ประเภทที่ 3 คือ ตลาดนัดชุมชน (ตลาดนัดใช้พื้นที่วัด) มี 4 แห่ง คือ ตลาดนัดวัดโคนอน ตลาดนัดวัดจันทร์ ตลาดนัดวัดรางบัว และตลาดนัดวัดประดู่

อย่างไรก็ดี ข้อมูลที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับตลาดและตลาดนัด ยังไม่สมบูรณ์มากนัก โดยเฉพาะข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสีย และปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นและการจัดเก็บในแต่ละวัน ซึ่งคณะผู้วิจัยต้องทำการสำรวจเพิ่มเติม เพื่อนำไปสู่การวางแผนการดำเนินงานต่อไป

พื้นที่ใช้ประโยชน์ (เชิงโครงสร้าง)

จากการสืบค้นข้อมูลจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ (2555) และการสำรวจในประเด็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ด้วยการสอบถามแกนนำ ผ่านกระบวนการจัดเวทีชุมชน พบข้อมูลพื้นที่ใช้ประโยชน์ตามนิยามที่กำหนดไว้สำหรับการจัดทำแผนที่ชุมชน ซึ่งหมายถึง พื้นที่ สถานที่เชิงโครงสร้างมีการใช้ประโยชน์ และมีกิจกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ โรงเรียน วัด สถานศึกษา โรงพยาบาล โรงงาน สถานประกอบการ ห้าง/ร้าน สถานบันเทิง โรงแรม ลานกีฬา ลานพื้นที่สีเขียว/สวน เป็นต้นนั้น พบข้อมูลที่สำคัญคือ

สถานศึกษาในเขตภาษีเจริญมีทั้งสิ้น 37 แห่ง มีนักเรียน/นักศึกษา รวมทั้งสิ้น จำนวน 49,477 คน (ขาดจำนวนนักเรียนของโรงเรียนเพิ่มเติมศึกษา แขวงปากคลองภาษีเจริญ) และมีจำนวนบุคลากรจำนวน 2,440 คน ในจำนวนสถานศึกษาทั้งหมด ประกอบด้วยโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 30 โรงเรียนสังกัดภาครัฐ 13 โรงเรียน สังกัดภาคเอกชน 17 โรงเรียน ในส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มีจำนวน 5 โรงเรียนสังกัดภาครัฐทั้งหมด ซึ่งการกระจายตัวของโรงเรียน พบว่า ทั้ง 7 แขวงของเขตภาษีเจริญ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ในชุมชน ส่วนระดับมัศึกษามีเพียงแขวงบางหว้า (1 โรงเรียน) แขวงบางด้วน (1 โรงเรียน) แขวงบางจาก (1 โรงเรียน) แขวงปากคลองภาษีเจริญ (2 โรงเรียน) ส่วนแขวงคูหาสวรรค์และแขวงคลองขวางไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาอยู่ในพื้นที่ชุมชน ทั้งนี้ มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาเพียง 2 แห่ง ตั้งอยู่ที่แขวงบางหว้า (มหาวิทยาลัยสยาม) และตั้งอยู่ในแขวงคูหาสวรรค์ (วิทยาลัยพาณิชยการธนบุรี) (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนสถานศึกษาประเภทโรงเรียน และระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ 7 แขวง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

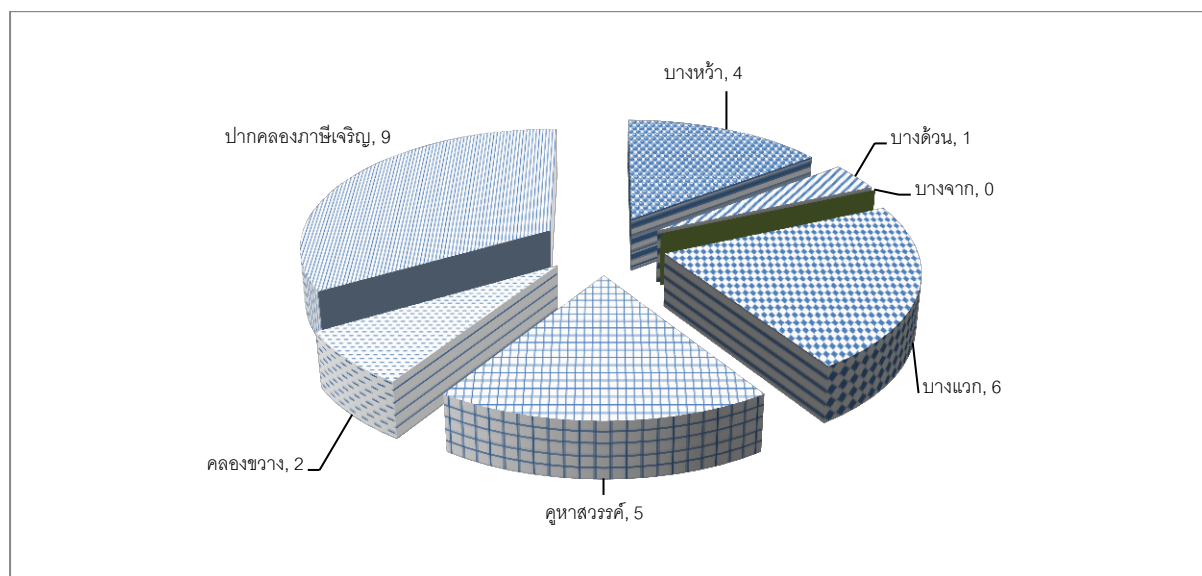
แขวง	ระดับโรงเรียน		ระดับอุดมศึกษา	
	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา (รัฐ)	
	รัฐ	เอกชน		
1. บางหว้า	3	4	1	1
2. บางด้วน	2	2	1	-
3. บางจาก	1	-	-	-
4. บางแวก	2	-	1	-
5. คูหาสวรรค์	1	3	-	1
6. คลองขวาง	2	2	-	-
7. ปากคลองภาษีเจริญ	2	6	2	-
รวม	13	17	5	2

ส่วนข้อมูลของวัดพบว่า วัดในเขตภาษีเจริญมีทั้งหมด 27 วัด ประกอบด้วยวัดที่เป็นอารามหลวง 6 วัด และวัดราษฎร์ 21 วัด แขวงปากคลองภาษีเจริญ เป็นแขวงที่มีวัดมากที่สุดคือ 9 วัด รองลงมาคือ แขวงบางแวกมี 6 วัด แขวงคูหาสวรรค์มี 5 วัด แขวงบางหว้ามี 4 วัด แขวงคลองขวางมี 2 วัดและแขวงบางด้วนมี 1 วัด ส่วนแขวงบางจากไม่มีวัดในพื้นที่ (ตารางที่ 4 และแผนภูมิที่ 9)

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลวัดในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

แขวง	จำนวนวัดในเขตภาษีเจริญ		จำนวน	ร้อยละ
	อารามหลวง	วัดราษฎร์		
บางหว้า	1	3	4	14.81
บางด้วน	0	1	1	3.71
บางจาก	0	0	0	0.00
บางแวก	0	6	6	22.22
คูหาสวรรค์	1	4	5	18.52
คลองขวาง	0	2	2	7.41
ปากคลองภาษีเจริญ	4	5	9	33.33
รวม	6	21	27	100.00

**หมายเหตุ แขวงบางจาก ไม่มีวัดในพื้นที่

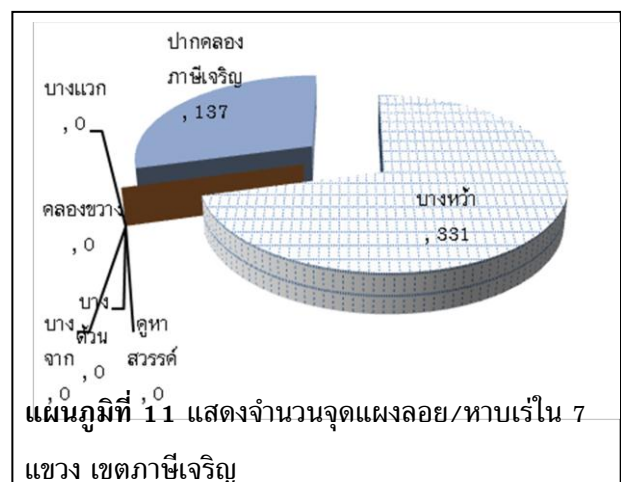
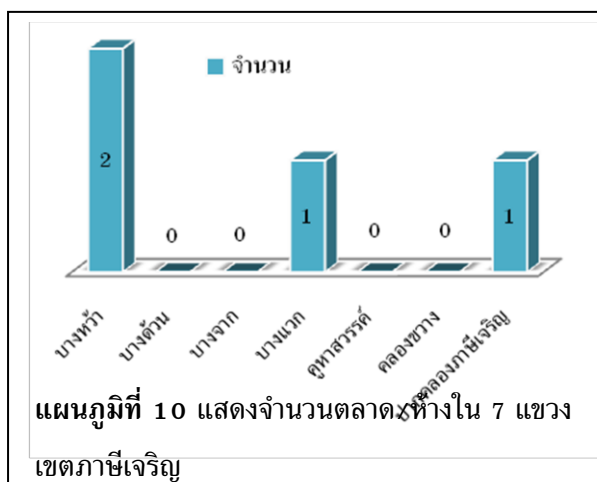
แผนภูมิที่ 9 แสดงจำนวนวัดใน 7 แขวง เขตภาษีเจริญ

ในส่วนของสถานพยาบาลประเภทโรงพยาบาลมีจำนวนทั้งสิ้น 5 แห่ง ประกอบด้วย โรงพยาบาลภาคเอกชน 3 แห่ง ตั้งในพื้นที่แขวงบางหว้า และแขวงปากคลองภาษีเจริญ (โรงพยาบาลเพชรเกษม 2 โรงพยาบาลพญาไท 3 และโรงพยาบาลบางไผ่) ส่วนสถานพยาบาลภาครัฐ พบว่ามี ศูนย์บริการสาธารณสุขจำนวน 2 ศูนย์ ที่ให้บริการรักษาพยาบาลครอบคลุมประชากร 4 แขวง คือ

ศูนย์บริการสาธารณสุข 47 ให้บริการครอบคลุมพื้นที่แขวงบางหัว บางด้วน บางแวก คลองขวาง และ ศูนย์บริการสาธารณสุข 62 ให้บริการครอบคลุมพื้นที่แขวงบางหัว ทั้งนี้ แขวงบางจาก แขวงคูหาสวรรค์ ไม่มีสถานพยาบาลอยู่ในพื้นที่เลย

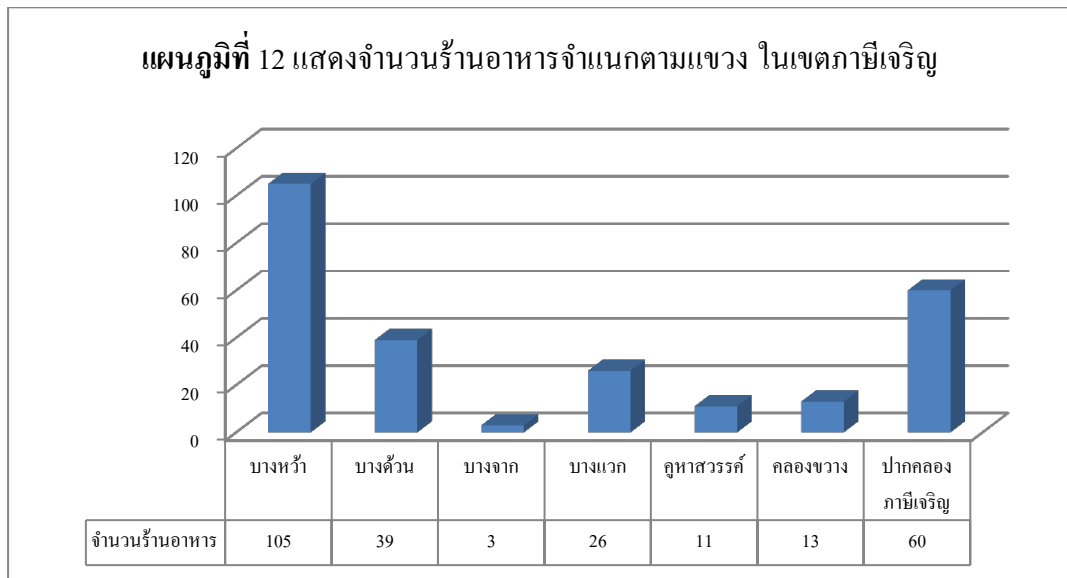
จากการสำรวจและข้อมูลจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ (2555) พบว่ามีศูนย์การค้า/ห้าง และตลาด (ยกเว้นตลาดนัด) 4 แห่งในพื้นที่เขตภาษีเจริญ โดยพบในแขวงบางหัว 2 แห่ง และแขวงบางแวก แขวงปากคลองภาษีเจริญ แขวงละ 1 แห่ง ซึ่งในส่วนของศูนย์การค้า พบว่า ทำให้เกิดขยะมูลฝอย แห่งละประมาณ 3-4 ตันต่อวัน ในขณะที่ตลาดทำให้เกิดขยะมูลฝอยแห่งละประมาณ 0.25 ตันต่อวัน ดังแผนภูมิที่ 10

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีแหล่งการค้าประเภทจุดหาบเร่/แผงลอย ที่มีทั้งที่เป็นจุดผ่อนผัน และจุดเสนอพิจารณาผ่อนผัน รวมทั้งสิ้น 468 แผง โดยเป็นจุดที่ผ่อนผันแล้ว 263 แผง และที่เสนอพิจารณาขอผ่อนผัน 205 แผง ส่วนใหญ่เป็นจุดหาบเร่/แผงลอย ในแขวงบางหัวถึง 331 แผง และแขวงปากคลองภาษีเจริญ 137 แผง ส่วนแขวงอื่น ๆ ยังไม่มีข้อมูล นอกจากนี้ ยังไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ดังแผนภูมิที่ 11

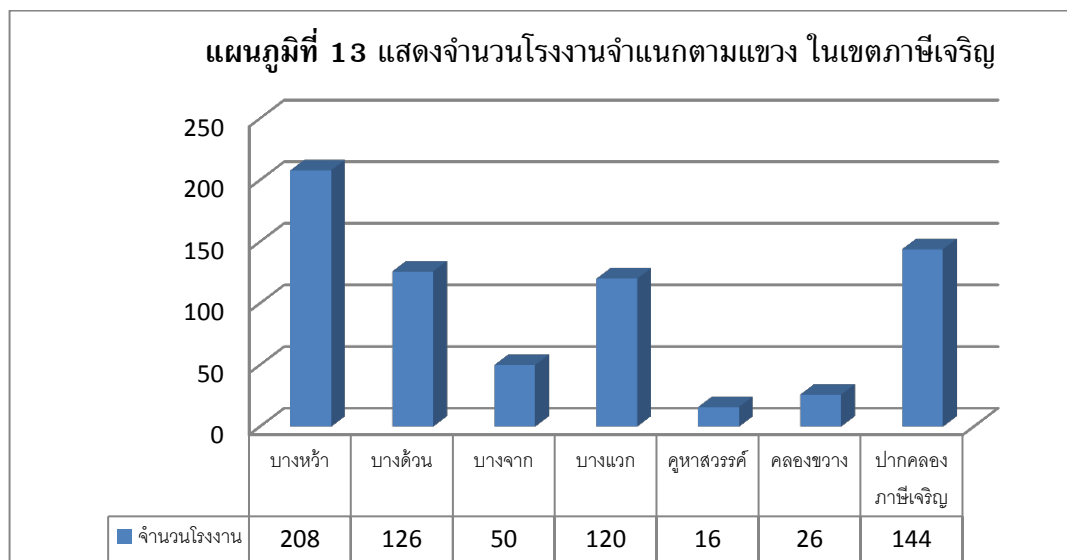

ในเขตภาษีเจริญมีห้างสรรพสินค้า 1 ห้างได้แก่ ห้างสรรพสินค้าซีคอนบางแค ตั้งอยู่ในแขวงบางหัว สำหรับข้อมูลในส่วนสถานบันเทิง พบว่า มีข้อมูลของสำนักงานเขตภาษีเจริญ (2556) ระบุไว้เพียง 2 แห่ง ตั้งอยู่ในแขวงบางหัวและแขวงบางจาก อย่างไรก็ตาม สถานบันเทิง น่าจะเป็นไปในรูปการบริการแฝงกับการเป็นร้านอาหาร ซึ่งข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ ต้องได้รับความร่วมมือในการสำรวจข้อมูลจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป ทั้งนี้ ข้อมูลโรงแรมพบว่า มีโรงแรม 4 แห่ง ตั้งอยู่ในแขวงบางหัว 3 แห่ง และแขวงบางจาก 1 แห่ง

นอกจากนี้ มีข้อมูลเกี่ยวกับร้านอาหารในปี 2556 พบว่า มีร้านอาหารในเขตภาษีเจริญ จำนวนทั้งสิ้น 257ร้าน ส่วนใหญ่ (105 ร้าน) อยู่ในแขวงบางหว้า รองลงมาคือ แขวงปากคลองภาษีเจริญ (60 ร้าน) บางด้วน (39 ร้าน) บางแวก (26 ร้าน) คลองขวาง (13 ร้าน) คูหาสวรรค์ (11 ร้าน) และ แขวงบางจากเพียง 3 ร้าน โดยร้านอาหารทั้งหมด จัดอยู่ในประเภทสะสมอาหาร ดังแผนภูมิที่ 12

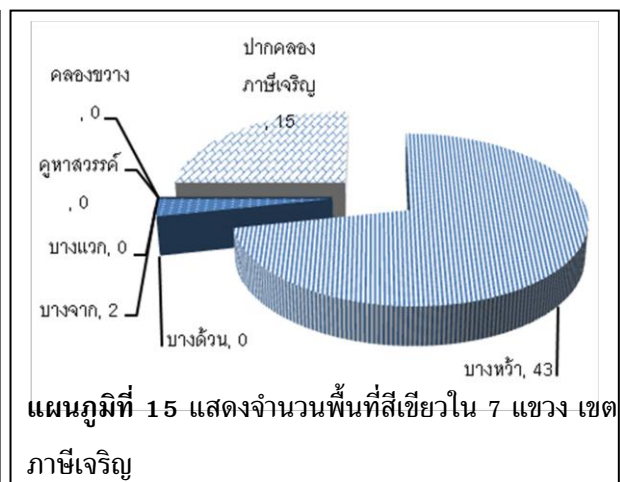
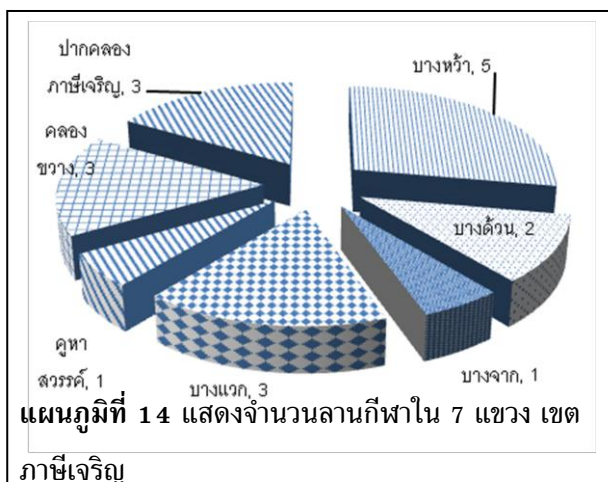

ข้อมูลจากฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล สำนักงานเขตภาษีเจริญปี 2556 พบว่า มีจำนวนโรงงานที่ขึ้นทะเบียน 690 โรงงาน ส่วนใหญ่ (208 โรงงาน) ตั้งอยู่ในแขวงบางหว้า รองลงมาอยู่ใน แขวงปากคลองภาษีเจริญ (144 โรงงาน) แขวงบางด้วน (126 โรงงาน) แขวงบางแวก (120 โรงงาน) แขวงบางจาก (50 โรงงาน) แขวงคลองขวาง (26 โรงงาน) และแขวงคูหาสวรรค์ 16 โรงงาน ทั้งนี้ ไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณขยะและการจัดเก็บขยะ หรือการบำบัดน้ำเสียของโรงงาน ซึ่งคณะผู้วิจัยคาดว่าจะสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป รายละเอียดของการมีโรงงานจำแนกแขวง มีดังแผนภูมิที่ 13

พื้นที่ใช้ประโยชน์ในส่วนของลานกีฬา พบว่า ในเขตภาษีเจริญมีลานกีฬาหรือสนามกีฬาจำนวนทั้งสิ้น 18 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นลานกีฬาของโรงเรียน โดยเป็นลานกีฬาของโรงเรียนภาครัฐ จำนวน 14 แห่งและภาคเอกชน จำนวน 4 แห่ง แขวงบางหัว เป็นแขวงที่มีลานกีฬามากที่สุดคือ 4 แห่ง รองลงมา มีแขวงละ 3 แห่ง ได้แก่ แขวงบางแวก แขวงคูหาสวรรค์และแขวงปากคลองภาษีเจริญ ส่วนแขวงบางด้วน มี 2 แห่ง แขวงบางจากและแขวงคูหาสวรรค์มีแขวงละ 1 แห่ง กิจกรรมการใช้ลานกีฬา ส่วนใหญ่เป็นการเล่นวอลเลย์บอล บาสเก็ตบอล แบดมินตัน เปตอง ปิงปอง แอโรบิก ตะกร้อ วิ่ง และรำมวยจีน (แผนภูมิที่ 14)

สำหรับข้อมูลด้านพื้นที่สีเขียว ประเภทสวนหย่อม สวนสาธารณะ สวนหมู่บ้าน สวนชุมชน สวนถนน และสวนอเนกประสงค์ พบว่า ในเขตภาษีเจริญ มีพื้นที่สีเขียวประเภทสวนหย่อม จำนวน 60 พื้นที่ รวมขนาดพื้นที่ 5,108.75 ตารางเมตร ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรของเขตภาษีเจริญ ที่มีทั้งหมด 259,418 คน (สำนักงานเขตภาษีเจริญ, 2556) พบว่า เนื้อที่พื้นที่สีเขียวต่อประชากร 1 คน มีเพียง 0.02 ตารางเมตร (เทียบจากพื้นที่การมีสวนหย่อม ตามข้อมูลของสำนักงานเขต ฯ) ซึ่งน้อยกว่ามาตรฐานเนื้อที่สวนสาธารณะต่อประชากรในประเทศไทย ที่สำนักผังเมืองใช้เป็นมาตรฐานสำหรับพื้นที่กรุงเทพมหานคร คือ ประชากร 1 คนต่อ 16 ตารางเมตร อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าว อาจมีความจำเป็นต้องทำการสำรวจอีกครั้งเพื่อให้เกิดความครบถ้วน เนื่องจากพบรายงานข้อมูลพื้นที่สีเขียวในเขตภาษีเจริญเพียง 4 แขวง และเป็นประเภทสวนหย่อมเท่านั้น และเมื่อพิจารณาจำแนกรายแขวง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สีเขียวในแขวงบางหัว 40 พื้นที่ (3,657 ตารางเมตร) รองลงมาคือแขวงปากคลองภาษีเจริญ 15 พื้นที่ (813 ตารางเมตร) แขวงบางแวก 3 พื้นที่ (576.75 ตารางเมตร)และแขวงบางจากระบุเพียง 2 พื้นที่เท่านั้น (62.0 ตารางเมตร) (แผนภูมิที่ 15) นอกจากนี้ จำนวนพื้นที่สีเขียวต่อประชากรในเขตภาษีเจริญ ยังไม่ได้หมายรวมถึงสวนสาธารณะ สวนหมู่บ้าน สวนชุมชน สวนถนน และสวนอเนกประสงค์ และพื้นที่สวนส่วนบุคคล ซึ่งจากสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เขตภาษีเจริญ พบว่า ยังมีพื้นที่สวน และการทำการเกษตรในวิถีชีวิตของคนภาษีเจริญพอสมควร ดังนั้น หากเทียบเคียงการมีพื้นที่สีเขียวในเขตภาษีเจริญตามประเภทที่ระบุข้างต้น และพบในอัตราที่ต่ำมากนั้น อาจเป็นเพราะข้อมูลที่ยังไม่ครบถ้วน ต้องดำเนินการสำรวจเพิ่มเติม อีกทั้งการใช้ขอบเขตมาตรฐานเพียงการสร้างสวนสาธารณะตามนิยามที่กำหนด อาจไม่รองรับกับบริบทเขตภาษีเจริญ

บุคคล/ทรัพยากรในชุมชน

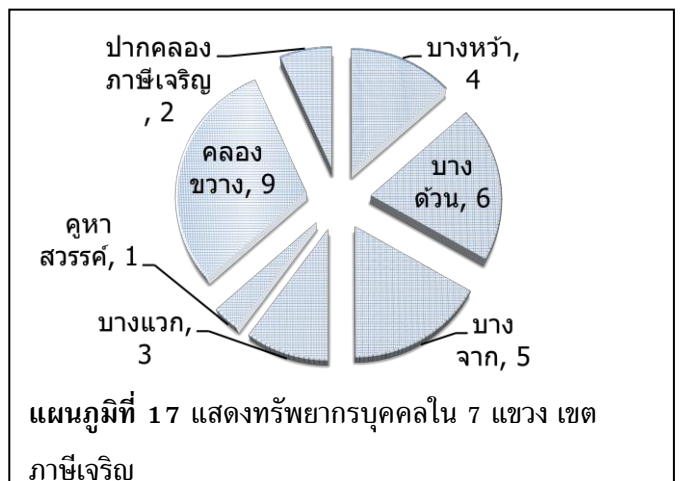
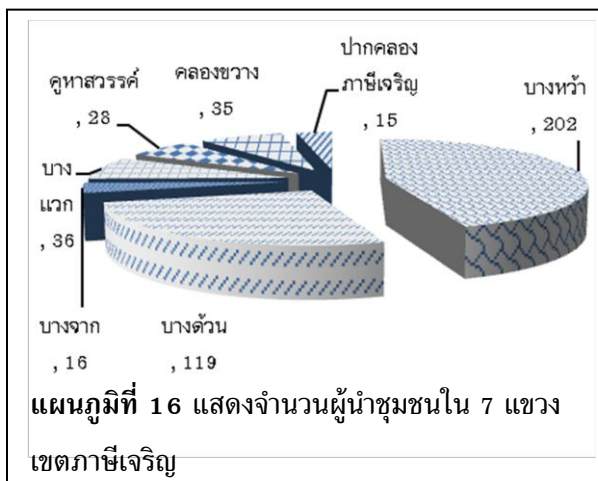
ประเด็นสำคัญอีกประการในแผนที่ชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัย ได้ดำเนินการรวบรวมจากข้อมูล ทฤษฎีภูมิและสำรวจผ่านกระบวนการจัดเวทีชุมชน พบข้อมูลที่สำคัญดังนี้

ทรัพยากรและบุคคล

ข้อมูลทรัพยากรและบุคคล เป็นข้อมูลที่ส่วนหนึ่งได้จากการสืบค้นข้อมูลจากสำนักงานเขต ภาษีเจริญ และจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ การจัดเวทีชุมชน ที่สะท้อนถึงทรัพยากรที่คนในชุมชนเห็นว่าเป็นของดีในชุมชน รวมทั้งบุคคลที่ชุมชนยอมรับนับถือ เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความชำนาญและทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ตามนิยามหรือความคิดเห็นของชุมชน ผลการศึกษาสรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้

ข้อมูลผู้นำชุมชน ซึ่งได้แก่ ประธานชุมชนและกรรมการชุมชน พบว่า ทั้ง 7 แขวง 54 ชุมชน มีผู้นำชุมชนรวมทั้งสิ้น 451 คน โดยแขวงบางหว้ามีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากมีจำนวนชุมชนมากถึง 21 ชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนทั้งสิ้น 202 คน รองลงมาคือแขวงบางด้วน 119 คน แขวงบางแวก 36 คน แขวงคลองขวาง 35 คน แขวงคูหาสวรรค์ 28 คน แขวงปากคลองภาษีเจริญและแขวงบางจาก แขวงละ 15 คน และ 16 คนตามลำดับ (แผนภูมิที่ 16) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลผู้นำชุมชนจะมีการปรับเปลี่ยนตามวาระของการได้รับเลือกเป็นประธานของชุมชน ซึ่งต้องมีการปรับฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

จากการสำรวจและการจัดเวทีชุมชนเพื่อร่วมในการค้นหาปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับ นับถือ รวมทั้งบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ทักษะพิเศษในด้านต่าง ๆ พบว่า ในเบื้องต้นชุมชนได้เสนอรายชื่อบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ทั้งสิ้น 30 คน โดยเป็นบุคคลที่อยู่ในแขวงคลองขวาง 9 คน รองลงมา เป็นบุคคลในแขวงบางด้วน 6 คน แขวงบางจาก 5 คน แขวงบางหว้า 4 คน แขวงบางแวก 3 คน แขวงปากคลองภาษีเจริญ 2 คน และคูหาสวรรค์ 1 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีทักษะด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น (ขนม อาหารไทย ดนตรีไทย ยาไทย เป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ เป็นต้น) ดังแผนภูมิที่ 17 ทั้งนี้ การสำรวจ ค้นหาปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลที่ชุมชนยอมรับ นับถือ เป็นเพียงการสำรวจ สอบถามจากความคิดเห็น ซึ่งยังไม่เป็นการกำหนดนิยามที่เป็นแนวทางเดียวกัน ซึ่งคณะผู้วิจัย มีความตั้งใจที่จะให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดนิยามร่วมกันในกระบวนการและโอกาสของการเรียนรู้ร่วมกันต่อไป

ส่วนที่สาม ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ

ในส่วนที่ 3 เป็นการศึกษาประเด็นการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ ซึ่งผลการศึกษาเกิดขึ้นจากกระบวนการเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นและกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งใช้ระยะเวลาของการจัดกระบวนการในแต่ละแขวง ประกอบด้วย 1) การค้นหาบริบทพื้นที่ ความต้องการ และปัญหาของพื้นที่จากเวทีการประชุมแกนนำชุมชน 2) การค้นหาปัญหา และความต้องการของสมาชิกชุมชน 3) การสรุปและกำหนดประเด็นเพื่อพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะของชุมชน

ผลการศึกษา จำแนกตามกระบวนการและประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การค้นหาบริบทพื้นที่ ความต้องการและปัญหาของพื้นที่จากเวทีการประชุมแกนนำชุมชน

ผลการศึกษา สะท้อนภาพรวมบริบทพื้นที่ของเขตภาษีเจริญ ที่ชุมชนส่วนใหญ่เดิมมีวิถีชีวิตทำการเกษตร พื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นร่องสวน สมาชิกในชุมชนมีทั้งผู้คนในถิ่นเดิมและผู้คนที่ย้ายมาจากถิ่นอื่น รวมทั้งการมีประชากรแฝง ความต้องการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ พบว่า ทั้ง 7 แขวง มีความต้องการในการพัฒนา โดยผลการศึกษาบริบท ความต้องการและปัญหาเบื้องต้น จำแนกรายแขวงคือ

1.1 แขวงบางด้วน

แขวงบางด้วน 1 ใน 7 แขวงของเขตภาษีเจริญ แขวงบางด้วนมีทั้งหมด 16 ชุมชน ในปี 2554 มีประชากร 30,189 คน มีบ้านเรือน 8,526 หลังคาเรือน มีโรงเรียนทั้งภาครัฐและเอกชน 7 โรงเรียน ไม่มีวัดในพื้นที่ บริบทโดยทั่วไปของแขวงบางด้วน มีทั้งความเจริญเชิงโครงสร้าง ในรูปแบบของอาคาร สถานที่ ร้านค้า บ้านพัก คอนโดมิเนียม และห้องพัก ในขณะเดียวกัน มีบางชุมชนมีสภาพพื้นที่เดิมเป็นร่องสวน จึงทำให้ชุมชนมีสภาพของพื้นน้ำขัง

ผลการประชุมแกนนำชุมชนแขวงบางด้วน อันประกอบด้วย ประธานชุมชนวัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 1 หมู่ 3 รองประธาน ฯ เลขานุการชุมชน และสมาชิกชุมชน จำนวน 25 คน สะท้อนถึงความต้องการร่วมสร้างพื้นที่สุขภาวะของแกนนำและสมาชิกชุมชน โดยทุกคนเห็นว่า แขวงบางด้วน ยังมีพื้นที่ที่ควรได้รับ

การพัฒนา โดยเชื่อมโยงกับปัญหาของพื้นที่ ที่เดิมเป็นพื้นที่ร่องสวน สภาพเป็นที่ลุ่ม บางชุมชนมีบ้านเรือนอยู่อย่างแออัด และมีน้ำขังอยู่ด้านล่างของแต่ละบ้านที่เชื่อมต่อกันด้วยทางเดินคอนกรีตเล็ก ๆ ที่ยกสูงขึ้นพื้นผิวน้ำ การสัญจรในชุมชนจึงเป็นการเดินและใช้จักรยานและจักรยานยนต์เพื่อการสัญจร ด้วยโครงสร้างทางกายภาพที่แคบ จึงทำให้การสัญจรทางรถยนต์ไม่สะดวก ประกอบกับปัญหาจากอุทกภัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ที่มีการขายที่ และมีการเปลี่ยนเจ้าของ ปัญหาเชิงบริบทพื้นที่ ถูกสะท้อนผ่านแกนนำชุมชน ดังตัวอย่างเสียงสะท้อน ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สู่ภาวะ แฉงบางด้วน

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...เส้นทางของชุมชนดั้งเดิมเป็นพื้นที่ร่องสวน เชื่อมโยงพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมขังตลอด ตั้งแต่ปี 18 ปี 26 ปี 38 และ ปี 54...”	แกนนำชุมชน, 15 กรกฎาคม 2555
“...ผลจากน้ำท่วมทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของคน จากคนทำสวนก็ขายที่ คนซื้อที่แล้วก็ขายที่ต่อ เปลี่ยนมือไปเรื่อย ๆ...”	
“...อยากให้เป็นรูปธรรมเลย เป็นนามธรรมมานานแล้ว ทุกคนมีความตั้งใจมากในการพัฒนาชุมชน...”	สมาชิกชุมชน, 15 กรกฎาคม 2555
“...ชุมชนเกิดขึ้นมาได้ ชาวบ้านมาสนับสนุน ขอแรงมาได้ มาถนุญ่า ช่วยกันปลูกต้นไม้ ชุมชนจะเกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน และหวังแทนในสิ่งที่เขาทำกัน เด็ก ๆ จะมาวิ่งเล่นผู้ใหญ่จะมาออกกำลังกาย แอโรบิค แม่ค้ามาขายอาหารกระจุกกระจิก อาหารต้องสะอาดนะ...”	

1.2 แฉงคลองขวง

แฉงคลองขวง มีพื้นที่ที่มีคูคลองรายล้อม คูคลองส่วนใหญ่ยังดูสวยงาม และใช้เพื่อการสัญจรของคนในท้องถิ่น มีชุมชนล้อมรอบ 4 ชุมชน ในปี 2554 มีประชากร 10,974 คน มีบ้านเรือน 3,349 หลังคาเรือน มีโรงเรียนทั้งรัฐและเอกชน 6 โรงเรียน และมีวัด 2 แห่ง โบสถ์ 1 แห่ง จากการบอกเล่าของ

สมาชิกในชุมชนบอกว่าพื้นที่คลองขวาง เดิมทีเดี่ยวเป็นทุ่งนา ต่อมากลับกลายเป็นสวน และปัจจุบันกลายเป็นที่อยู่อาศัย เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมความเจริญ อย่างไรก็ตาม ยังมีพื้นที่บางส่วนที่คงรักษาไว้ซึ่งความเป็นสวน และทุ่งนา

ผลจากการประชุมแกนนำชุมชน อันประกอบด้วย ประธานชุมชนพูนบำเพ็ญ (นายรัตนประโชติพูนบำเพ็ญ) แกนนำและสมาชิกชุมชน พระเจ้าอาวาสวัดตะล่อม ครู ปรชาญชาวบ้าน และภาคีที่เกี่ยวข้องจำนวน 50 คน สะท้อนพื้นที่ที่ควรปรับปรุงแก้ไขเพื่อสุขภาวะของคนในแขวงคลองขวาง อาทิ ที่ดินรกร้างในชุมชน 2 แปลง เป็นที่ซ่องสุมของมิจฉาชีพ มียาเสพติด ปัญหาน้ำท่วม ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเกิดความเสียหาย อากาศมีมลพิษ มีฝุ่นละออง น้ำในคลองเน่าเสีย มีขยะ น้ำไม่สามารถระบายจากท่อน้ำได้ ตัวอย่างเสียงสะท้อนของแกนนำชุมชนที่กล่าวถึงปัญหาและความต้องการ ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะแขวงคลองขวาง

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
<p>“...ยังมีพื้นที่ส่วนหนึ่ง เคยทำเกษตร แต่หมดกำลังใจไปแล้ว ปล่อยจนน้ำบ้าง รกร้างบ้าง ยังมีพื้นที่เป็นหย่อมๆ เป็นพื้นที่ร่องสวนจนน้ำอยู่ มีความพยายามที่จะฟื้นขึ้นมา จะปลูกผักแบบตามมีตามเกิด...”</p>	<p>แกนนำชุมชน, 22 กรกฎาคม 2555</p>
<p>“...ถ้าปล่อยให้สถานการณ์แบบนี้ วันข้างหน้าเขาอาจคิดขาย พื้นดินส่วนใหญ่ก็ปล่อยรกร้าง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ถ้าเรามีความคิดและสนับสนุนชาวบ้าน ปลูกอะไรที่เขาต้องการ จะทำอย่างไรจะเกิดผลประโยชน์แล้วที่ดินไม่ถูกทิ้งร้าง...”</p>	
<p>“...เราควรมีพื้นที่ตลาด ที่มีสินค้าปลอดสารพิษ...”</p>	

1.3 แฉงบางจาก

แฉงบางจาก ประกอบด้วยชุมชนเพียง 2 ชุมชน ในปี 2554 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,136 คน เป็นชาย 3,800 คน และหญิง 4,336 คน มีจำนวนบ้านเรือน 3,245 หลังคาเรือน พื้นที่ประกอบด้วยลำคลองต่าง ๆ มีคลองบางเพ็ญ คลองบางจาก และคลองสวนอ้อย พื้นที่ดั้งเดิมของชุมชนเป็นพื้นที่สวน แต่ปัจจุบันกลายเป็นชุมชนแออัด มีบ้านเช่า ห้องเช่า และบางส่วนกำลังถูกไล่ที่เพื่อสร้างเป็น คอนโดมิเนียมหรือทาวส์เฮาส์ มีพื้นที่สาธารณะน้อย กิจกรรมสาธารณะของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ใช้พื้นที่วัดประดู่บางจาก

ผลจากการประชุมแกนนำชุมชน ประกอบด้วย แกนนำชุมชนทั้งสองชุมชน (นายวิโรจน์ จันแย้ม ประธานชุมชนศรีประดู่ นายประมวล เศษกลาง ประธานชุมชนศิริรินทร์และเพื่อน) และสมาชิกแกนนำ ผู้อำนวยการโรงเรียน ตัวแทนโรงเรียนในพื้นที่และภาคี สสส. จำนวน 24 คน สะท้อนถึงความเข้าใจในการดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ รวมทั้งความต้องการพัฒนาต่อยอดของกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ อยู่แล้ว อาทิ การจัดพื้นที่เพื่อการออกกำลังกาย โดยประยุกต์กับวิถีชุมชนด้วยการจัดทำจักรยานปั่นน้ำ การปรับปรุงพื้นที่ริมคลอง ที่พบว่ามีกรกัฒเซาะ โดยเฉพาะบริเวณเขื่อนกันน้ำที่นับวันจะถูกทำลาย และ จัดหาพื้นที่ตลาดเพื่อรองรับผลิตภัณฑ์ในชุมชน ที่มีการผลิตอาหารปลอดภัย ตัวอย่างเสียงสะท้อนของ แกนนำ และสมาชิกชุมชนที่กล่าวถึงปัญหาและความต้องการ ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะแฉงบางจาก

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...โครงการนี้เท่าที่ศึกษามาถือว่าเป็นความคิดที่ดีมาก ที่ต้องการให้คนในเขตภาษีเจริญมีสุขภาวะที่ดี จากการกิน จากการออกกำลังกาย ทำให้ปอดเรา หายใจได้สะดวกมีภูมิทัศน์ที่ดี คือ ปรับสถานที่รกร้างให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด ไม่ให้เกิดอันตรายกับพวกเรา การสืบเสาะหาพื้นที่ร่วมกับชุมชน จะสามารถพัฒนาปรับปรุงร่วมกันได้...”	แกนนำชุมชน, 29 กรกฎาคม 2555

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...ผมเองเป็นประธานชุมชนมา ตอนนี้เกษียณแล้ว หากจะปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษแบบนี้ ผมอาสาคนแรกเลยครับ ผมจะไปชักชวนพรรคพวกเพื่อน ๆ ที่ยังทำงานกันไหวอยู่มาช่วยกัน ...”	ผู้เข้าร่วมเวที, 29 กรกฎาคม 2555

1.4 แขวงบางหว้า

แขวงบางหว้าเป็นแขวงที่ใหญ่ที่สุดในเขตภาษีเจริญ ทั้งจำนวนพื้นที่ และจำนวนประชากร มีชุมชน 21 ชุมชน ในปี 2554 มีประชากรถึง 38,330 คน และมีจำนวนบ้านเรือน 16,885 หลังคาเรือน พื้นที่ส่วนใหญ่มีบ้านเรือนที่ค่อนข้างแออัด การจราจรคับคั่ง ถนนในชุมชนค่อนข้างคับแคบ

ผลจากการประชุมแกนนำชุมชน ประกอบด้วย ประธานชุมชนเพชรเกษม 42 สมาชิกแกนนำชุมชน และตัวแทนจากกลุ่มโรงเรียน จำนวน 25 คน ได้สะท้อนถึงปัญหาพื้นที่ที่ต้องการการปรับปรุง ที่มีความเชื่อมโยงกับบริบทความเป็นเมือง โดยเฉพาะพื้นที่ที่ลุ่มเสี่ยงต่อการฉกชิง ว่างราว และความต้องการพัฒนาชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่รองรับด้านอาหาร ด้วยการปลูกพืชผักสวนครัว และการแก้ไขปัญหาในเรื่องพื้นที่ลุ่มเสี่ยง ตัวอย่างเสียงสะท้อนของแกนนำ และสมาชิกชุมชนที่กล่าวถึงปัญหาและความต้องการ ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะแขวงบางหว้า

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...หมู่บ้านจัดสรรขึ้นเพียบไปหมดเลย แทบจะไม่มีต้นไม้อยู่แล้วข้างใน จากสวนที่เคยปลูก ซึ่งเขาปลูกเป็นชนิดสวน ขนาดประมาณ 8-10 ร่องเต็มเหยียด แต่ตอนนี้เป็นบ้านจัดสรรหมดเลย...”	แกนนำและสมาชิกชุมชน, 29 กรกฎาคม 2555
“...พื้นที่เกษตรเท่าที่เห็น เป็นพื้นที่เกษตรแถบ ๆ ริมถนนมีไม่มาก ทิ้งไว้เป็นที่กำลังจะขายก็มีส่วน	

หนึ่ง และก็เป็นพื้นที่สวนโทรม ๆ หลังน้ำท่วม...”

“...ทุกต้นเดือนผู้หญิงได้เงินจากบริษัท มากด เอ ที่ เอ็ม กลับบ้านเพื่อให้แม่ ค่าเช่าบ้าน มีกลุ่มมอเตอร์ไซด์กระชากกระเป่า วิ่งมากกระชากเลย...”

“..ในพื้นที่เปลี่ยว มีคนมาขอให้ผมทำเรื่องเอาโคมไฟไปติดตั้ง ไม่รบกวนเลย แต่เจ้าของที่ไม่เซ็น เขาเชื่อกันว่าอะไรก็ตามถ้าเป็นเอกสารราชการและเกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน และสิทธิ ถ้าเซ็นปุ๊บหลวงยึดหมด เป็นความไม่เข้าใจเจ้าของพื้นที่...”

“...ผมอยากอยู่เฉย ๆ อยากจะดูเหตุการณ์ ชุมชนเมือง ความมีจิตอาสาหน่อย เราคนเดียวไม่สามารถที่จะทำได้ จะขอเป็นค่าแรงเป็นเงิน เราสร้างจิตอาสาไม่ได้ น้อยใจ เลยจะอยู่เฉย ๆ ดูจังหวะ...”

“...ไม่เหลือที่ดินแล้ว ผมปลูกโพธิ์พะพา กระเพรา ตะไคร้ รวมพริกขี้หนูในกระถาง อยากรณรงค์การปลูกผักสวนครัว เคยเห็นบ้านหนึ่ง ปลูกทิ้งไว้เวลาขึ้นแล้วคนปลูกเอง กินเอง ภูมิใจ ปลอดภัย...”

“...กินได้บ้าง สวยบ้าง อย่างอัญชัญ ทอดไข่เจียว กินอร่อย ดอกก็สีม่วงสวยงาม ถ้ามีไปทั้งหมด ผมว่าภูมิทัศน์ตรงนี้จะดี อยากได้จริงๆ...”

“...ดิฉันขอร่วมด้วย หมู่บ้านจัดสรร ไม่มีสถานที่อะไร ถ้าหน้าบ้านทุกคนปลูกพืชผักสวนครัว มีดอกไม้ มีต้นไม้ ทุก ๆ บ้านทำ ดูแลกันเอง มีเมล็ดพืช ผัก หรือว่าต้นไม้ ชุมชนเราก็ขอร่วมด้วย...”

1.5 แขวงคูหาสวรรค์

ในปี 2554 แขวงคูหาสวรรค์ ประกอบด้วย 4 ชุมชน มีประชากร 7,032 คน มีบ้านเรือน 1,885 หลังคาเรือน มีโรงเรียนในพื้นที่ 4 โรงเรียน มีวัด 6 แห่ง พื้นที่ชุมชนมีความคล้ายคลึงกับแขวงอื่น ๆ ผลการประชุมแกนนำและสมาชิกชุมชน จำนวน 40 คน สะท้อนปัญหาของชุมชนเมืองเช่นเดียวกัน โดยพบว่า มีปัญหาจากการมีประชากรแฝงที่ยากต่อการควบคุม การมีจำนวนผู้สูงอายุที่มากและต้องการความช่วยเหลือ ปัญหาอาชญากรรม การมีพื้นที่รกร้างที่อันตราย ปัญหาขยะและน้ำขังปฏักที่ก่อให้เกิดยุงลาย รวมทั้งความต้องการปรับภูมิทัศน์ให้มีต้นไม้ มีพื้นที่สีเขียว ให้นำบ้านนำมามองมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัญหาในเรื่องความร่วมมือของชุมชนมีน้อย แต่เมื่อมีการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่เพื่อสุขภาวะ สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการในการพัฒนาพื้นที่ของชุมชนด้วย ตัวอย่างเสียงสะท้อนของแกนนำและสมาชิกชุมชน ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะแขวงคูหาสวรรค์

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...อยากให้ชุมชนเรามีเพียบพร้อมอย่างชุมชนอื่น มีคนมาดูแลเรา มาถามว่าขาดอะไรบ้าง อยากได้อะไรบ้าง น้ำ คุณคลองสะอาดไหม ต้นไม้รกร้างไหม กิ่งไม้เกี่ยวสายไฟไหม สายไฟขาดจากลมแรง พายุเราเข้าไม่ถึงพวกเขา...”	สมาชิกและแกนนำชุมชน, 29 กรกฎาคม 2555
“...ไม่มีใครมาช่วยเราเลย อาจจะเป็นจุดเล็ก ๆ...”	
“...มีโจรจัดบ้าน บ่อยมาก เป็นพวกที่ติดยา...”	
“...พื้นที่มีคนต่างถิ่นมาก..ควบคุมลำบาก...”	
“...มีปัญหาพื้นที่ว่างเปล่าเป็นจุดเสี่ยงอยู่ แล้วกลายเป็นพื้นที่ทิ้งขยะ..น้ำขัง...น้ำเน่า...”	

ตารางที่ 10 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกชุมชน แขวงคูหาสวรรค์

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...คนที่นี้ร่วมใจ แต่ไม่ร่วมมือ...”	สมาชิกและแกนนำชุมชน, 29 กรกฎาคม 2555
“...ผู้นำมา เราก็ช่วยได้ แต่รวมตัวกันยาก ไม่ต่อเนื่อง...”	
“...เราทำอยู่คนเดียว คนอื่นเขาไม่ทำกัน จะไปได้ อย่างไร...”	

ตารางที่ 11 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความพร้อมในการเข้าร่วมการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ
แขวงคูหาสวรรค์

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...ผมเห็นพลังจิตอาสา เรบอกว่ามีใครมาช่วย เราเลย ที่นี้อาจเป็นจุดเล็ก ๆ นี่เป็นจุดแรกเริ่มของ จิตอาสา เริ่มรวมตัว...”	สมาชิก และแกนนำชุมชน, 29 กรกฎาคม 2555
“...ลูกหลาน ก็ต้องมา ถ้าพ่อเห็นดี ลูกอยู่ในโอวาท ก็ต้องเห็นดีด้วย...”	
“...ขอเริ่มอย่างเดียวให้รอด เอาให้สำเร็จ เราก็ ภูมิใจแล้ว...”	
“...ยังไม่เคยเห็นใครที่มาทำแบบนี้กับพวกเรา... วันนี้เพิ่งเห็น..พวกเราจะรวมกันทำ...”	

1.6 แขวงปากคลองภาษีเจริญ

ปากคลองภาษีเจริญ เป็นแขวงที่มีพื้นที่น้อยที่สุดในเขตภาษีเจริญ ประกอบด้วย 2 ชุมชน ปี 2554 มีประชากร 16,753 คน มีจำนวนบ้าน 5,841 หลังคาเรือน สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชุมชนเพชรเกษม 21 บ้านเรือนมีลักษณะบ้านเดี่ยว มีรั้วล้อมรอบ ในขณะที่ชุมชนกำแพงทอง พัฒนาเป็นพื้นที่ริมลำคลอง ชุมชนมีความแออัด มีการใช้คลองเพื่อสัญจรทางเรือ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านมีความหลากหลาย ทั้งเป็นบุคคลที่เข้ามาอาศัยอยู่ คนในพื้นที่ดั้งเดิม คนที่อพยพมา คนที่มาอยู่บ้านเช่า ในแขวงนี้ มีโรงเรียน 9 โรง และมีวัด 9 แห่ง

ผลการประชุมแกนนำและสมาชิกชุมชน จำนวน 20 คน ประกอบด้วยประธานชุมชน (นางมารี ยาวรรณ เจริญกรรติน ประธานชุมชนเพชรเกษม 21 และนายปัญญา ครุเสนีย์ ประธานชุมชนกำแพงทอง พัฒนา) รวมทั้งสมาชิกแกนนำชุมชน ผู้แทนจากโรงเรียนในพื้นที่ร่วมแลกเปลี่ยน ทำความเข้าใจในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ สะท้อนบริบทพื้นที่ ปัญหาของชุมชนเมือง อาทิ การมีโจรผู้ร้าย ปัญหาสาธารณสุขโรค การมีแสงไฟฟ้ามืดสว่างเพียงพอ ความเป็นอยู่ที่แออัด เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ มีน้อย อย่างไรก็ดี สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมและต้องการในการพัฒนาพื้นที่ของชุมชนให้เป็นพื้นที่สุขภาวะ ตัวอย่างเสียงสะท้อนของแกนนำและสมาชิกชุมชน ดังตารางที่ 12 และ 13

ตารางที่ 12 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงปากคลองภาษีเจริญ

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...เสียงในเรื่องโจรผู้ร้าย ผู้ปกครองมาจอดรถหน้า ป้อมตำรวจ ยังโดนฉกมอเตอร์ไซด์ไปได้เลย...”	สมาชิกและแกนนำชุมชน, 7 สิงหาคม 2555
“...ไฟฟ้าจากซอย 19 มาซอย 21 ไม่ค่อยสว่างมาก แล้วก็วิ่งราวเยอะ...”	
“...ทำถนนแล้ว มีการตีเส้นใหม่ มีไฟข้ามทางใหม่	

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
<p>มีไฟเหลือง ไฟแดง ไฟเขียว ไม่มีอะไรเลย มันอันตรายต่อประชาชน ต่อผู้ปกครอง พอได้ไฟเหลือง ไฟเขียว ไฟแดง แต่ก็ไม่มีกรติเส้นเลย...”</p> <p>“...มีบ้านเช่าเยอะ ค้าขายยาเยอะ ชุมชน...ได้รับเกียรติเป็นพื้นที่สีแดงมาโดยตลอด ถามว่ามีหมตอนนี้ยังมีอยู่...”</p>	

ตารางที่ 13 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความร่วมมือและความพร้อมของสมาชิกชุมชนในการเข้าร่วมการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงปากคลองภาษีเจริญ

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
<p>“... มองเห็นปัญหาใหม่ ต้องบอกว่าคนในชุมชนทุกคนรู้ปัญหาหมด แต่ไม่รู้จะเริ่มยังไงดี แต่ถ้าเกิดมีภาคีมาร่วมแบบนี้ พวกเราแกนนำก็พร้อมที่ทำงานกัน...”</p> <p>“..ชุมชนเรามีวัดล้อมรอบ เจ้าอาวาสท่านเห็นความสำคัญ โรงเรียนมีหลายโครงการที่ทำอยู่ ปูปลูกผักสวนครัว ธนาคารชยะ มีคนในชุมชนเข้าไปสอนสามารถขยายกิจกรรมเด็กออกมาในชุมชนได้...”</p> <p>“ต้องบอกว่าหลายโครงการ หลายหน่วยงานเข้ามาทำงานในพื้นที่ของเรา แต่สิ่งที่พบคือ มาแล้วก็มักจะไป หารูปธรรมอะไรไม่เจอ แกนนำก็ลำบากใจในที่จะชวนกันมาทำงาน ส่วนมาก นั่งดูเฉยๆ ดึกว่าหากจะทำงานกันจริงจังพวกเราก็พร้อมอยู่แล้วครับ เพื่อความสงบเรียบร้อยของชุมชน...”</p>	<p>แกนนำชุมชน, 7 สิงหาคม 2555</p>

1.7 แขวงบางแกว

แขวงบางแกว ประกอบด้วย 5 ชุมชน ในปี 2554 มีประชากรรวม 19,079 คน มีบ้านเรือน 7,186 หลังคาเรือน มีโรงเรียนในพื้นที่ 7 โรงเรียนและมีวัด 5 แห่ง ลักษณะของพื้นที่โดยรวมของแขวง เป็นชุมชนที่ค่อนข้างเจริญ เป็นชุมชนตลาด และในบางพื้นที่ยังเป็นสวน มีหมู่บ้านกระจายเป็นหย่อม ๆ บางเป็นอพาร์ทเมนท์หรือหอพัก บางเป็นบ้านเช่า การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีหลากหลาย เช่น ค้าขาย รับราชการ รับจ้างและทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ผลการประชุมแกนนำและสมาชิกชุมชน จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ประธานชุมชนนวม ประดิษฐ์ (น.ส.สมจิตร แซ่อึ้ง) แกนนำชุมชน และตัวแทนจากโรงเรียนในพื้นที่ ซึ่งแกนนำและสมาชิกต่าง เสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ ปัญหาเสาเสตติง การดื่มสุรา ขาดพื้นที่ออกกำลังกาย การตื่นเชิของ คูคลอง และมีการรุกร้าของสิ่งปลูกสร้าง บางพื้นที่น้ำเน่าเสีย มียุง มีการทิ้งขยะในคูคลอง และพบว่า มี พื้นที่ลุ่มเสี่ยงจากการมีแสงสว่างไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่เป็นข้อจำกัดของการดำเนินงานคือ ความร่วมมือของชุมชน ซึ่งที่ผ่านมา คนในชุมชนต่างคนต่างอยู่ ไม่มีความร่วมมือในกิจกรรมส่วนรวม ตัวอย่างเสียงสะท้อนความร่วมมือ และความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เป็นพื้นที่สุขภาวะ ดัง ตารางที่ 14 ตารางที่ 15 และ 16

ตารางที่ 14 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางแกว

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...พื้นที่ส่วนรวมน้อย จะพัฒนาให้เป็นพื้นที่ ส่วนรวม ใช่วรร่วมกัน...”	แกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน, 7 สิงหาคม 2555
“...น้ำเน่า ยุงมาก ไฟไม่พอ ปัญหามากมาย...”	
“...ยังมีคนติดยา ดื่มเหล้า ทั้งจากคนเดิม ๆ ที่นี้ มี คนจากที่อื่นก็มาก ทำของเสีย ขยะเยอะ...”	

ตารางที่ 15 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกชุมชน แขวงบางแกว

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...คงยาก คนกรุงเทพฯ ไม่เหมือนต่างจังหวัด คนต่างจังหวัดเชื่อผู้นำ คนกรุงเทพฯ เชื่อตัวเอง คนรักสบาย...”	แกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน, 7 สิงหาคม 2555
“...ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ในการทำกิจกรรม...”	
“ถ้าเห็นเป็นปัญหาเขาจะไม่ทำ แก้นิสัยยาก จะมีบางส่วนที่เอาใจใส่ คนที่พักบ้านเดี่ยว จะไม่มายุ่ง คนที่จะยุ่งคือพวกที่ระดับล่างหน่อย มาช่วยกันเสมอ...”	
“...ต้องมีผลประโยชน์ ถึงถึงขยะในมือจะทิ้ง ลองมีโฆษณาเอาขยะมาแลกไข่ ตรีม บ้านไหนล้างหน้าบ้านทุกเดือน มีกรรมการไปตรวจ มีต้นไม้สวย จะมีข่าวสารให้ โอ้โห ทำกันใหญ่เลย...”	
“...แค่ปลุกกะเพรา ตามที่ดินว่างเปล่า ช้าง ๆ ทางก็โดนแกล้ง เอายาฆ่าหญ้ามาพ่นตายหมด...”	
“...ผมว่าคงยาก ยากมากเลย...”	

ตารางที่ 16 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับความพร้อมในการเข้าร่วมการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ แขวงบางแกว

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...โรงเรียนก็ให้ความร่วมมือ ศูนย์อนามัยมีสาขา อาสาสมัคร มีโรงงานที่จะสนับสนุนโรงเรียนทุกโรงเรียนในแขวงบางแกว...”	แกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน, 7 สิงหาคม 2555

“...จะให้การสนับสนุนโรงเรียนสายบางแวกทุกโรงเรียน ให้ทุนการศึกษาเด็กทุกปี เกี่ยวกับสุขภาพ เขาสะอาด ระบบการรักษาความสะอาดดีมาก พาเด็กไปดู หรือว่าชุมชนไปศึกษาเอาแนวทาง ระบบมาใช้ก็ได้...”

2. ผลการค้นหาค้นหาปัญหา และความต้องการของสมาชิกชุมชน

การค้นหาค้นหาปัญหา และประเด็นความต้องการของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ มี 3 ระดับ กล่าวคือ ระดับแรกเป็นการค้นหาค้นหาบริบทและการทำความเข้าใจประเด็นการดำเนินงาน ระดับสอง เป็นค้นหาค้นหาความต้องการในการแก้ไขปัญหาค้นหาพื้นที่ ของแกนนำชุมชน ระดับสาม เป็นการยืนยันประเด็นปัญหาและพัฒนาประเด็นการสร้างสรรค้พื้นที่สุขภาพ ทั้งนี้ ในระดับสอง ซึ่งเป็นผลการศึกษาในส่วนนี้ เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ของการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาพร่วมไปด้วย

การดำเนินงานเกิดขึ้นด้วยกระบวนการจัดเวทีชุมชน โดยมีแกนนำ ตัวแทนชุมชน แต่ละชุมชนในแต่ละแขวง ร่วมหารือ เพื่อค้นหาค้นหาประเด็นปัญหาที่สมาชิกมีส่วนร่วม ตามเงื่อนไขการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาพ ที่กำหนดให้พื้นที่/ชุมชนที่จะร่วมดำเนินงาน ต้องพิจารณาความพร้อมของการดำเนินงาน 4 ประการคือ

- 1) เป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อสุขภาพของคนในพื้นที่
- 2) เป็นประเด็นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
- 3) เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนา
- 4) เป็นนวัตกรรม หรือเป็นกิจกรรมที่ต่อยอดและไม่ซ้ำซ้อนกับกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนหรืออยู่ในระหว่างดำเนินการ

ผลการระดมความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนในแต่ละแขวง พบว่า มี 15 ชุมชน จาก 7 แขวง จำนวนผู้เข้าประชุม 31 คน เข้าร่วมในกระบวนการเพื่อค้นหาค้นหาประเด็นปัญหา และความต้องการการพัฒนาพื้นที่สุขภาพ ใน 3 มิติ คือ 1) การพัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านอาหาร 2) การพัฒนาพื้นที่เพื่อ

ดำเนินกิจกรรมด้านการออกกำลังกาย 3) การพัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการปรับภูมิทัศน์ สรุปล
ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนของผู้เข้าร่วมเวทีการระดมความคิดเห็น ตารางที่ 17

ตารางที่ 17 แสดงตัวอย่างเสียงสะท้อนเกี่ยวกับประเด็นปัญหา และความต้องการการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ
จากผู้เข้าร่วมประชุม 7 แขวง 15 ชุมชน

ตัวอย่างเสียงสะท้อน	ผู้ให้เสียงสะท้อน
“...ที่ใต้สะพาน อยากจะให้เส้นทางเท้า ออกแบบ สวย ๆ คนเดินไม่ต้องข้ามถนน ขึ้นมาอีกฝั่งได้ ปลอดภัย เดินลอดใต้สะพานมาเข้าชุมชน...”	แกนนำชุมชน, 28 กันยายน 2555
“...เป็นพื้นที่สาธารณะ..ไม่สะอาด ทำให้ดูเรียบริ่อย ..ใช้ประโยชน์ได้ไม่รก...ไม่อันตราย...”	
“...ตรงลานกว้าง ๆ เป็นแหล่งมั่วสุมของพวกวัยรุ่น เสนอว่าอยากให้ทำเป็นลานกีฬา...”	
“...ทุกอย่างหายไปกับน้ำท่วม พื้นที่ของเราน้ำเน่า น้ำเสีย ทำอย่างไร ปรับให้น้ำไม่เน่าเสีย...”	
“...ริมคลอง...ถ้ำลองปรับภูมิทัศน์ให้น่ามอง เป็นที่ ออกกำลังกายได้ สุขภาพจิตดี...”	
“...ที่ข้างโรงเรียน มีคนสัญจรเยอะ อยากจะให้ที่ ตรงนั้นเกิดลานออกกำลังกาย และทำต่อเนื่องด้วย นะ...”	
“...ชุมชนเรา ไม่มีที่ จะปลูกผักกิน..หากทำได้ ชุมชนเราขอทำ เดินไป เก็บไป ของเรา เราดูแล...”	

เมื่อพิจารณาประเด็นและความต้องการของชุมชนผ่านกระบวนการระดมสมอง พบว่า แกนนำทั้ง 7 แขวงได้นำเสนอผ่านมุมมองและการวิเคราะห์ชุมชน ปัญหา และความต้องการของชุมชนได้อย่างชัดเจน สรุปประเด็นความต้องการตามความคิดเห็นของแกนนำชุมชน 7 แขวง ในการพัฒนาพื้นที่ใน 3 ประเด็น คือเพื่อกิจกรรมด้านอาหาร ด้านการออกกำลังกายและการปรับภูมิทัศน์ ดังตารางที่ 18 - 24

ตารางที่ 18 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของ 4 ชุมชนในพื้นที่แขวงบาง ด้วน จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) เลิศสุขสม	ปรับภูมิทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงได้สะพานระหว่างชุมชนกับถนนพุทธมณฑลสาย 1 เนื่องจากเป็นพื้นที่รกร้าง มีมิจฉาชีพ ขยะ น้ำเน่าเสีย
2) ริมคลองราชมนตรี หมู่ 10	ปรับพื้นที่ด้านนอกกำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงพื้นที่ (ลานดิน 200 ตารางวา) เป็นสถานที่ออกกำลังกายชุมชน
3) วัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 1 หมู่ 3	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ปลูกพืชสวนครัวรอบบริเวณชุมชน ตกแต่งหน้าบ้านให้สะอาด โดยการปรับพื้นที่บริเวณรั้วบ้านให้เป็นแหล่งอาหาร
4) วัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 5	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ปลูกผักในล้อยางรถยนต์ สำหรับบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย
	ปรับพื้นที่เพื่อสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> การจัดการขยะ ด้วยการคัดแยกขยะ เปลี่ยนขยะ ให้มีมูลค่า

ตารางที่ 19 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของชุมชนพุนบำเพ็ญในพื้นที่ แขวงคลองขวาง จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) พุนบำเพ็ญ	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงพื้นที่ (ส่วนบุคคล) ทำเป็นแปลงสาธิตในการทำเกษตรแบบผสมผสาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
		<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงพื้นที่ริมคลอง รั้วบ้านคนในชุมชน ปลุกพืชผักสมุนไพร พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (ตลาดน้ำ) ปรับปรุงพื้นที่ ส่งเสริมการตลาด (ขนมไทย ดนตรี ศิลปวัฒนธรรม)
	ปรับพื้นที่ ด้านนอก กำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงพื้นที่ชุมชน เป็นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรม

ตารางที่ 20 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของ 2 ชุมชนในพื้นที่แขวงบางจาก จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) ศรีประดู่	อาหาร	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มทำน้ำพริก ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นอาชีพเสริมของชุมชน
	ปรับพื้นที่ ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> มีพื้นที่รกร้าง เป็นที่ส่วนบุคคลอนุญาตให้ชุมชนปรับปรุงพัฒนาเป็นแปลงเกษตรปลอดสารพิษ
2) ศิริรินทร์และเพื่อน	ปรับพื้นที่ ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มเพาะเห็ด เป็นกลุ่มสหกรณ์ชุมชนใหม่ ต้องการขยายตัวจากกลุ่มผักสวนครัวเดิม กลุ่มกบคอนโต เสียหายจากเหตุการณ์อุทกภัย ต้องการฟื้นฟูอาชีพ จัดพื้นที่ของสหกรณ์ชุมชนให้เป็นศูนย์นมแม่ของชุมชน พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน เป็นที่ขายธงบริเวณริมคลอง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ต้องการพัฒนาเป็นแปลงผักสวนครัวเพิ่มเติม มีพื้นที่รกร้าง 2 แปลง ริมคลองสวนกล้วย ต้องการปรับเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรสำหรับชุมชนและนักเรียน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
	ปรับภูมิทัศน์	● ตีลังริมคลองหลุดตัวจากอุทกภัย ต้องการพัฒนาเป็นเขื่อนคอนกรีต

ตารางที่ 21 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของ 4 ชุมชนในพื้นที่แขวงบางหว้า จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) เพชรเกษม 42	ปรับภูมิทัศน์	● ปรับภูมิทัศน์หน้าบ้าน นำอยู่ ปลุกต้นไม้ประดับ (ปัญหาไม่มีที่ดิน ต้องการปลุกต้นไม้ในกระถาง)
	ปรับพื้นที่ ด้านออก กำลังกาย	● ปรับปรุงพื้นที่เพื่อลานแอโรบิก
2) หน้าวัดโคนอน	ปรับพื้นที่ ด้านออก กำลังกาย	● ปรับปรุงพื้นที่ริมคลองเป็นทางเดินเท้าของชุมชนและหน้าศาลพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ เขตอุดมศักดิ์ เป็นลานออกกำลังกาย
	ออกกำลัง กาย	● รณรงค์การขี่จักรยาน
3) บ้านดวงทอง 2	ปรับพื้นที่ ด้านออก กำลังกาย	● ปรับปรุงพื้นที่ภายในโรงเรียนฐานปัญญาเป็นลานออกกำลังกาย (แอโรบิก)
4) คานเรือ	ปรับภูมิทัศน์	● ปรับปรุงพื้นที่ริมคลองวัดนิมมานรดีให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม (จากการมีขยะมูลฝอย มูลสัตว์)

ตารางที่ 22 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ใน พื้นที่แขวงคูหาสวรรค์ จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) หลังวัดคูหาสวรรค์	ปรับภูมิทัศน์	● ขุดลอกคูคลองหลังวัดคูหาสวรรค์ เพื่อให้น้ำไหลเวียน ไม่ท่วมขังในบริเวณบ้าน
	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	● ปรับภูมิทัศน์หน้าบ้านทุกคนในชุมชน ด้วยการปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้

ตารางที่ 23 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของชุมชนกำแพงทองพัฒนาในพื้นที่แขวงปากคลองภาษีเจริญ จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) กำแพงทองพัฒนา	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	● พัฒนาพื้นที่ตลาดน้ำริมคลองให้สวยงาม และพัฒนาความสะอาด มาตรฐานร้านอาหารในตลาดน้ำริมคลอง
	ออกกำลังกาย	● รมรงค์ ส่งเสริมการออกกำลังกาย ของคนในชุมชน (แอโรบิก ไทเก๊ก)

ตารางที่ 24 แสดงประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ของ 2 ชุมชนในพื้นที่แขวงบางแก้ว จากการนำเสนอของตัวแทนแกนนำชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
1) นวมประดิษฐ์	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	● ปรับปรุงมาตรฐานตลาด และส่งเสริมผลิตภัณฑ์อาหารที่ผลิตโดยชุมชน (ขนมไทย)
	ปรับพื้นที่ด้านออก	● ปรับปรุงพื้นที่ว่างในชุมชนเพื่อการออกกำลังกายของคนในชุมชน

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ
	กำลังกาย	
2) หมู่ 5 บาง แวก	ปรับพื้นที่ ด้านนอก กำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนไม่มีสถานที่ออกกำลังกาย (แต่มีข้อจำกัดจากการไม่มีพื้นที่ว่าง ไม่มีพื้นที่สาธารณะ)

3. ผลการกำหนดประเด็นเพื่อพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะของชุมชน

กระบวนการค้นหาปัญหา ประเด็นความต้องการในระดับสุดท้าย ซึ่งเป็นระดับที่ 3 ของการดำเนินงาน เกิดขึ้นด้วยการจัดเวทีชุมชน โดยแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการ เป็นผู้ดำเนินการระดมสมาชิกในชุมชนทั้ง 7 แขวง เพื่อยืนยันประเด็นปัญหา ความต้องการ ที่ได้นำเสนอในเวทีที่ผ่านมา และระดมความคิดเห็นของสมาชิกในการพัฒนาประเด็นการสร้างสรรค์พื้นที่สุขภาวะ

ผลการศึกษา พบว่า จาก 15 ชุมชน 7 แขวง ที่เข้าร่วมในเวทีค้นหาประเด็นการพัฒนา โดยแกนนำชุมชน มี 7 ชุมชน 4 แขวง ที่มีความพร้อมในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเป็นชุมชนพื้นที่นำร่องในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ได้แก่

- 1) แขวงบางด้วน ได้เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะของคนใน 3 ชุมชน คือ ชุมชนเลิศสุขสม ชุมชนวัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 1 หมู่ 3 และชุมชนคลองลัดภาชี
- 2) แขวงคลองขวาง เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะ 1 ชุมชน คือ ชุมชนพูนบำเพ็ญ
- 3) แขวงบางจาก เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะของคนใน 2 ชุมชน คือ ชุมชนศรีประดู่ และชุมชนศิริรินทร์และเพื่อน
- 4) แขวงบางหว้า เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะ 1 ชุมชน คือ ชุมชนหน้าวัดโคกนอน

ผลการค้นหาประเด็นสรรค์สร้างพื้นที่สุขภาวะ ในแต่ละพื้นที่ชุมชนที่นำเสนอในเวทีแลกเปลี่ยนของ 7 ชุมชน 4 แขวงที่สะท้อนพื้นที่ที่ชุมชนเห็นว่ามีความเป็นไปได้ในการพัฒนา ที่ครอบคลุมตามเกณฑ์กติกา ทั้งในประเด็นสุขภาวะ ประเด็นความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน ประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน และประเด็นที่ไม่เข้าชั้นหรือเป็นการต่อยอดเพื่อพัฒนา โดยประเด็นดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับการดำเนินงานของภาคี เครือข่าย ที่จะร่วมหนุนเสริมให้การดำเนินงานพัฒนาพื้นที่บรรลุตามเป้าหมาย ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และการสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากร เทคโนโลยี ความรู้ และอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบในการดำเนินงานร่วมกับชุมชน ทั้งจากหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานเขตภาษีเจริญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานภายนอกพื้นที่ ได้แก่ ภาคีเครือข่าย สสส. เป็นต้น โดยผลการศึกษาสรุปประเด็น และความต้องการจำแนกตามแขวงและชุมชนชุมชน 4 แขวง ดังตารางที่ 25 - 28

ตารางที่ 25 แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ผ่านเวทีชุมชน ของ 3 ชุมชนในพื้นที่แขวงบางตัว

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ	ความเชื่อมโยงกับภาคี
1) เลิศสุขสม	ปรับภูมิทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงได้สะพานระหว่างชุมชนกับถนนพุทธมณฑลสาย 1 เนื่องจากเป็นพื้นที่รกร้าง มีมิจนาชีพ ชยะ นำน้ำเสีย 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายสถาปนิกผังเมือง
	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ปรับพื้นที่ริมคลองหน้าบ้านปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ ภาคีเครือข่ายสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร
2) วัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 1 หมู่ 3	ปรับภูมิทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> ปรับพื้นที่ใต้ทางเดินเข้าชุมชน (แยก 13) เป็นแหล่งอาศัยสัตว์น้ำ เลี้ยงปลา 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายสถาปนิกผังเมือง ภาคีเครือข่ายสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร
	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ปลูกพืชสวนครัวรอบบริเวณชุมชน ตกแต่งหน้าบ้านให้สะอาด โดยการปรับพื้นที่บริเวณรั้วบ้านให้เป็นแหล่งอาหาร 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ ภาคีเครือข่ายสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ	ความเชื่อมโยงกับภาคี
	ปรับพื้นที่ด้านนอกกำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ปรับพื้นที่ให้มีลานกีฬา/ลานกิจกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายคนไทยไร้พุง ภาคีเครือข่ายเดินวิ่งเพื่อสุขภาพ
3) คลองลัดภาชี	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ปรับพื้นที่ว่างในชุมชนเพื่อปลูกพืช ผักสำหรับคนในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ ภาคีเครือข่ายสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร
	ปรับพื้นที่ด้านนอกกำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ปรับบริเวณหน้าชุมชนเป็นลานออกกำลังกาย 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายคนไทยไร้พุง ภาคีเครือข่ายเดินวิ่งเพื่อสุขภาพ

ตารางที่ 26 แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ผ่านเวทีชุมชน ของสมาชิกชุมชนพูนบำเพ็ญในพื้นที่แขวงคลองขวาง

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ	ความเชื่อมโยงกับภาคี
1) พูนบำเพ็ญ	ปรับพื้นที่ด้านอาหาร/ภูมิทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงพื้นที่ริมคลองบางเขือก หนั่ง ปลูกพืช ผัก ต้นไม้ และทาสีตีเส้นของถนน รณรงค์การทำเกษตรแบบธรรมชาติ จำหน่ายในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ ภาคีเครือข่ายสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร ภาคีเครือข่ายสถาปนิกผังเมือง
	ปรับพื้นที่ด้านนอกกำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> รณรงค์การปั่นจักรยาน และปรับปรุงพื้นที่เพื่อลานออกกำลังกายในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายคนไทยไร้พุง ภาคีเครือข่ายเดินวิ่งเพื่อสุขภาพ ภาคีเครือข่ายชมรมจักรยานเพื่อสุขภาพ

ตารางที่ 27 แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ผ่านเวทีชุมชน ของ
2 ชุมชนในพื้นที่แขวงบางจาก

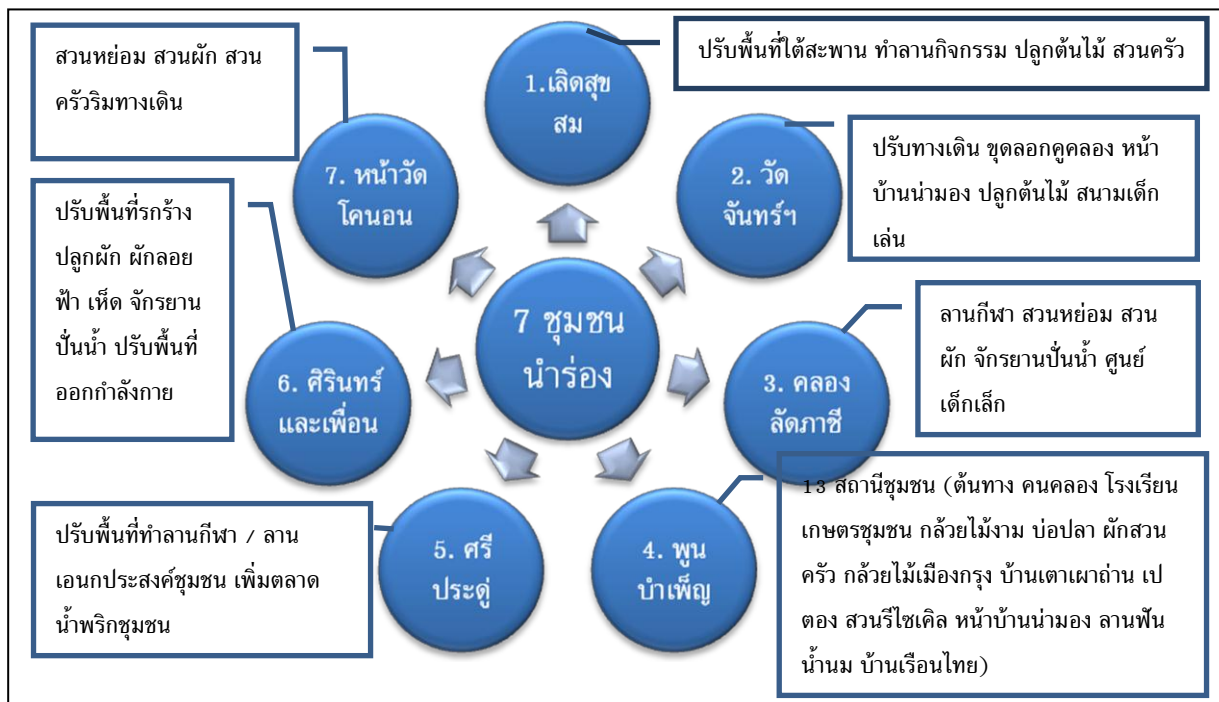
ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ	ความเชื่อมโยงกับภาคี
1) ศรีประดู่	ปรับพื้นที่ ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ● ปรับพื้นที่หน้าบ้านสมาชิกชุมชน ปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ ● พัฒนาช่องทางการตลาดเพื่อ ผลิตภัณฑ์น้ำพริกของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาคีเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ ● ภาคีเครือข่ายสนับสนุน ความมั่นคงทางอาหาร
	ปรับพื้นที่ ด้านออก กำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ● ปรับปรุง สรรหาพื้นที่ว่างใน ชุมชนเพื่อจัดทำลานกิจกรรม ลานออกกำลังกาย 	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาคีเครือข่ายคนไทยไร้พุง ● ภาคีเครือข่ายเดินวิ่งเพื่อ สุขภาพ
2) ศิริินทร์ และเพื่อน	ปรับภูมิ ทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> ● ปรับปรุงตลิ่งริมคลองจากการกัด เซาะของน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาคีเครือข่ายสถาปนิกผัง เมือง
	ปรับพื้นที่ ด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> ● ปรับพื้นที่ริมคลองหน้าบ้านปลูก ผักสวนครัว รั้วกินได้ ● ปรับปรุงพื้นที่รกร้างในชุมชน เป็นแปลงเกษตรสาธิต ● ฟื้นฟูกลุ่มเพาะเห็ด กบคอนโด โครงการผักลอยฟ้า ● ปรับพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาคีเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ ● ภาคีเครือข่ายสนับสนุน ความมั่นคงทางอาหาร ● ภาคีเครือข่ายส่งเสริมการ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่
	ปรับพื้นที่ ด้านออก กำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ● ปรับพื้นที่ลานองค์พระพรหมเป็น ลานออกกำลังกาย ลาน เอนกประสงค์ ● จัดทำพื้นที่/ส่งเสริมการทำ จักรยานปั่นน้ำในบริเวณริมคลอง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาคีเครือข่ายคนไทยไร้พุง ● ภาคีเครือข่ายชมรมจักรยาน เพื่อสุขภาพ

ตารางที่ 28 แสดงผลการยืนยันประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ผ่านเวทีชุมชนของสมาชิกชุมชนหน้าวัดโคกนอน ในพื้นที่แขวงบางหัว

ชุมชน	ประเด็น	ความต้องการ	ความเชื่อมโยงกับภาคี
1) หน้าวัดโคกนอน	ปรับภูมิทัศน์	<ul style="list-style-type: none"> ปรับภูมิทัศน์ที่รกร้างรอบชุมชนให้สวยงามมีต้นไม้ และติดไฟสว่าง 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายสถาปนิกผังเมือง
	ปรับพื้นที่ด้านนอกกำลังกาย	<ul style="list-style-type: none"> ปรับปรุงพื้นที่ลานวัด เพื่อส่งเสริมการออกกำลังกาย 	<ul style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายคนไทยไร้พุง ภาคีเครือข่ายเดินวิ่งเพื่อสุขภาพ

ผลการยืนยันที่แสดงความพร้อมในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ ระยะที่หนึ่งของโครงการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ: กรณีบริบทเมือง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ทำให้ได้พื้นที่นำร่องในการดำเนินงาน 7 ชุมชน ใน 4 แขวง ได้แก่ แขวงบางด้วน แขวงคลองขวาง แขวงบางจาก และแขวงบางหัว สรุปได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงสรุปประเด็น 7 ชุมชน 4 แขวง นำร่องในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาริบทชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods) โดยมีการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และเป็น การดำเนินงานภายใต้โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ (Healthy Space): กรณีนำร่องพื้นที่บริบท เมือง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ คือ 1) พัฒนาเครื่องมือในการสำรวจพื้นที่เขตภาษี เจริญ และจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ 2) ศึกษาบริบท สถานภาพ พื้นที่เขตภาษีเจริญตามองค์ประกอบที่กำหนดในเครื่องมือ 3) จัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ในเขตภาษีเจริญ โดยมีระยะเวลาในการดำเนินงาน 12 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2555 ถึงพฤษภาคม 2556 มีพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ชุมชน 54 ชุมชน ในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และกลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน 54 ชุมชน 2) ตัวแทนสมาชิกชุมชน 54 ชุมชน 3) บุคลากรที่ เกี่ยวข้องของสำนักงานเขตภาษีเจริญ 4) บุคลากรสำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอนการ ดำเนินงานประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงขั้นตอนการดำเนินงานศึกษาวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมเครื่องมือและการศึกษาเอกสาร

คณะผู้วิจัยดำเนินการโดยการระดมความคิดนักวิชาการสหสาขา ผู้แทนจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ แกนนำชุมชน ผู้แทนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคีเครือข่ายที่ดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ร่วมในการกำหนดเครื่องมือในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในพื้นที่เขตภาษีเจริญ โดยมีข้อมูลนำเข้าพิจารณาร่วมกัน ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานประกอบด้วย สำนักงานเขตภาษีเจริญ สำนักงานผังเมืองกรุงเทพมหานคร ห้องสมุด และแหล่งข้อมูลชุมชน พัฒนาเป็นองค์ประกอบของเครื่องมือ เพื่อจัดทำแผนที่ชุมชน (community mapping)

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจและการศึกษาเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนนี้ ประกอบด้วยการจัดทำแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับสถานภาพ บริบทพื้นที่ของเขตภาษีเจริญ เพื่อดำเนินการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นตามองค์ประกอบของแผนที่ชุมชน โดยเฉพาะประเด็นปัญหา ความต้องการและความสนใจในการเข้าร่วมดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ รวมทั้งกิจกรรมด้านสุขภาวะที่ได้ดำเนินการในชุมชน นอกจากนี้ ได้ดำเนินการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้วยการสนทนากลุ่ม (focus group) ผ่านการจัดเวทีชุมชนในเขตภาษีเจริญ 7 แขวง โดยมีแกนนำชุมชน 54 ชุมชน ร่วมนำเสนอประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ และยืนยันและปรับปรุง แกไขข้อมูลพื้นที่ โดยใช้หลักการเทคนิคแบบสามเส้า (triangular technique) มีผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย แกนนำและสมาชิกชุมชน ผู้แทนจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ ผู้แทนจากหน่วยงานในชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน สถานประกอบการ กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล ได้มาด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามตำแหน่งหน้าที่ในฐานะแกนนำชุมชน ตัวแทนหน่วยงาน และการได้มาด้วยความสมัครใจในฐานะสมาชิกชุมชน สรุปรจำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามกิจกรรม ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงจำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลที่ทำการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และจัดทำรายงานผลการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดหมวดหมู่ ประเภทข้อมูลสถานภาพและบริบทพื้นที่ และดำเนินการประมวลผล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (content analysis) ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้มาจากการสำรวจ การศึกษาเอกสาร และการจัดเวทีชุมชน โดยวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล ตามกรอบแผนที่ชุมชน (community mapping) ทั้งนี้ ข้อมูลแผนที่ชุมชน ได้ถูกนำเสนอเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะภาษีเจริญผ่าน www.rcfcd.com ซึ่งมีการปรับปรุงข้อมูลอย่างต่อเนื่องรวมทั้งได้จัดทำรายงานผลการศึกษาและข้อเสนอต่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในพื้นที่เขตภาษีเจริญ

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การสรุปผลการศึกษาในส่วนนี้ เป็นการสรุปเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ในที่นี้ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญคือ ส่วนที่หนึ่ง สรุปผลการพัฒนาเครื่องมือเพื่อการสำรวจบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ ส่วนที่สอง สรุปบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และส่วนที่สาม เป็นการสรุปประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ โดยมีรายละเอียดของแต่ละส่วน สรุปดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ผลการพัฒนาเครื่องมือเพื่อการสำรวจบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ

คณะผู้วิจัยได้ทำการประมวลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และประชุมระดมความคิดเห็นนักวิชาการสหสาขา หน่วยงานภาคีเครือข่าย ร่วมในการพัฒนาเครื่องมือ

ผลการดำเนินงานการพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการสำรวจและจัดทำข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ ทำให้เกิดการสังเคราะห์องค์ประกอบ สำหรับสำรวจข้อมูลบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ และพัฒนาเป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการสำรวจข้อมูล เพื่อจัดทำฐานข้อมูลที่เรียกว่า “แผนที่ชุมชน” (Community Mapping) โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) พื้นที่สาธารณะ หมายถึง พื้นที่ชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนรวม พื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์หรือมีการใช้ในบางครั้ง ไม่มีความต่อเนื่อง หรือสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ต่อสุขภาวะของคนในพื้นที่และคนทั่วไป ได้แก่ พื้นที่สาธารณะที่เป็นที่รัก ที่ร้าง ที่เปลี่ยว ชุมชนที่มีความแออัด พื้นที่ใต้สะพาน ใต้ทางด่วน ตลาดนัด เป็นต้น 2) พื้นที่ใช้ประโยชน์ หมายถึง พื้นที่ที่เป็นไปได้ทั้งเชิงโครงสร้างของหน่วยงาน สถานประกอบการ เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์และมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ โรงเรียน (สถาบันการศึกษา) วัด โรงพยาบาล โรงงานหรือสถานประกอบการ ห้าง/ร้าน สถานบันเทิง โรงแรม ลานกีฬา ลานพื้นที่สีเขียว/สวน เป็นต้น 3) ทรัพยากรและบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน หมายถึง ทรัพยากรชุมชนทั้งในรูปแบบวัตถุ สิ่งของ และบุคคลสำคัญที่เป็นที่ยอมรับ เชื่อถือของคนในชุมชนหรือในพื้นที่ ได้แก่ ขงดีภาษีเจริญ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่ม/ชมรม เป็นต้น และ 4) การดำเนินกิจกรรม โครงการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะของชุมชน หมายถึง กิจกรรม โครงการที่มีการดำเนินงานในพื้นที่เพื่อหนุนเสริมหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งกิจกรรมที่สนองต่อความต้องการ ความคาดหวังของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาทั้งที่กำลังดำเนินการ อยู่ระหว่างการดำเนินการและดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว ในประเด็นที่ครอบคลุมการสร้างสรรค์พื้นที่สุขภาวะ 3 ประการคือ การสร้างสรรค์พื้นที่ด้านอาหาร พื้นที่ด้านการออกกำลังกาย การปรับภูมิทัศน์

การจัดทำเครื่องมือ “แผนที่ชุมชน” เป็นการทำประเด็นสำหรับการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประกอบใช้ในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ ดังนั้น องค์ประกอบของแผนที่ชุมชน จึงประยุกต์จากฐานข้อมูลทุติยภูมิ และเพิ่มเติมในประเด็นที่มีความจำเป็นสำหรับการดำเนินงาน การจัดทำแผนที่ชุมชนให้มีความสมบูรณ์ ต้องอาศัยกระบวนการทั้งการทบทวนฐานข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสำรวจเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ นอกจากนี้ ด้วยการดำเนินงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือ จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ เพื่อให้เกิดความครอบคลุมของเนื้อหา และสามารถนำผล (เครื่องมือ) ไปใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน ความยืดหยุ่นของกระบวนการและการเติมเต็มข้อมูล เกิดขึ้น

ตลอดเวลาของกระบวนการดำเนินงาน ตามองค์ความรู้และบทเรียนที่เกิดขึ้นในช่วงของการพัฒนาเครื่องมือ ซึ่งเป็นกระบวนการของการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่กระบวนการและกิจกรรมหลายอย่างดำเนินไปพร้อมกัน เช่น การเก็บข้อมูลที่ทำพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูล และการออกแบบวิจัยหรือการกำหนดองค์ประกอบสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ในขณะดำเนินงานหรือจัดเก็บข้อมูล (ชาย โปธิลิตา, 2548)

ส่วนที่สอง บริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

บริบททั่วไป

ในปี 2555 เขตภาษีเจริญประกอบด้วย 7 แขวง 54 ชุมชน มีจำนวนครัวเรือน 92,650 ครัวเรือน มีประชากรโดยรวม 259,418 คน จำแนกเป็นชาย 122,256 คน เป็นหญิง 137,162 คน เมื่อจำแนกประชากรตามกลุ่มอายุของประชากร พบว่า มีประชากรอายุ 0-15 ปี จำนวน 29,844 คน อายุ 16-60 ปี จำนวน 94,703 คน และอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 12,318 คน แขวงบางหว้า เป็นแขวงที่มีชุมชนมากที่สุดคือ 21 ชุมชน รวมทั้งมีประชากรและจำนวนครัวเรือนมากที่สุดเช่นกัน รองลงมาคือแขวงบางด้วน (16 ชุมชน) แขวงบางจาก (2 ชุมชน) แขวงคลองขวาง (4 ชุมชน) แขวงบางแวก (5 ชุมชน) แขวงคูหาสวรรค์ (4 ชุมชน) และแขวงปากคลองภาษีเจริญ (2 ชุมชน) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรกับจำนวนพื้นที่ พบว่า แขวงปากคลองภาษีเจริญ และแขวงบางแวก เป็นแขวงที่มีพื้นที่น้อย แต่จำนวนประชากรมีในสัดส่วนที่มาก

เขตภาษีเจริญ มีถนนสายหลัก 4 สาย ได้แก่ ถนนเพชรเกษม ถนนราชพฤกษ์ ถนนกัลปพฤกษ์ และถนนพุทธมณฑล สาย 1 โดยมีถนนสายรอง อีก 6 สาย ขณะนี้อยู่ระหว่างการก่อสร้างเส้นทางรถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล หรือสายสีน้ำเงิน มีกำหนดแล้วเสร็จและเปิดให้บริการตามแผนงานได้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 นอกจากนี้ ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง รถไฟฟ้าบีทีเอส สายสีลม ที่ตัดผ่านเขตภาษีเจริญ มีสถานีอยู่ในเขตภาษีเจริญ 1 สถานีและเป็นสถานีปลายทาง คือ สถานีบางหว้า

จากข้อมูลเบื้องต้น สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเชิงกายภาพ โดยเฉพาะความเจริญของการคมนาคมที่กำลังจะเกิดขึ้นในเขตภาษีเจริญอย่างรวดเร็ว เป็นสิ่งที่บ่งบอกสัญญาณของการขยายเมืองโดยใช้เส้นทางคมนาคม เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการขยายเมือง โดยตามหลักการของการเพิ่มขึ้นของเส้นทางคมนาคม เป็นส่วนของการเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัยของประชาชน เพื่อโอกาสในการใช้ความสะดวกของเส้นทางที่มีมากขึ้นและอาจเกิดการขยายตัวของกาตั้งถิ่นฐานไปตามแนวทางการคมนาคม เมื่อ

เทียบเคียงกับรูปแบบการขยายตัวของเมือง อาจกล่าวได้ว่า กรุงเทพมหานคร น่าจะอยู่ในรูปแบบการขยายตัวแบบดวงดาว (Star) และอาจจะเข้าสู่รูปแบบการขยายตัวแบบกลุ่มดาว (Galaxy) ในอนาคต ตามที่มหาวิทยาลัยแมโจ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม ได้จำแนกรูปแบบของการขยายตัวของเมืองไว้ 5 รูปแบบดังกล่าวในบทที่ 2

ผลของการขยายเส้นทางคมนาคม และนำสู่การขยายตัวของเมืองดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของคนภาคีเจริญทั้งเชิงบวกและเชิงลบ โดยผลกระทบเชิงบวกที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต คือ ความสะดวกในการคมนาคมที่คนภาคีเจริญจะมีทางเลือกในการสัญจรที่มากขึ้น และการลดความแออัดของการจราจร แต่ในขณะเดียวกัน ผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างดำเนินการ ได้ก่อผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ ตั้งแต่ปัญหาการเวนคืนที่ดิน ชยะ มลพิษด้านเสียง การจราจรที่ติดขัดจากสิ่งกีดขวาง ปัญหาฝุ่นละออง การตัดต้นไม้ ดังรายงานผลกระทบโครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย สะท้อนผลกระทบที่เกิดจากการร้องเรียนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในประเด็นแรงสั่นสะเทือน การระบายน้ำ เสียง การจราจร และฝุ่นที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน (<http://www.mrta-blueline.com/progresses/effect> สืบค้น 17 กันยายน 2556) ซึ่งหากมีการบริหารจัดการที่ดีเพื่อเฝ้าระวังการเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะของคนในพื้นที่ ทั้งในช่วงของการดำเนินงานและหลังดำเนินงาน จะเป็นการสร้างสมดุลของการเปลี่ยนแปลงระหว่างความเจริญเชิงโครงสร้างพื้นที่ กับการมีสุขภาวะที่ดีของประชาชนด้วย

ข้อมูลตามองค์ประกอบแผนที่ชุมชน (Community Mapping)

1) พื้นที่สาธารณะ

จากการกำหนดให้องค์ประกอบของการสืบค้นข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการบ่งบอกการเป็นพื้นที่สาธารณะที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาวะที่สำคัญ ได้แก่ การมีพื้นที่รกร้าง พื้นที่เปลี่ยว ชุมชนแออัด พื้นที่ใต้ทางด่วน/ใต้สะพาน การมีตลาดนัด ผลการสืบค้นและการสำรวจ พบว่า ในเขตภาคีเจริญไม่มีพื้นที่ใต้ทางด่วน แต่มีพื้นที่ใต้สะพาน ที่ในบางแห่งมีความสัมพันธ์ต่อสุขภาวะของชุมชน ในขณะที่ข้อมูลจากสำนักงานเขตภาคีเจริญ ปี 2555 สะท้อนให้เห็นว่ามีพื้นที่รกร้าง ที่ไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์ จำนวน 19 แห่งใน 6 แขวง ยกเว้นแขวงปากคลองภาคีเจริญ ที่ไม่พบการรายงานข้อมูล โดยแขวงบางด้วนมีพื้นที่รกร้างพบมากที่สุดถึง 9 พื้นที่ นอกนั้นมีพื้นที่รกร้าง 1-2 พื้นที่ในแต่ละแขวง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลยืนยันจากแกนนำชุมชน พบว่า พื้นที่รกร้างในบางพื้นที่ได้มีการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ไปบ้างแล้ว จึงคงเหลือพื้นที่รกร้าง หรือ พื้นที่เปลี่ยว 18 แห่ง ใน 6 แขวง โดยการเป็นพื้นที่รกร้าง ประกอบด้วยพื้นที่สาธารณะทั่วไป พื้นที่ของวัด และพื้นที่ของเอกชน ซึ่งแกนนำชุมชนค้นพบว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกปล่อยให้รกร้าง เป็นที่เปลี่ยว สัมผัสต่อสุขภาวะของคนในพื้นที่

ในส่วนของการเป็นชุมชนแออัด โดยถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือนอย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ และความหมายตามพระราชบัญญัติชุมชนแออัดได้ให้ความหมายชุมชนแออัดไว้ หมายถึง “บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างแออัดอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยหรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” พบว่า ในปี 2555 เขตภาษีเจริญมีพื้นที่ชุมชนแออัด 40 ชุมชน พบมากที่สุดในแขวงบางหว้า 17 ชุมชน รองลงมาเป็นแขวงบางด้วน 12 ชุมชน แขวงคูหาสวรรค์ 4 ชุมชน แขวงบางแวกและคลองขวาง แขวงละ 3 ชุมชน แขวงปากคลองภาษีเจริญ 1 ชุมชน มีเพียงแขวงบางจากเท่านั้นที่ไม่พบข้อมูลรายงานการเป็นชุมชนแออัด อย่างไรก็ตาม ฐานข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ อาทิ ข้อมูลด้านจำนวนพื้นที่ จำนวนครัวเรือน และจำนวนหลังคาเรือน เป็นต้น คณะผู้วิจัยคาดว่า จำนวนชุมชนแออัดจะมีจำนวนมากยิ่งขึ้น จากโครงสร้างความเจริญที่เปลี่ยนแปลง ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนสิ่งก่อสร้าง คอนโดมิเนียม ที่มาพร้อมกับโครงสร้างการคมนาคมที่กำลังจะมีรถไฟฟ้าความถี่สูง ดั้งที่ อ่อนนุช เทียนทอง และอ้อมเดือน สิทธิพรหม (2555) ได้กล่าวถึงการสร้างรถไฟฟ้าความเร็วสูง จะทำให้ระบบการขนส่งสินค้ามีความสะดวกสบาย ซึ่งจะทำให้พื้นที่กลายเป็นแหล่งรวมของกลุ่มธุรกิจและการเพิ่มขึ้นของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และการเพิ่มจำนวนของที่พักอาศัยตามมา

ตลาดและตลาดนัดในเขตภาษีเจริญมีทั้งสิ้น 10 แห่ง โดยเป็นตลาดสดทั่วไป 3 แห่ง ตลาดนัดชุมชน (ตลาดนัดเอกชน) 3 แห่ง ตลาดนัดชุมชน (ตลาดนัดใช้พื้นที่วัด) 4 แห่ง (วารุณี เพโร และคณะ, 2556) แต่ยังคงขาดข้อมูลเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสีย และปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นและการจัดเก็บในแต่ละวันของตลาดทุกประเภท ซึ่งคณะผู้วิจัยต้องทำการสำรวจเพิ่มเติม เพื่อนำไปสู่การวางแผนการดำเนินงานต่อไป

2) พื้นที่ใช้ประโยชน์ (เชิงโครงสร้าง)

พื้นที่ใช้ประโยชน์ตามนิยามของแผนที่ชุมชน พบข้อมูลที่สำคัญคือ มีสถานศึกษาทั้งสิ้น 37 แห่ง มีนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 49,477 คน (ขาดจำนวนนักเรียนของโรงเรียนเขตติศึกษา แขวงปากคลองภาษีเจริญ) และมีจำนวนบุคลากร (ครู อาจารย์และเจ้าหน้าที่) จำนวน 2,440 คน ในจำนวนสถานศึกษาทั้งหมด ประกอบด้วยโรงเรียนระดับประถมศึกษา 30 โรงเรียน สังกัดภาครัฐ 13 โรงเรียน สังกัดภาคเอกชน 17 โรงเรียน ส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มี 5 โรงเรียน สังกัดภาครัฐทั้งหมด การกระจายตัวของโรงเรียน พบว่า ทั้ง 7 แขวง มีโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่

ข้อมูลสถานศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงจำนวนบุคลากรต่อนักเรียน พบว่า มีอัตราบุคลากร (ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่) ต่อนักเรียน 1 ต่อ 20 คน แต่ด้วยข้อมูลไม่ได้จำแนกจำนวนของครูผู้สอน จึงทำให้ไม่สามารถประเมินความเพียงพอต่อนักเรียนที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ ซึ่งคณะผู้วิจัย จะทำการสำรวจเพิ่มเติมในขั้นตอนต่อไป เพื่อสะท้อนอัตรากำลังที่เพียงพอของครูต่อความต้องการตามจำนวนนักเรียน รวมทั้งทักษะ ความสามารถของครูในการส่งเสริมหรือจัดกระบวนการเรียนการสอนที่จะบูรณา

การกับการพัฒนาพื้นที่สุขภาพ เพื่อให้สามารถเทียบเคียงจำนวนบุคลากรครูผู้สอนต่อจำนวนนักเรียนตามอัตราส่วนที่เพียงพอตามที่นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวไว้ว่า สัดส่วนครูผู้สอนต่อนักเรียนที่เหมาะสม คือ 1 ต่อ 40 คน ต่อไป (นวรรตน์ รามสูต และบัลลังก์ โรหิตเสถียร, 2556)

เขตภาษีเจริญมีวัด 27 วัด ประกอบด้วยวัดที่เป็นอารามหลวง 6 วัด และวัดราษฎร์ 21 วัด แขวงปากคลองภาษีเจริญ เป็นแขวงที่มีวัดมากที่สุดคือ 9 วัด รองลงมาคือ แขวงบางแวกมี 6 วัด แขวงคูหาสวรรค์มี 5 วัด แขวงบางหว้ามี 4 วัด แขวงคลองขวางมี 2 วัดและแขวงบางด้วนมี 4 วัด ส่วนแขวงบางจากไม่มีวัดในพื้นที่ ในส่วนของสถานพยาบาลประเภทโรงพยาบาลมีจำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วยโรงพยาบาลภาคเอกชน 3 แห่ง ตั้งในพื้นที่แขวงบางหว้า และแขวงปากคลองภาษีเจริญ ส่วนสถานพยาบาลภาครัฐ พบว่ามีศูนย์บริการสาธารณสุขจำนวน 2 ศูนย์ ทั้งนี้ แขวงบางจาก แขวงคูหาสวรรค์ ไม่มีสถานพยาบาลอยู่ในพื้นที่เลย ในขณะที่ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์การค้า/ห้าง และตลาด (ยกเว้นตลาดนัด) พบ 4 แห่ง ตั้งในแขวงบางหว้า 2 แห่ง และแขวงบางแวก แขวงปากคลองภาษีเจริญ แขวงละ 1 แห่ง ซึ่งในส่วนของศูนย์การค้า พบว่า ทำให้เกิดขยะมูลฝอยแห่งละประมาณ 3-4 ตันต่อวัน ในขณะที่ตลาดทำให้เกิดขยะมูลฝอยแห่งละประมาณ 0.25 ตันต่อวัน

นอกจากนี้ มีแหล่งการค้าประเภทจุดหาบเร่/แผงลอย ที่มีทั้งที่เป็นจุดผ่อนผันและจุดเสนอพิจารณาผ่อนผัน รวมทั้งสิ้น 468 แผง โดยเป็นจุดที่ผ่อนผันแล้ว 263 แผง และที่เสนอพิจารณาขอผ่อนผัน 205 แผง ส่วนใหญ่เป็นจุดหาบเร่/แผงลอย ในแขวงบางหว้าถึง 331 แผง และแขวงปากคลองภาษีเจริญ 137 แผง ส่วนแขวงอื่น ๆ ยังไม่มีข้อมูล นอกจากนี้ ยังไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน

ห้างสรรพสินค้า 1 ห้างได้แก่ ห้างสรรพสินค้าซีคอนบางแค ตั้งอยู่ในแขวงบางหว้า สำหรับข้อมูลในส่วนสถานบันเทิง พบว่ามีข้อมูลระบุเพียง 2 แห่ง ตั้งอยู่ในแขวงบางหว้าและแขวงบางจาก อย่างไรก็ตาม สถานบันเทิง น่าจะเป็นไปในรูปการบริการแฝงกับการเป็นร้านอาหาร ซึ่งข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ ต้องได้รับความร่วมมือในการสำรวจข้อมูลจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป ทั้งนี้ ข้อมูลโรงแรมพบว่า มีโรงแรม 4 แห่ง ตั้งอยู่ในแขวงบางหว้า 3 แห่ง และแขวงบางจาก 1 แห่ง ในขณะที่มีร้านอาหาร จำนวน 257 ร้าน ส่วนใหญ่ อยู่ในแขวงบางหว้า รองลงมาคือ แขวงปากคลองภาษีเจริญ บางด้วน บางแวก คลองขวาง คูหาสวรรค์ และแขวงบางจากเพียง 3 ร้าน โดยร้านอาหารทั้งหมด จัดอยู่ในประเภทสะสมอาหาร นอกจากนี้ ข้อมูลโรงงานที่ขึ้นทะเบียน 690 โรงงาน ส่วนใหญ่ ตั้งอยู่ในแขวงบางหว้า เช่นกัน รองลงมาอยู่ในแขวงปากคลองภาษีเจริญ แขวงบางด้วน แขวงบางแวก แขวงบางจาก แขวงคลองขวาง และแขวงคูหาสวรรค์ ทั้งนี้ ไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณขยะและการจัดเก็บขยะ หรือการบำบัดน้ำเสียของโรงงาน ซึ่งคณะผู้วิจัยคาดว่าจะสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม โดยรวมพื้นที่โครงสร้าง หน่วยงานต่าง ๆ ต่อไป

เขตภาษีเจริญมีลานกีฬาหรือสนามกีฬา 18 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นลานกีฬาของโรงเรียน โดยเป็นโรงเรียนภาครัฐ 14 แห่งและภาคเอกชน 4 แห่ง แขวงบางหว้าเป็นแขวงที่มีลานกีฬามากที่สุด กิจกรรมการใช้ลานกีฬา ส่วนใหญ่เป็นการเล่นวอลเลย์บอล บาสเก็ตบอล แบดมินตัน เปตอง ปิงปอง แอโรบิก ตะกร้อ วิ่ง และรำมวยจีน ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการทบทวนข้อมูลทุติยภูมิดังกล่าว ยังไม่มีความครบถ้วนในรายละเอียดของการใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมทั้งการจัดแบ่งประเภทของลานกีฬา ตามที่กรุงเทพมหานคร ได้จัดให้มีลานกีฬาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามขนาดของพื้นที่ คือ ลานกีฬา A (พื้นที่มากกว่า 1 ไร่ คนใช้บริการมากกว่า 100 คนต่อวัน) ลานกีฬา B (พื้นที่ไม่เกิน 1 ไร่ คนใช้บริการไม่ถึง 100 คนต่อวัน) ลานกีฬา C (พื้นที่ไม่จำกัด ไม่จำกัดจำนวนคนใช้ต่อวัน) (กองนโยบายและแผนสำนักผังเมือง, 2551) นอกจากนี้ จากการศึกษาของเพ็ญรุ่ง นวลแจ่ม และคณะ, 2556 ได้ทำการศึกษา รูปแบบและการใช้ประโยชน์ลานกีฬาของคนภาษีเจริญ พบว่า การเข้าถึงการใช้บริการของคนในชุมชนยังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะการเข้าถึงการใช้ลานกีฬา ซึ่งอยู่ในบริเวณโรงเรียน ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาของการเปิดให้บริการ และการดูแลความปลอดภัยของโรงเรียน อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนส่วนใหญ่ในเขตภาษีเจริญ ยังมีความต้องการมีพื้นที่ของชุมชนในการจัดทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจของสำนักสถิติแห่งชาติ (2550) ที่พบว่า ประชากรอายุ 11 ปีขึ้นไป นิยมออกกำลังกายโดยการเล่นกีฬา ส่วนใหญ่นิยมเล่นที่บ้าน รองลงมาจึงเป็นสถานที่ของสถานศึกษา ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เพียงพอของพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางกายเพื่อการออกกำลังกายของคนในชุมชน ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของกรุงเทพมหานคร ที่ต้องการสนับสนุนให้ประชาชนได้ออกกำลังกาย การส่งเสริมให้มีลานกีฬาหรือลานกิจกรรมชุมชน เป็นสิ่งที่จำเป็นและควรสนับสนุนให้เกิดการปรับพื้นที่เพื่อกิจกรรมดังกล่าวต่อไป

ข้อมูลด้านพื้นที่สีเขียว ประเภทสวนหย่อม สวนสาธารณะ สวนหมู่บ้าน สวนชุมชน สวนถนน และสวนอเนกประสงค์ พบว่า ข้อมูลจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ (2555) ระบุการมีพื้นที่สีเขียวประเภทสวนหย่อม จำนวน 60 พื้นที่ รวมขนาดพื้นที่ 5,108.75 ตารางเมตร เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรของเขตภาษีเจริญปี 2556 ที่มีทั้งหมด 259,418 คน พบว่า เนื้อที่พื้นที่สีเขียวต่อประชากร 1 คน มีเพียง 0.02 ตารางเมตร ซึ่งน้อยกว่ามาตรฐานเนื้อที่สวนสาธารณะต่อประชากรในประเทศไทย ที่สำนักผังเมืองใช้เป็นมาตรฐานสำหรับพื้นที่กรุงเทพมหานคร คือ ประชากร 1 คนต่อ 16 ตารางเมตร ซึ่งถือว่าต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเป็นข้อมูลเฉพาะพื้นที่สวนหย่อม และข้อมูลที่ยังไม่ครบถ้วน ต้องดำเนินการสำรวจเพิ่มเติม อีกทั้งการใช้ขอบเขตมาตรฐานเพียงการสร้างสวนสาธารณะตามนิยามที่กำหนด อาจไม่รองรับกับบริบทเขตภาษีเจริญ นอกจากนี้ ข้อมูลของสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร (2554) กลับพบว่า เขตภาษีเจริญมีพื้นที่สีเขียวในรูปสวนสาธารณะ 89 แห่ง ขนาดพื้นที่ 360,299.88 ตารางเมตร คิดเป็นอัตราส่วน 2.761 ตารางเมตร ต่อประชากรเขตภาษีเจริญ 1 คน ซึ่งก็ยังคงต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนด อย่างไรก็ตาม ในสภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างผังเมืองเขตภาษีเจริญ ที่กำลังมีการจัดทำโครงการรถไฟฟ้าถึง 2 สาย ความเจริญเชิงโครงสร้างในรูปแบบการก่อสร้างที่พักอาศัย ห้างสรรพสินค้า และอื่น ๆ กำลังเติบโตและกำลังรุกคืบพื้นที่ธรรมชาติและเกษตรกรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนภาษีเจริญ อาจจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนภาษีเจริญ ทั้งในประเด็นความ

มั่นคงด้านอาหาร และวิถีความเป็นอยู่ ปัญหาการคงไว้ซึ่งพื้นที่สีเขียว จึงนับเป็นความเร่งด่วนและสำคัญ ในการรณรงค์ให้มีการเพิ่มของพื้นที่สีเขียวในเขตภาคีเจริญต่อไป

บุคคล/ทรัพยากรในชุมชน

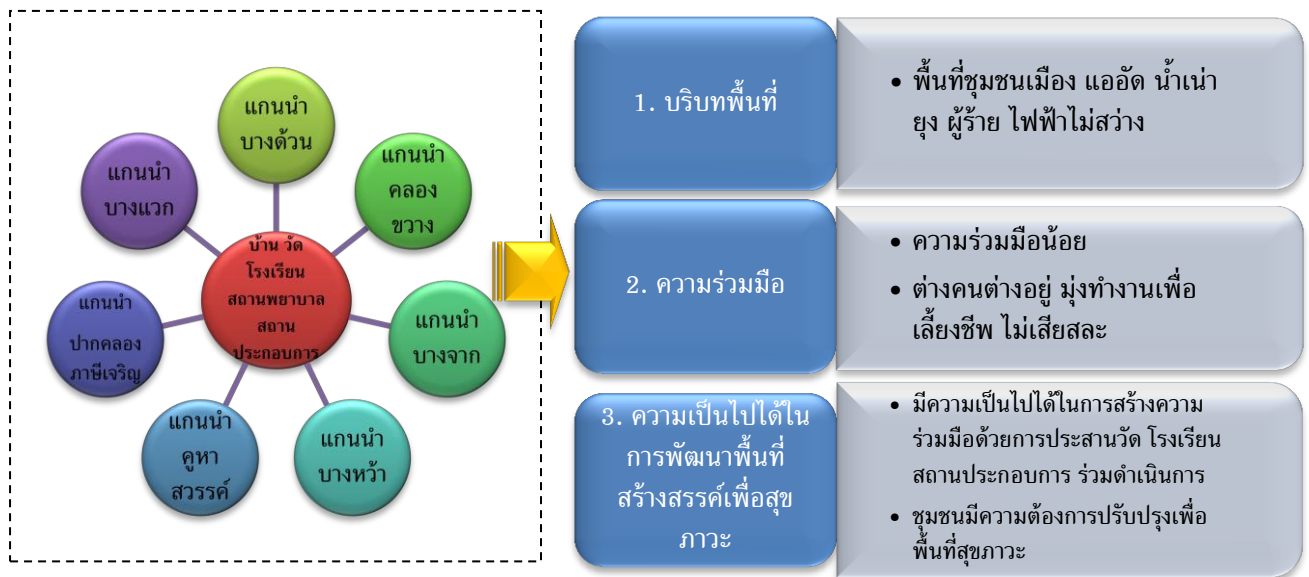
ผลการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลผู้นำชุมชน ทั้ง 7 แขวง 54 ชุมชน มีผู้นำชุมชนรวมทั้งสิ้น 451 คน โดยแขวงบางหัวมีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากมีจำนวนชุมชนมากถึง 21 ชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนทั้งสิ้น 202 คน รองลงมาคือแขวงบางด้วน 119 คน แขวงบางแวก 36 คน แขวงคลองขวาง 35 คน แขวงคูหาสวรรค์ 28 คน แขวงปากคลองภาษีเจริญและแขวงบางจาก แขวงละ 15 คน และ 16 คน ทั้งนี้จำนวนปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับ นับถือ รวมทั้งบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ทักษะพิเศษในด้านต่าง ๆ พบว่า มีจำนวน 30 คน กระจายอยู่ในแขวงต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีทักษะด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น (ขนม อาหารไทย ดนตรีไทย ยาไทย เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำ เป็นต้น)

ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้นำชุมชน ที่เป็นไปในลักษณะทางการ และเป็นแบบธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากการยอมรับ นับถือ ของคนในชุมชน ซึ่งคาดว่า จะมีจำนวนมากว่าที่ได้ทำการสำรวจในเบื้องต้น เนื่องจากการกำหนดนิยามของคำว่าทรัพยากรบุคคล ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่ยอมรับนับถือ ยังมีขอบเขตและนิยามที่แตกต่างกัน ด้วยเป็นเพียงการสำรวจ สอบถาม จากความคิดเห็น ซึ่งยังไม่เป็นการกำหนดนิยามที่เป็นแนวทางเดียวกัน ซึ่งคณะผู้วิจัย มีความตั้งใจที่จะให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดนิยามร่วมกันในกระบวนการและโอกาสของการเรียนรู้ร่วมกันต่อไป ซึ่งในการศึกษา ระยะเวลาต่อไป จะมีกระบวนการในการกำหนดนิยามร่วมกัน ทั้งในประเด็นทรัพยากรบุคคลและของดีภาคีเจริญ เพื่อประกอบใช้ในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะต่อไป

ส่วนที่สาม ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ

ผลการศึกษา สะท้อนปัญหาของชุมชนทั้ง 7 แขวง 54 ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาน้ำเน่า ขยะ ยุง ความเป็นอยู่ที่แออัด และปัญหาสาธารณสุข ได้แก่ ไฟฟ้าที่มีแสงสว่างไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ปัญหาที่ชุมชนส่วนใหญ่สะท้อนไปในทิศทางเดียวกัน คือปัญหาความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนที่มีน้อย ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ต่างคน ต่างอยู่ ไม่มีความเสียสละต่อส่วนรวม อย่างไรก็ตาม การเสียสละของชุมชนที่ต้องการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ต่างเห็นว่า หากมีรูปแบบการประสานงานที่ดี และมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน สถานพยาบาล และสถานประกอบการในพื้นที่ จะช่วยให้การขับเคลื่อนงานมีความเป็นไปได้ สรุปได้ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 สรุปปัญหาพื้นที่ ความร่วมมือและความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่เพื่อสุขภาวะ
เขตภาษีเจริญ

ผลการค้นหาประเด็นปัญหาและความต้องการพัฒนาพื้นที่ชุมชน ผ่านกระบวนการจัดเวทีชุมชน โดยมีแกนนำ ตัวแทนชุมชนแต่ละชุมชนในแต่ละแขวง ร่วมในการพิจารณาประเด็นและพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน ภายใต้ระยะเวลาการดำเนินงานในระยะที่ 1 พบว่า มีแกนนำชุมชนเสนอประเด็นปัญหาและความต้องการในการดำเนินงาน 15 พื้นที่ จาก 7 แขวงในเขตภาษีเจริญ แต่เมื่อมีการจัดกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน พบว่า มีชุมชนที่มีความพร้อมในการดำเนินงาน 7 ชุมชน ใน 4 แขวง ทั้งนี้ การพิจารณาประเด็นและพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน ได้มีการกำหนดเงื่อนไขการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ที่สะท้อนความพร้อมของการดำเนินงานของชุมชน 4 ประการคือ

- 1) เป็นพื้นที่ที่สุ่มเสี่ยงต่อสุขภาวะของคนในพื้นที่
- 2) เป็นประเด็นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
- 3) เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนา
- 4) เป็นนวัตกรรม หรือเป็นกิจกรรมที่ต่อยอดและไม่ซ้ำซ้อนกับกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุน หรืออยู่ในระหว่างดำเนินการ

อย่างไรก็ดี ด้วยกระบวนการยืนยันความพร้อมของชุมชนผ่านการจัดเวทีชุมชน เป็นช่วงการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร จึงทำให้บางชุมชนไม่สามารถดำเนินการจัดเวทีชุมชนได้

ผลการดำเนินงานระดมความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนใน 7 ชุมชน 4 แขวง ได้เสนอประเด็นปัญหา และความต้องการการพัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างสรรค์สุขภาวะ ใน 3 มิติ คือ 1) การพัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านอาหาร 2) การพัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการออกกำลังกาย 3) การพัฒนาพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการปรับภูมิทัศน์ ได้แก่

1) แขวงบางด้วน ได้เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่ใน 3 ชุมชน คือ

- ชุมชนเลิศสุขสม เสนอปรับปรุงใต้สะพานระหว่างชุมชนกับถนนพุทธมณฑลสาย 1 เนื่องจากเป็นพื้นที่รกร้าง มีมิถุนาซีพ ชยะ น้ำเน่าเสีย และปรับพื้นที่ริมคลองหน้าบ้านปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้

- ชุมชนวัดจันทร์ประดิษฐาราม เขต 1 หมู่ 3 เสนอปรับพื้นที่ใต้ทางเดินเข้าชุมชน (แยก 13) เป็นแหล่งอาศัยสัตว์น้ำ เลี้ยงปลา ปลูกพืชสวนครัวรอบบริเวณชุมชน ตกแต่งหน้าบ้านให้สะอาด โดยการปรับพื้นที่บริเวณริ้วบ้านให้เป็นแหล่งอาหาร และปรับพื้นที่ให้มีลานกีฬา/ลานกิจกรรม

- ชุมชนคลองลัดภาชี เสนอปรับพื้นที่ว่างในชุมชนเพื่อปลูกพืช ผักสำหรับคนในชุมชน ปรับบริเวณหน้าชุมชนเป็นลานออกกำลังกาย

2) แขวงคลองขวาง เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่ 1 ชุมชน คือ ชุมชนพูนบำเพ็ญ เสนอปรับปรุงพื้นที่ริมคลองบางเชือกหนัง ปลูกพืช ผัก ต้นไม้ และทาสีตีเส้นของถนน รณรงค์การปั่นจักรยาน และปรับปรุงพื้นที่เพื่อลานออกกำลังกายในชุมชน ทำการรณรงค์การทำเกษตรแบบธรรมชาติ จำหน่ายในชุมชน (13 สถานีพื้นที่สุขภาวะ)

3) แขวงบางจาก เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่เพื่อสุขภาวะใน 2 ชุมชน คือ

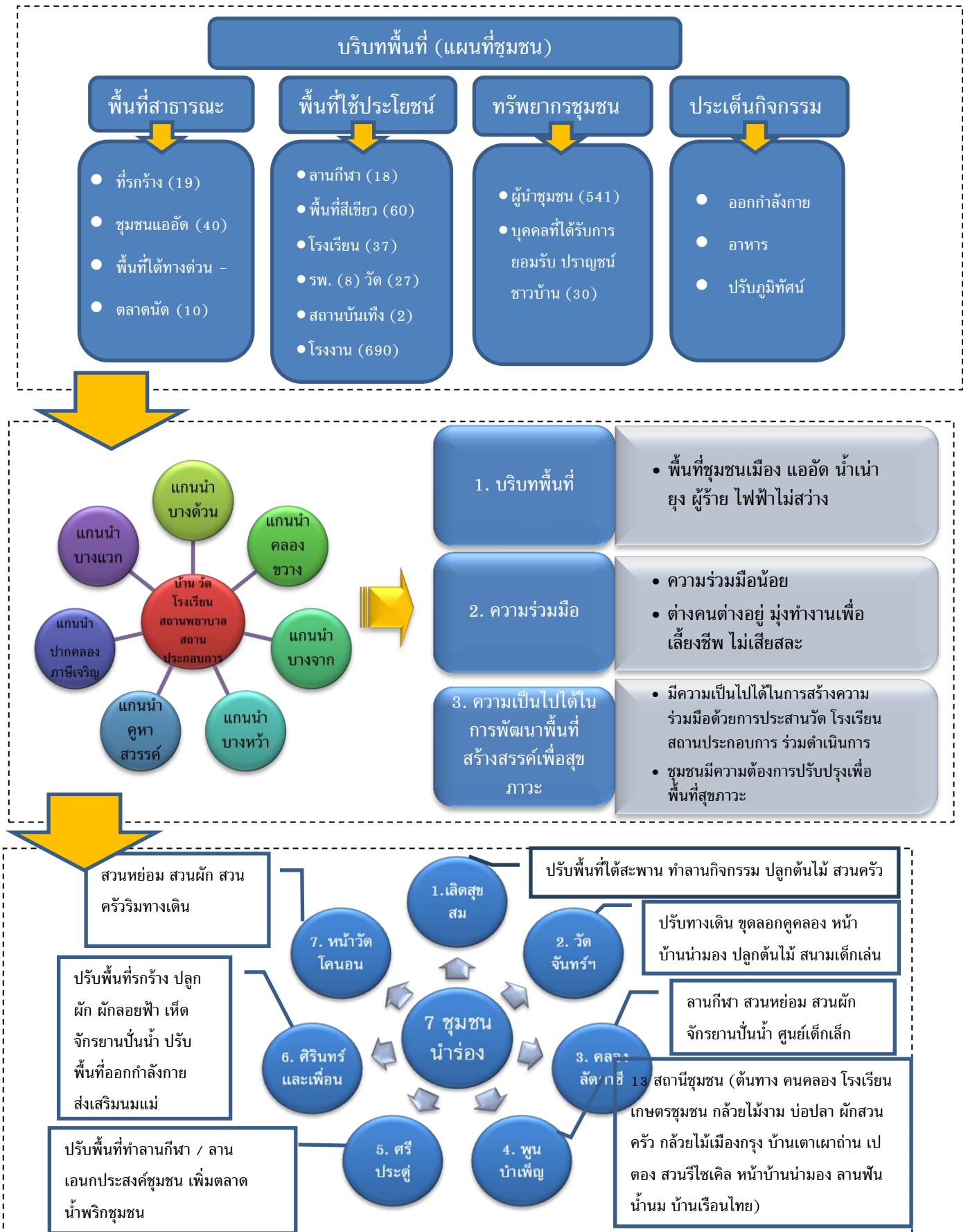
- ชุมชนศรีประดู่ เสนอปรับพื้นที่หน้าบ้านสมาชิกชุมชนปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ พัฒนาช่องทางการตลาดเพื่อผลิตภัณฑ์น้ำพริกของชุมชน และปรับปรุง สรรหาพื้นที่ว่างในชุมชนเพื่อจัดทำ ลานกิจกรรม ลานออกกำลังกาย

- ชุมชนศิรินทร์และเพื่อน เสนอปรับปรุงตลิ่งริมคลองจากการกัดเซาะของน้ำ ปรับ พื้นที่ริมคลองหน้าบ้านปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ ปรับปรุงพื้นที่รกร้างในชุมชน เป็นแปลงเกษตรสาธิต พื้นที่ปลูกมะเขือเทศ กบคอนโต โครงการผักลอยฟ้า ปรับพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ปรับ พื้นที่ลานองค์พระพรหมเป็นลานออกกำลังกาย ลานเอนกประสงค์ และจัดทำพื้นที่/ส่งเสริมการทำ จักรยานปั่นน้ำรดต้นไม้ในบริเวณริมคลอง

4) แขวงบางหว้า เสนอพื้นที่ชุมชนที่ควรได้รับการปรับพื้นที่เพื่อสุขภาวะ 1 ชุมชน คือ ชุมชน หน้าวัดโคนอน เสนอปรับภูมิทัศน์ที่รกร้างรอบชุมชนให้สวยงามมีต้นไม้ และติดไฟสว่าง และปรับปรุง พื้นที่ลานวัด เพื่อส่งเสริมการออกกำลังกาย

ผลการศึกษา บริบทพื้นที่ชุมชนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปประเด็นปัญหา บริบทพื้นที่ที่สำคัญและประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะใน ระยะที่ 1 นำร่อง 7 ชุมชน ใน 4 แขวง สรุปได้ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 สรุปรูปพื้นที่ที่สำคัญ ประเด็นปัญหา และประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาริบทุมนเมืองเพื่อการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร สะท้อนให้ทราบถึงบริบทพื้นที่เขตภาษีเจริญ ตามองค์ประกอบของแผนที่ชุมชน เครื่องมือที่ใช้เพื่อการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ จากผลการศึกษา พบว่า เขตภาษีเจริญมีโอกาสและความท้าทายในการพัฒนาเขตภาษีเจริญให้เป็นพื้นที่สุขภาวะ โดยโอกาสที่สำคัญ ได้แก่

- 1) การพัฒนาเชิงโครงสร้างการคมนาคม โดยการก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานคร ที่จะนำพาให้เขตภาษีเจริญ มีความเจริญเชิงโครงสร้างและเศรษฐกิจ การคมนาคม การขนส่ง พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
- 2) การมีทรัพยากรบุคคล ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ที่พร้อมดำเนินงานเพื่อสังคม
- 3) วัฒนธรรมชุมชน ที่ยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนคลอง รวมทั้งการมีของดีของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ อาทิ ตลาดน้ำ ชนมไทย ดนตรีไทย เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน ความท้าทายในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ที่มาพร้อมกับความเจริญเชิงโครงสร้าง ซึ่งหมายรวมถึงการก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานคร ที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างผังเมืองที่เปลี่ยนไป การก่อเกิดฝุ่นละออง เสียงและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเมืองที่พบว่า มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนที่พักอาศัย การเกิดชุมชนแออัดที่เพิ่มมากขึ้น การลดลงของพื้นที่สีเขียว การเพิ่มขึ้นของจำนวนขยะ ที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรและสิ่งปลูกสร้าง ตลาด ห้าง สถานบันเทิงทุกรูปแบบ การเกิดน้ำเน่าของคูคลอง ซึ่งอยู่คู่กับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนภาษีเจริญ สิ่งเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของคนภาษีเจริญ ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและชุมชน ควรเร่งสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่ของภาษีเจริญในด้านต่าง ๆ คือ

- 1) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมค้นหาประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง เพื่อสร้างการเป็นเจ้าของประเด็น และเป็นเจ้าภาพในการจัดการปัญหาด้วยชุมชน โดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เข้าหนุนเสริมและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน
- 2) จัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการที่ประกอบด้วยผู้แทนของทุกชุมชน และผู้แทนจากหน่วยงานทุกภาคส่วนทั้งรัฐและเอกชน เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ บริหารจัดการ และดำเนินงานร่วมกันอย่างจริงจัง

3) ร่วมกับภาคีเครือข่ายในการกำหนดผังเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ก่อนที่สภาพแวดล้อมจะถูกปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วตามกระแสความเจริญที่มาพร้อมการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการคมนาคมที่กำลังเกิดขึ้น โดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน ต้องร่วมในการจัดการเมืองอย่างจริงจัง

4) ค้นหาแนวทางลดข้อจำกัด หรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากการมีพื้นที่ ที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาวะ ทั้งที่เป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนบุคคล โดยขอความร่วมมือและหามาตรการแรงจูงใจ ในการเข้าเป็นแนวร่วมในการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ

5) ดำเนินการส่งเสริมแก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ เพื่อรองรับกิจกรรมทางกายเพื่อการออกกำลังกาย ซึ่งพบว่า เป็นความต้องการของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ส่วนรวมเพื่อการจัดกิจกรรมร่วมกัน การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาวางจรรยาบรรณที่มั่นคงสำหรับคนเมืองกรุง โดยประยุกต์การปลูกผักสวนครัวให้สอดคล้องกับบริบทคนเมือง และส่งเสริมให้เกิดวงจรรยาบรรณที่ปลอดภัย นอกจากนี้ การจัดการปรับภูมิทัศน์ โดยการเพิ่มของพื้นที่สีเขียว การจัดการขยะชุมชน เพื่อลดปัญหาของสิ่งปฏิกูล และสาเหตุของการเกิดน้ำเน่าเสีย

6) สำนักงานเขตภาษีเจริญ ควรเป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะ ในการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาด้วยตนเอง และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน จนสามารถทำให้เขตภาษีเจริญ เป็นแหล่งเรียนรู้ของการจัดการพื้นที่สุขภาวะ โดยมีสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และภาคีเครือข่ายสุขภาวะเป็นภาคีหนุนเสริมทางวิชาการ

7) ในส่วนของการศึกษาวิจัย ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่ที่มีความเป็นปัจจุบัน และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง โดยระยะต่อไปของการศึกษา ควรทำการทบทวนและสำรวจประเด็นต่าง ๆ ตามองค์ประกอบของแผนที่ชุมชนให้มีความครบถ้วน สมบูรณ์ต่อไป

บรรณานุกรม

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. (2548). ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัทสุขุมวิทการพิมพ์.

เขตภาษีเจริญ. สืบค้นได้จาก : <http://th.wikipedia.org/wiki/> (วันที่ค้นข้อมูล 21 สิงหาคม 2556).

โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย. รายงานผลกระทบโครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย สืบค้นได้จาก : <http://www.mrta-blueline.com/progresses/effect> (วันที่ค้นข้อมูล 17 กันยายน 2556).

ชาย โปธิสิตา. (2548). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ฐาปนา บุญยประวิตร. กายภาพเมืองที่ดี: สิทธิพื้นฐานที่ประชาชนควรได้รับจาก นโยบายสาธารณะ. สืบค้นได้จาก : <http://www.asiamuseum.co.th> ; yomuj8h (วันที่ค้นข้อมูล 18 กันยายน 2556).

ฐาปนา บุญยประวิตร. การเติบโตอย่างชาญฉลาด การวางผังพัฒนาเมืองสู่ความยั่งยืนของประเทศไทย. สืบค้นได้จาก : <http://www.asiamuseum.co.th> (วันที่ค้นข้อมูล 18 กันยายน 2556).

นพนนท์ ตาปนานนท์. บทบัญญัติว่าด้วยการฟื้นฟูเมือง. สืบค้นได้จาก : <http://www.arch.chula.ac.th/journal/file/article> (วันที่ค้นข้อมูล 18 กันยายน 2556).

นวรรตน์ งามสุต และบัลลังก์ โรหิตเสถียร. (2556). รายงานข่าวสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ โดยกลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพฯ วันที่ 2 มิถุนายน 2556. สืบค้นได้จาก : <http://www.moe.go.th/webasm/2013/aug/252.html> (วันที่ค้นข้อมูล วันที่ 17 กันยายน 2556).

นิธิ เอียวศรีวงศ์. เมืองในสังคมไทยสมัยใหม่. สืบค้นได้จาก : <http://www.human.cmu.ac.th/courseonline/huge/050103/pdf/moung1.pdf> (วันที่ค้นข้อมูล 18 กันยายน 2556).

ประเวศ วะสี. (2556). นวัตกรรมทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (สสส.).

พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. สืบค้นได้จาก :

<http://www.royin.go.th/th/printing/detail.php?ID=201> (วันที่ค้นข้อมูล 21 กันยายน 2556).

พนิต ภูจินดา. ความเข้าใจเรื่องกระบวนการสร้างสุขภาวะเมือง. เอกสารอัดสำเนา.

พนิต ภูจินดา. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับเมืองสุขภาวะ. เอกสารอัดสำเนา.

เพ็ญรุ่ง นวลแจ่ม และคณะ. (2556). การศึกษารูปแบบและการใช้ประโยชน์ที่ดินกีฬาสองคนภาชีเจริญ. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบสิ่งแวดล้อม. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินและการขยายตัวของเมือง. สืบค้นได้จาก : <http://coursewares.mju.ac.th> (วันที่ค้นข้อมูล 21 กันยายน 2556).

วารุณี เพ็โร และคณะ. (2556). สุขภาวะกับการเป็นตลาดของภาชีเจริญ. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม.

วิภาณันท์ ม่วงสกุล. (2556). แหล่งและวงจรอาหารของคนภาชีเจริญ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. การสร้างสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองที่น่าอยู่อาศัย: ปัญหาที่มองไม่เห็นและแนวทางแก้ไข. สืบค้นได้จาก : <http://www.ap.tu.ac.th/jars/download/jars/u8-2/02%20creating/20a%20livalable%20urban%201> (วันที่ค้นข้อมูล 18 กันยายน 2556).

สกุณฑลา ปัญจกุล. กรุงเทพมหานคร... เมืองน่าอยู่. สืบค้นจาก : <http://cpd.bangkok.go.th/cpd/tp/liveablebma.htm> (วันที่ค้นข้อมูล 21 กันยายน 2556).

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเมือง. สืบค้นได้จาก : <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/New/sub/book/book.php?book=17&chap=6&page=t17> (วันที่ค้นข้อมูล 18 กันยายน 2556).

สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
นิยามและความหมายของเมือง. สืบค้นได้จาก : [http://chm-
thai.onep.go.th/chm/city/index.html](http://chm-thai.onep.go.th/chm/city/index.html) (วันที่ค้นข้อมูล 21 กันยายน 2556).

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. (2556). เมืองสุขภาวะเพื่อสุขภาวะคนเมือง.
กรุงเทพฯ : สำนักงาน.

สำนักงานเขตภาษีเจริญ : ประวัตติ. สืบค้นได้จาก :
<http://www.chanpradit.ac.th/~nattinee/parn296451/a.html> (วันที่ค้นข้อมูล 21 สิงหาคม
2556).

สำนักงานเขตภาษีเจริญ. (2556). เอกสารข้อมูลทั่วไป. กรุงเทพฯ : สำนัก.

สำนักงานเขตภาษีเจริญ. (2555) เอกสารอัดสำเนาทะเบียนข้อมูลทั่วไป. กรุงเทพฯ : สำนัก.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2551).
โครงการจัดทำและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ที่มีสมรรถนะสูงในช่วงแผนพัฒนา ฯ
ฉบับที่ 10. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา. วันอังคารที่ 19 สิงหาคม 2551. โรงแรมมิรา
เคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น. กรุงเทพฯ : สำนักงาน .

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2551). การสำรวจพฤติกรรมการออกกำลังกายของประชากร พ.ศ.2550.
กรุงเทพฯ : บริษัทธนาเพรส.

สำนักผังเมือง กองนโยบายและแผนงาน กรุงเทพมหานคร. (2555). พื้นที่สีเขียวในรูปสวนสาธารณะ
กรุงเทพมหานคร ปี 2554. กรุงเทพฯ : สำนัก.

สำนักผังเมือง กองนโยบายและแผนงาน กรุงเทพมหานคร. (2552). รายงานการศึกษาสวนสาธารณะ
กรุงเทพฯ : สำนัก.

สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2555). รายงานการศึกษา: แนวโน้มการขยายตัวของที่อยู่อาศัยใน
เขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนัก.

สำนักผังเมือง กองนโยบายและแผนงาน กรุงเทพมหานคร. (2551). รายงานการศึกษาสถานที่ออก
กำลังกายสาธารณะและเอกชนกรุงเทพมหานคร ปี 2550. กรุงเทพฯ : สำนัก.

สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร. สรุปรูปข้อมูลชุมชนกรุงเทพมหานคร . สืบค้นได้จาก :
<http://203.155.220.217/docd/chumchon.html> (วันที่ค้นข้อมูล เมษายน 2556)

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร. (2552). แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ
12 ปี (พ.ศ. 2552-2563) กรุงเทพฯ ฯ มหานครแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัท
ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด.

อนงค์นุช เทียนทอง และอ้อมเดือน สิทธิพรหม. (2555). การคาดการณ์ผลกระทบของการสร้างรถไฟฟ้า
ความเร็วสูงไทย-จีน ต่อธุรกิจ SMEs ในจังหวัดหนองคาย. KKU Res.J.(be) 2012; 11(1):
32-44. สืบค้นได้จาก : <http://resjournal.kku.ac.th>

ภาคผนวก

ภาพถ่ายอย่างบริบทพื้นที่ในชุมชน

ภาพถ่ายอย่างการประชุมระดมสมอง ตัวแทนแกนนำชุมชน ภาคีเครือข่าย
นักวิชาการสหสาขา เพื่อพัฒนาเครื่องมือ (แผนที่ชุมชน)

ภาพถ่ายอย่างการสนทนากลุ่ม ตัวแทนแกนนำชุมชน วัด โรงเรียน สถานประกอบการ

ภาพถ่ายอย่างการจัดเวทีชุมชน ค้นหาปัญหา ความต้องการและ
ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของชุมชน

ภาพตัวอย่างบริบทพื้นที่ในชุมชน

ภาพตัวอย่างบริบทพื้นที่ในชุมชน

ภาพตัวอย่างการประชุมระดมสมอง ตัวแทนแกนนำชุมชน ภาคีเครือข่าย
นักวิชาการสหสาขา เพื่อพัฒนาเครื่องมือ (แผนที่ชุมชน)

ภาพตัวอย่างการสนทนากลุ่ม ตัวแทนแกนนำชุมชน วัด โรงเรียน สถานประกอบการ

ภาพตัวอย่างการจัดเวทีชุมชน ค้นหาปัญหา ความต้องการและ
ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของชุมชน

ภาพตัวอย่างการจัดเวทีชุมชน ค้นหาปัญหา ความต้องการและ
ประเด็นการพัฒนาพื้นที่สุขภาวะของชุมชน